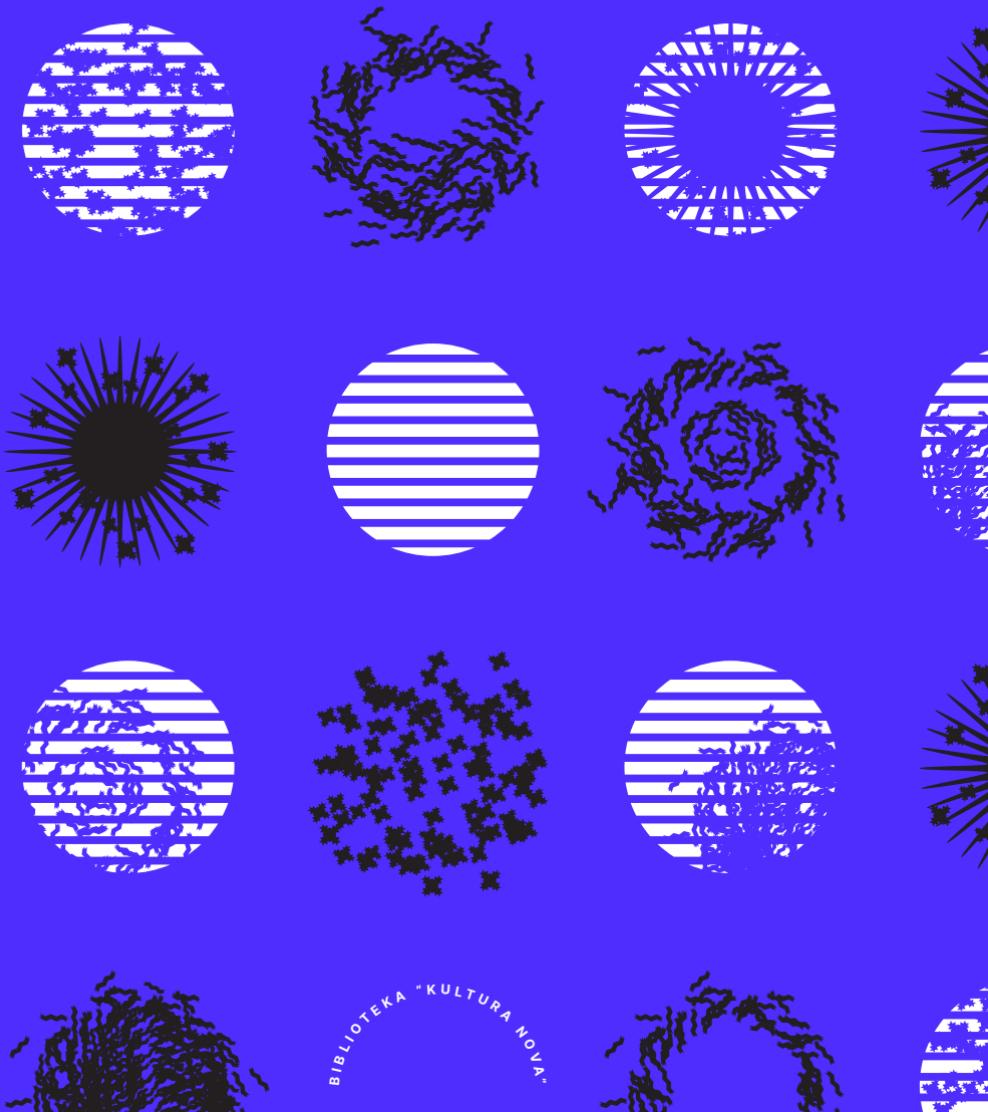

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 I POTRESA NA KULTURNI SEKTOR U REPUBLICI HRVATSKOJ

IZVJEŠTAJ O
REZULTATIMA
ISTRAŽIVANJA

UREDILA
dr. sc. Dea Vidović

UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 I POTRESA NA KULTURNI SEKTOR U REPUBLICI HRVATSKOJ

3

Uredila: Dea Vidović
Biblioteka "Kultura Nova",
Zagreb 2021.

Autori:

Dea Vidović, Željka Tonković, Ana Žuvela i Krešimir Krolo

Autori su odgovorni za izbor i predstavljanje činjenica te interpretaciju i mišljenja iznesena u ovom izvještaju.

Autori izražavaju podršku i poštovanje svim akterima kulturnog sektora koji su djelovali tijekom pandemije i potresa.

Izvještaj se može dalje reproducirati u skladu s Creative Commons licencom Imenovanje – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska. Preporučujemo navođenje reference u sljedećem obliku: Vidović, D. (ur.) (2021.) *Utjecaj pandemije COVID-19 i potresa na kulturni sektor u Republici Hrvatskoj*. Izvještaj o rezultatima istraživanja. Zagreb: Zaklada "Kultura nova" i Ministarstvo kulture i medija RH.

Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske i Zaklada "Kultura nova" zahvaljuju svima koji su sudjelovali u provedbi istraživanja i time omogućili Ministarstvu i Zakladi stjecanje uvida u neposrednu pogodenost kulturnog sektora pandemijom bolesti COVID-19 i potresima koji su Hrvatsku pogodili tijekom 2020. te bolje razumijevanje razmjera krize na njihovo djelovanje.

Pandemija bolesti COVID-19 i potresi drastično su pogodili kulturni sektor u Republici Hrvatskoj. Ovo istraživanje analizira različite segmente pogodenosti i otpornosti kulturnog sektora, kao i mjere podrške sektoru koje su implementirane kao odgovor na krizu. Na temelju provedene analize uobičajene su preporuke za nadogradnju kulturnog sustava i implementiranje budućih mjera koje će odgovoriti na specifične potrebe različitih aktera kulturnog sektora.

9 01
Uvod

19 02
Utjecaj pandemije i potresa na kulturni sektor – Rezultati istraživanja

19 02.1.
Sudionici istraživanja

35 02.2.
Ranjivost kulturnog sektora

35 02.2.1.
Utjecaj potresa na kulturni sektor

48 02.2.2.
Utjecaj pandemije na kulturni sektor

65 02.3.
Prelijevanje na gospodarstvo

69 02.4.
Otpornost kulturnog sektora

97 02.5.
Mjere javnih politika

109 03
Zaključci

133 Literatura

Uvod

Utjecaj pandemije na kulturni sektor Svjetska zdravstvena organizacija

11. ožujka 2020. proglašila je pandemiju bolesti [COVID-19](#) [uzrokovana virusom SARS-CoV-2](#), a Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske isti je dan donijelo odluku o proglašenju pandemije u Republici Hrvatskoj. Radi suzbijanja širenja korona virusa, implementirane su različite mjere zabrane i/ili ograničavanja javnih okupljanja, što je ostavilo dugoroč-

¹ U trenutku pisanja ovoga izvještaja, prema podatcima Svjetske zdravstvene organizacije 25. lipnja 2021. u 10:21 CEST, globalno je zabilježeno 179 513 309 potvrđenih slučajeva bolesti COVID-19, od kojih je 3 895 661 smrtnih slučajeva prijavljenih SZO-u. Dana 24. lipnja 2021. ukupan broj potrošenih doza cjepiva bio je 2 624 733 776. U Republici Hrvatskoj potvrđeno je 359 403 zaraženih i 9 192 smrtna slučaja, dok je do 20. lipnja 2021. zabilježeno ukupno 2 178 444 doza cjepiva. Pretpostavka je da su realni brojevi još i veći, pa se navedene podatke može smatrati nepotpunima zbog toga što nisu svi zaraženi testirani niti su svi smrtni slučajevi prijavljeni. S obzirom na to da pandemija još nije završila, za očekivati je da će brojevi zaraženih i smrtnih slučajeva, kao i onih koji su primili cjepivo do trenutka objave ovog izvještaja biti veći. Kakogod, već i navedeni podatci ukazuju na razmjere pandemije, duljinu njezinoga trajanja, ali jednako tako i na nepredvidljivost razvoja situacije s pandemijom.

ne posljedice na sve oblike poslovanja i na sve sektore. Kulturni sektor, čije se djelovanje velikim dijelom odvija u javnim prostorima za kulturu (galerije, kazališta, kinodvorane, koncertne dvorane, kulturni centri, muzeji, itd.) i kroz organiziranje javnih kulturno-umjetničkih događanja (izložbi, filmskih projekcija, kazališnih predstava, koncerata, i sl.), progla-

šen je jednim od sektora koji su pretrpjeli najveće negativne učinke krize (IDEA Consult i sur., 2021.; OECD, 2020.; UNESCO, 2020.; ECF i CAE, 2020.). Nove okolnosti koje su nastale kao posljedica pandemije suočile su kulturni sektor s novim izazovima, što uključuje uvođenje epidemioloških mjera, prilagodbu kulturno-umjetničkih sadržaja digitalnom prostoru i drugim medijima, neodgovarajuće i nedovoljne kapacitete za prilagodbu, nejednak pristup, imobilnost umjetnika i kulturnih profesionalaca, autorska prava u digitalnom okruženju itd. Novi izazovi naslonili su se na već vidljivu ranjivost kulturnog sektora, što je već dulje, i prije pandemije, bila tema lokalnih, nacionalnih i međunarodnih rasprava o značenju, ulozi, poziciji, shvaćanju i načinima funkcioniranja kulture i kulturnog sektora. S obzirom na težak položaj mnogih umjetnika, kulturnih profesionalaca i organizacija u kulturi i prije pandemije, mjere fizičkog distanciranja i zabrane okupljanja, primjenjene radi sprječavanja širenja bolesti COVID-19, drastično su utjecale na kulturni sektor i u prvi plan stavile njegovu ranjivost, posebice ranjivost samozaposlenih, privremeno zaposlenih, zaposlenih na pola radnog vremena i u drugim nestandardnim oblicima rada te profitnih i neprofitnih organizacija u privatnom i civilnom sektoru koje nemaju osiguranu institucionalnu potporu, već su prepustene projektnoj logici financiranja i dinamici tržišta.

Utjecaj potresa na kulturni sektor U Hrvatskoj, kriza uvjetovana pandemijom pojačala se nakon niza razornih potresa 22. ožujka te 28. i 29. prosinca 2020. koji su pogodili Zagreb, Petrinju, Glinu, Sisak i okolna mjesta¹. Potresi su općem stanju pandemijske krize nadodali veliku materijalnu štetu na kulturnim dobrima te objektima u kulturi, financijsku opterećenost i de-

10 11

ficit, društvenu nesigurnost, egzistencijalnu neizvjesnost, ugroženost i tjeskobu. Oštećene su brojne zgrade u potresom pogodjenim područjima, mnoge su obitelji ostale bez svojih domova, nastala je golema materijalna šteta, a potresi i serija podrhtavanja tla koja se nastavila i tijekom 2021. imali su snažan otisak na psihološko stanje građana. Potresi su uzrokovali i značajna oštećenja različitim značajki i stupnjeva (ovisno o vremenu i kvaliteti gradnje – tehnički i materijalima, arhitekturi, tipu zgrade, položaju, okruženju, tlu, temeljima) na nepokretnim i pokretnim kulturnim dobrima, među kojima su i mnogi sakralni objekti i zgrade javne namjene. Značajna je šteta nastala i na dekorativnim elementima zgrada, umjetničkim zbirkama i sakralnim inventarima. Procjena stanja oštećenja kulturnih dobara i ukupne štete te planiranje cjelovite obnove i pristup obnovi, kao i građevinska, konstrukcijska i arhitektonska sanacija nastalih oštećenja predstavljaju dodatna opterećenja za kulturni sektor. Ona se tiču financiranja, koje će, osim osiguravanja sredstava iz međunarodnih izvora i sredstava Europske unije, uključiti i sredstva iz nacionalnog dijela. Jednako tako obuhvaćaju i organizacijske aspekte koji se tiču obnove, ali i osiguravanja rada u oštećenim i/ili zamjenskim prostorima.

Istraživanje Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske u suradnji sa Zakladom "Kultura nova" provelo je istraživanje kako bi se prikupili podaci o utjecaju pandemije bolesti COVID-19 i potresa na cijelokupni kulturni sektor u Republici Hrvatskoj, obuhvaćajući kulturnu baštinu, sve kulturne djelatnosti i umjetničke discipline u svim trema sektorima – javnom, privatnom i civilnom sektoru, bez obzira na to daju li na profitnoj ili neprofitnoj osnovi. Istraživanje je provedeno radi prikupljanja podataka na temelju kojih će biti moguće oblikovati odgovarajuću financijsku i profesionalnu podršku kulturnom sektoru u skladu sa specifičnim potrebama različitih aktera u kulturi te time ubrzati i olakšati njihov opora-

¹ Posljedice potresa koji su uzdrmali Hrvatsku tijekom 2020. vidljive su u nizu područja: Gradu Zagrebu, Zagrebačkoj, Krapinsko-zagorskoj, Sisačko-moslavačkoj, Karlovačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj, Osječko-baranjskoj, Međimurskoj, Varaždinskoj i Koprivničko-križevačkoj županiji.

vak. Stoga, ovdje prikazana detaljna analiza prikupljenih podataka može poslužiti različitim akterima kulturnog sektora za argumentirano zagovaranje prema svim relevantnim dijonicima važnima za budući stabilan i održiv razvoj kulture.

To uključuje utjecaj na donošenje odluka u okviru javnih politika na nacionalnoj, regionalnim i lokalnim razinama, kreiranja novih natječaja u okviru Europskih strukturnih i investicijskih fondova te implementaciju odgovarajućih mjera pomoći i pružanja potpore akterima u kulturi. Jedan je od temeljnih ciljeva ove analize i pružanje informirane i empirijske podloge za nužne zaokrete i promjene u sustavu kulture i kulturne politike Republike Hrvatske na svim razinama – od mikro, lokalne, pa sve do nacionalne. S tim u skladu istraživanje ide u prilog stvaranja odgovorne, senzibilizirane i adaptabilne hrvatske kulturne politike.

Ovo je istraživanje komplementarno onom koje je Zaklada "Kultura nova" provela u 2020. kako bi dobila što precizniji uvid u utjecaje pandemije i potresa na organizacije civilnog društva u suvremenoj kulturi i umjetnosti. Nakon testne faze Zakladinog istraživanja, čiji su rezultati objavljeni krajem 2020. godine, u suradnji s Ministarstvom kulture i medija RH prikupljanje podataka prošireno na cijelokupni kulturni sektor u Republici Hrvatskoj kako bi se dobio što širi uvid u sve vidove pogodenosti i ranjivosti različitih aktera u kulturi, ali i njihove otpornosti. Kao i Zakladina testna faza istraživanja, i ova je dionica osmišljena i provedena u suradnji s istraživačima dr. sc. Željkom Tonković, dr. sc. Anom Žuvelom i dr. sc. Krešimjom Krolom, voditeljica istraživanja bila je dr. sc. Dea Vidović, upraviteljica Zaklade, dok je koordinatorica istraživanja bila Marta Jalšovec, suradnica u Zakladinom Odjelu za istraživanje i razvoja, a stručnu podršku ispred Ministarstva pružili su Nevena Tudor Perković i Dinko Klarić. Istraživanje se konceptualno naslonilo na spomenutu testnu fazu istraživanja te su pri-

12

13

kupljani podaci u okviru četiriju ključnih kategorija: *ranjivost, otpornost, preljevanje i mjere javnih politika*, dok je *relevantnost* kulture uzeta kao polazište istraživanja i dimenzija koju je moguće sagledavati u okviru svih četiriju kategorija.

Relevantnost Tijekom pandemiske krize te nakon potresa potvrdila se iznimna *relevantnost* svakodnevног rada i funkciranja kulturnog sektora u njegovu doprinosu očuvanja i razvoja društvenosti. Građani, vlade, javna tijela i financijeri pokazali su koliko vrednuju kulturu bilo kroz podršku realizaciji kulturnih i umjetničkih aktivnosti u neregularnim okolnostima bilo kroz implementaciju različitih mjera javnih politika za pomoć kulturnom sektoru, ili kroz njihovu odsutnost (Jeannotte, 2021.). Dodatno, važnost kulturnih i umjetničkih javnih događanja i sadržaja pokazuje se i u razdoblju nakon krize jer upravo oni predstavljaju važne spone razumijevanja, okupljanja i oporavka zajednice. Stoga je *relevantnost* uzeta ne samo kao ishodište ovog istraživanja i dimenzija koja se provlači kroz sve četiri ključne kategorije nego i kao osnova daljnje javnog ulaganja u kulturu i prepoznavanja njezine važnosti i presudne uloge za sve segmente razvoja društva.

Ranjivost Kao što je već istaknuto, krhkost kulturnog sektora bila je vidljiva i prije pandemije koja je dodatno povećala njegovu *ranjivost* i ukazala na njegovu osjetljivost na mjere fizičkog distanciranja, ograničavanja ili zabrane javnih okupljanja te ekonomski šokove. Ranjivost se odnosi na marginalnu poziciju kulture unutar okvira i prioriteta javnih politika i političkih agENDI. Ona proizlazi iz niza prepreka i problema postojećeg ekonomskog modela kulturnog sektora (smanjivanje javnog financiranja, nizak i nestabilan dohodak, porezna politika, autorska prava i sl.), modela socijalne sigurnosti (neodgovarajuće i nedostatne politike socijalnog i zdravstvenog osiguranja – mirovinsko osiguranje, bolovanje, porodiljni dopust itd.), izazova digitalne ekonomije (fleksibilni ugovori i

radno vrijeme, nedostatna socijalna sigurnost, neodgovarajući kapaciteti, nedostatni resursi i sl.), izazova mobilnosti (vizni režimi, porezna politika, migracijska politika, radne dozvole, nejednakost pristupa itd.) te brojnih drugih administrativnih prepreka u kulturno-umjetničkom radu i funkcioniranju (Marshall, 2021.). U hrvatskom kontekstu, ranjivost se različito očituje s obzirom na institucionalni (zaštićeni) ili izvaninstitucionalni (nestabilan) status aktera, pri čemu su potonji izloženiji stalnim napetostima oko osiguravanja osnovnih uvjeta rada i mogućnosti razvoja. Te postavke sustava kulture značajno narušavaju stabilnost cjelokupnog kulturnog sektora i čine ga iznimno ranjivim na razini stvaralaštva, produkcije, distribucije, suradnje, prepoznatljivosti i relevantnosti općenito, a posebno u turbulentnim okolnostima.

Otpornost Kao reakciju na krizu, kulturni sektor pokazao je čitav spektar inherentnih kvaliteta i značajki poput domišljatosti, pronicljivosti, brzog snalaženja, uspostave načina rada koji se temelje na angažiranosti, solidarnosti i uzajamnosti te visokim razinama razumijevanja za društvene probleme i ugroze. U okolnostima zabrane uobičajenog svakodnevnog rada u javnim prostorima te unatoč nedovoljnim kapacitetima i znanjima, kulturni sektor pronašao je načine kako obavljati svoje kulturno-umjetničko djelovanje i održavati odnos s publikom, uglavnom kroz digitalizaciju sadržaja i njegovu distribuciju virtualnim putem ili korištenjem drugih medija (UNESCO, 2020.; IDEA Consult i sur., 2021.; Krolo i sur., 2020.). Kultura je tijekom krize pozitivno utjecala na opstojnost i povezanost društvenih zajednica jer je u uvjetima udaljavanja, izolacije, usamljenosti i anksioznosti dala ozbiljan doprinos očuvanju mentalnog i društvenog zdravlja (Wahba i sur., 2020.).

14

15

Preljevanje Rad kulturnog sektora za vrijeme krize pomogao je artikulirati krizu i njezine učinke kao zajednički problem koji pogađa sve. Također je potaknuo rasprave o pitanjima jednakoštii, diskriminacije, klimatskih promjena, dostupnosti javnih dobara i usluga (posebno zdravstva i obrazovanja tijekom krize) i uopće smanjenju rizika i krize koja je postala uobičajena pojava u kulturnom sektoru.² Utjecaj i značaj rada kulturnog sektora u krizi ne zaustavlja se na diskursu o prosjeviteljskom doprinosu društvenoj osviještenosti i boljitku. Duboka povezanost kulturnog sektora s drugim gospodarskim granama (turizam, informacijske tehnologije i slično) i egzistencijalna ovisnost mnogih drugih ljudi o kulturnom sektoru rezultirala je učinkom *preljevanja* na druge sektore (ugostiteljstvo, uslužne djelatnosti, promet itd.) u vidu smanjene potrošnje zbog odgađanja i/ili otkazivanja kulturno-umjetničkih događanja, nemogućnosti putovanja i slično. Te su posljedice dodatno potvrđile koliko kulturni sektor svojim djelovanjem doprinosi lokalnoj i nacionalnoj ekonomiji, što je konkretni korektiv uvriježenih (i neutemeljenih) negativnih percepacija kulturnog sektora kao nametnika ili isključivog potrošača (javnih) resursa.

Mjere javnih politika Socijalna i ekomska ugroženost umjetnika i kulturnih profesionalaca te organizacija u kulturi u profitnom i neprofitnom sektoru dovila je do niza različitih, brzih i sporih, reakcija i spremnosti nacionalnih, regionalnih i lokalnih vlada te privatnih i javnih zaklada u osmišljavanju i implementaciji različitih *mjera* ublažavanja posljedica, pomoći u prevladavanju krize, zaštiti kulturnog sektora i njegovog oporavka. Pritom se izostanak kriznih mjer za pomoć kulturnom sektoru tijekom krize također tumači kao dio političke

² Vidi: "Ensuring culture fulfills its potential in responding to the COVID-19 pandemic" - izjava u okviru kampanje culture2030goal od 20. travnja 2020. Dostupno na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3ARY2ls> (15. 7. 2021.).

agende jer je uskraćivanje podrške jasan izraz stava javne politike i razine prioriteta političkog odlučivanja.

Metodologija Za potrebe istraživanja osmišljen je upitnik³ u okviru kojega je za svaku od četiriju navedenih kategorija definiran niz istraživačkih pitanja putem kojih su prikupljani podatci kako bi se obuhvatila većina učinaka pandemije i potresa. Upitnik je bio otvoren za ispunjavanje od 9. ožujka do 18. travnja 2021. Ministarstvo kulture i medija i Zaklada uputili su upitnik na gotovo 6 000 elektronskih adresa iz baze prijatelja na javne pozive za dodjelu sredstava tih dvaju javnih tijela (samostalnih umjetnika, fizičkih osoba, javnih kulturnih ustanova, udruga, umjetničkih organizacija, dioničkih društava, obrta itd.), a poziv za ispunjavanje upitnika također je objavljen na službenim mrežnim stranicama Ministarstva i Zaklade. Upitnik je bio u potpunosti anoniman, a Ministarstvo i Zaklada obvezali su se na tajnost i zaštitu individualnih podataka ispitanika.

Izostanak sličnih istraživanja Provedeno istraživanje jedino je sveobuhvatno istraživanje hrvatskog kulturnog sektora ne samo u kontekstu utjecaja pandemije i potresa nego općenito. U Hrvatskoj ne postoji praksa sustavnog prikupljanja podataka u kulturnom sektoru te, osim nekih osnovnih statističkih podataka Državnog zavoda za statistiku ili pojedinačnih istraživanja i analiza o specifičnim temama, ne postoje drugi sustavni podatci na temelju kojih bi bilo moguće donositi za-

ključke i sudove o stanju u kulturnom sektoru i s kojim bi bilo moguće raditi bilo kakve usporedbe. U kontekstu nepostojanja drugih sličnih istraživanja koja bi obuhvatila cjelokupni kulturni sektor, od kulturne baštine do suvremenih eksperimentalnih umjetničkih praksi, podatci dobiveni ovim istraživanjem još su značajniji, iako istovremeno nije moguće provesti nikakvu relevantnu komparativnu analizu s ranijim stanjem u sektoru. S ciljem dobivanja što dubljeg uvida u razinu pogodenosti i otpornosti različitih aktera u kulturi, ovim se upitnikom nastojala obuhvatiti i 2019., predkrizna godina koja je u mnogim segmentima života u Republici Hrvatskoj bila jedna od najuspješnijih godina ekonomskog rasta i raznolikih prilika, pa tako i u kulturi.

16 17

Svrha istraživanja Autori istraživanja u ovom izvještaju nastojali su ispisati i na što slikovitiji način pokazati dobivene podatke koji ilustriraju *pogodenost* i *otpornost* sektora, učinke *preljevanja* te *odgovore* nacionalnih i lokalnih javnih politika na akutno stanje krize koja je pogodila kulturni sektor. S ciljem davanja vrlo konkretnе procjene stanja, autorи u zaključnom dijelu ovog Izvještaja nastoje sažeto i precizno opisati probleme i nalaze, donose preporuke i predlažu opcije politika, ali se i zalažu za određene pravce djelovanja. Izvještaj stoga treba poslužiti i kao alat za dosezanje i utjecaj na donositelje odluka u kulturnom polju na svim razinama.

3

Upitnik je sadržavao ukupno 67 čestica, što uključuje sve varijacije pitanja bez obzira na status ispitanika. To znači da se ukupan broj čestica koje je bilo potrebno ispuniti razlikovao prema statusu ispitanika. Upitnik je osim zatvorenih pitanja uključivao i pitanja otvorenog tipa koja nisu bila obvezna te su na njih odgovarali samo oni koji su željeli upotpuniti svoje odgovore na ostala pitanja. S obzirom na to da su na upitnik mogli odgovarati akteri različitog statusa i načina djelovanja, pojedina pitanja nisu se odnosila na sve ispitanike, pa je u mnogim pitanjima ponuđena opcija "Nije primjenjivo". Prosječno trajanje ispunjavanja upitnika iznosilo je 57 minuta, što ukazuje s jedne strane na opsežnost istraživanja i nastojanja da se prikupi što veći broj podataka, ali istovremeno i na spremnost aktera kulturnog sektora da izdvoje svoje dragocjeno vrijeme kako bi doprinijeli stvaranju pouzdane baze dokaza i korisnih obavijesti o stanju unutar kulturnog sektora koje će doprinijeti kreatorima politika u budućem donošenju odluka povezanih s mjerama oporavka kulturnog sektora.

Utjecaj pandemije i potresa na kulturni sektor

— Rezultati istraživanja

02.1. Sudionici istraživanja

— **Uzorak** Za kulturni sektor u Republici Hrvatskoj ne postoji precizan podatak o broju aktera koji primarno djeluju u kulturno-umjetničkom području, pa je zato teško utvrditi opseg toga sektora. Postoje različiti registri prema područjima djelovanja koji nisu objedinjeni na jednom mjestu, što bi omogućilo jednostavnije stjecanje uvida u brojnost i raznolikost aktera u kulturi. Za potrebe istraživanja poslužila je baza prijava na javne pozive za predlaganje programa javnih potreba u kulturi pri Ministarstvu kulture i medija RH iz 2019., što je ukupno uključilo 5 053 aktera (fizičke osobe i samostalne umjetnike, javne ustanove u kulturi, trgovачka društva, udruge, umjetničke organizacije itd.) kojima je upućen poziv za ispunjavanje upitnika. Poziv je upućen i na 587 aktera (449 udruga i 138 umjetničkih organizacija) iz baze prijavitelja na javne pozive Programa podrške Zaklade "Kultura nova". Osim toga što je poziv za ispunjavanjem upitnika upućen na ukupno 5 640 aktera, on je objavljen i na mrežnim stranicama Ministarstva i

Zaklade te je diseminiran i preko strukovnih udruga i gradskih ureda nadležnih za kulturu.

— **Pravni status sudionika** U istraživanju je ukupno prikupljeno 1 050 odgovora, odnosno 19 % kulturnog sektora obuhvaćenog direktnim pozivima putem e-poruka. Prema pravnom statusu ([Tablica 1.](#)), u strukturi uzorka najzastupljeniji je civilni sektor (35,9 %), potom javne ustanove u kulturi (32,9 %), zatim samostalni umjetnici i fizičke osobe 16,4 %, dok je najmanje zastupljen privatni sektor (13,7 %).

Tablica 1. Distribucija odgovora prema pravnom statusu ispitanika

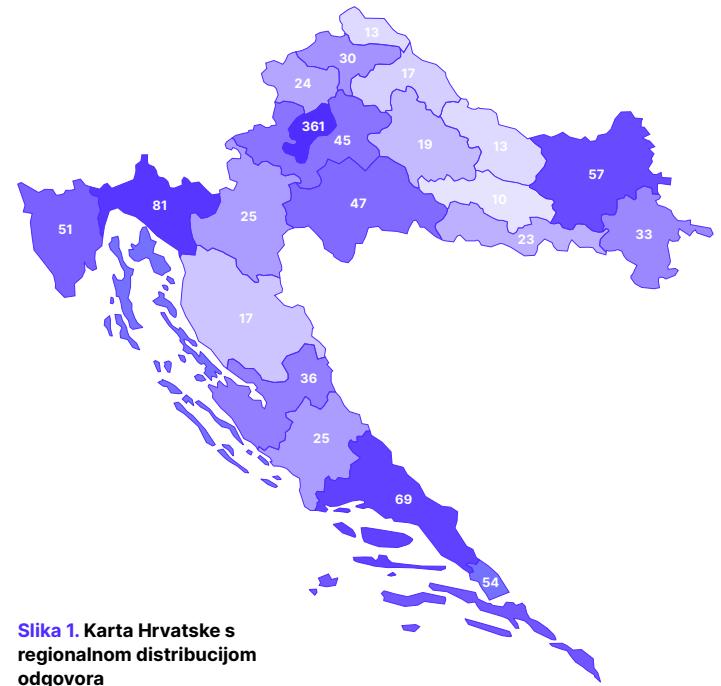
		f	%
Javni sektor	Javna ustanova u kulturi	342	32,9
Privatni sektor	Društvo s ograničenom odgovornošću (d. o. o.)	103	9,8
	Obrt	17	1,6
	Dioničko društvo (d. d.)	9	0,9
	Jednostavno društvo s ograničenom odgovornošću (j. d. o. o.)	7	0,7
	Privatna ustanova	6	0,6
	Zadruga	1	0,1
Civilni sektor	Udruga	342	32,7
	Umjetnička organizacija	34	3,2
Fizičke osobe ⁴	Samostalni umjetnik	106	10,1
	Fizička osoba	65	6,3
Drugo	Drugo	13	1,2
Ukupno		1045⁵	100

4 Kategorija "Fizičke osobe" obuhvaća samostalne umjetnike i fizičke osobe. Samostalnim se umjetnicima smatraju, u skladu sa Zakonom o pravima samostalnih umjetnika i poticajima kulturnog i umjetničkog stvaralaštva (NN 43/96, 44/96), umjetnici izvan radnog odnosa kojima je umjetničko stvaralaštvo i djelovanje jedino i glavno zanimanje, a na temelju svog umjetničkog rada imaju pravo na mirovinsko i invalidsko te zdravstveno osiguranje. Fizičke su osobe svi pojedinci koji samostalno djeluju u kulturno-umjetničkom području, izvan su radnog odnosa i ne djeluju kroz registriranu pravnu osobu.

5 | Od 1050 ispitanika, njih 5 nije odgovorilo na pitanje o pravnom statusu.

— **Regionalna distribucija** Prema regionalnoj distribuciji

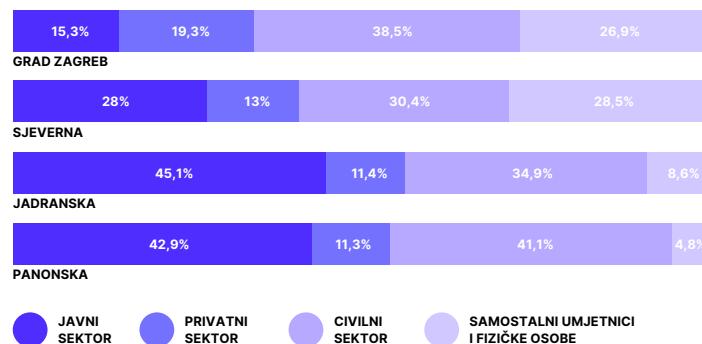
(Slika 1.) najviše je pristiglih odgovora iz Jadranske Hrvatske (31,2 %), dok je na drugom mjestu Grad Zagreb (26,6 %). Osam županija unutar Panonske Hrvatske zajedno čine 22,1 % uzorka, dok je najmanje zastupljena Sjeverna Hrvatska (20,1 %).

Slika 1. Karta Hrvatske s regionalnom distribucijom odgovora

6 Kako bi se stekao uvid u distribuciju odgovora prema regijama, županije su grupirane u četiri regije prema novoj Nacionalnoj klasifikaciji statističkih regija 2021. (HR-NUTS 2021) Državnog zavoda za statistiku (NN 125/2019). Četiri regije s pripadajućim županijama jesu: Panonska Hrvatska: Bjelovarsko-bilogorska županija, Virovitičko-podravska županija, Požeško-slavonska županija, Brodsko-posavska županija, Osječko-baranjska županija, Vukovarsko-srijemska županija, Karlovačka županija, Sisačko-moslavačka županija. Jadranska Hrvatska: Primorsko-goranska županija, Ličko-senjska županija, Zadarška županija, Šibensko-kninska županija, Splitsko-dalmatinska županija, Istarska županija, Dubrovačko-neretvanska županija.
Grad Zagreb: Grad Zagreb.
Sjeverna Hrvatska: Međimurska županija, Varaždinska županija, Koprivničko-križevačka županija, Krapinsko-zagorska županija, Zagrebačka županija.
Dostupno na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3EWesrB> (12. 7. 2021.)

Regionalna raznolikost prema tipu pravnog statusa (Slika 2.) pokazuje da je najviše odgovora u Jadranskoj i Panonskoj Hrvatskoj dao javni sektor (45,1 % i 42,9 %), na drugom je mjestu civilni sektor (34,9 % i 41,1 %), dok je najmanje odgovora samostalnih umjetnika i fizičkih osoba (8,6 % i 4,8 %). Među ispitanicima sa sjedištem u Gradu Zagrebu najviše je odgovora stiglo iz civilnog sektora (38,5 %), na drugom mjesetu su samostalni umjetnici i fizičke osobe (26,9 %), dok se najmanje odgovora odnosi na javni sektor (15,3 %). Slična distribucija različitih oblika pravnog statusa zabilježena je i na području Sjeverne Hrvatske.

Slika 2. Razlike u zastupljenosti pojedinih oblika pravnog statusa ispitanika među NUTS-2 regijama

— **Područja djelovanja** Prema dobivenim rezultatima⁷ (Tablica 2.), najviše ispitanika djeluje u području glazbe (30,6 %), zatim slijede audiovizualne djelatnosti (20,5 %), izdavačka djelatnost (19,9 %) i vizualne umjetnosti (18,4 %), dok su najmanje zastupljena područja arhitektura i urbanizam (2,1 %), strip (1,9 %) i arhivska djelatnost (1,6 %).

Tablica 2. Distribucija prema kulturno-umjetničkim područjima djelovanja ispitanika

	f	%
Glazba	322	30,6
Audiovizualne djelatnosti	216	20,5
Izdavačka djelatnost	209	19,9
Vizualne umjetnosti	194	18,4
Nematerijalna kulturna baština	165	15,7
Knjižnična djelatnost	159	15,1
Kazalište, balet i opera	140	13,3
Materijalna kulturna baština	119	11,3
Muzejska djelatnost	117	11,1
Ples i pokret	108	10,3
Književnost	100	9,5
Interdisciplinare umjetnosti	93	8,8
Novomedijske umjetnosti	84	8,0
Dizajn	59	5,6
Arhitektura i urbanizam	22	2,1
Kulturno-umjetnički amaterizam	22	2,1
Strip	20	1,9
Arhivska djelatnost	17	1,6
Drugo	112	10,6

7 Kako bi se stekao uvid u zastupljenost pojedinih područja kulturno-umjetničkog djelovanja, sudionici istraživanja mogli su odabratи veći broj područja djelovanja.

Nekoliko djelatnosti uglavnom je organizirano unutar javnog sektora (**Tablica 3.**): knjižnična djelatnost (92,3 %), muzejska djelatnost (87,9 %), arhivska djelatnost (62,5 %), kazalište, balet i opera (47,9 %) te materijalna kulturna baština (49,1 %). Unutar civilnog sektora uglavnom su organizirane sljedeće djelatnosti i/ili umjetnička područja: kulturno-umjetnički amaterizam (81,8 %), ples i pokret (71 %), nematerijalna kulturna baština (63 %) te interdisciplinarne (60,2 %) i novomedijske umjetnosti (50,6 %). Prema rezultatima istraživanja, ni jedno područje djelovanja nije uglavnom zastupljeno među samostalnim umjetnicima i fizičkim osobama, kao ni unutar privatnog sektora. Ipak, može se primijetiti da su među samostalnim umjetnicima i fizičkim osobama najčešće zastupljene glazba, vizualne umjetnosti i izvedbene umjetnosti. Audiovizualne djelatnosti podjednako su organizirane unutar privatnog (30,7%) i civilnog sektora (31,6 %), dok je područje arhitekture i urbanizma podjednako zastupljeno unutar javnog i privatnog sektora.

24 25

Tablica 3. Distribucija kulturno-umjetničkih djelatnosti prema vrsti pravnog statusa ispitanika

	Javni sektor (%)	Privredni sektor (%)	Civilni sektor (%)	Fizičke osobe (%)	Ukupno (%)
Arhitektura i urbanizam	30,0	30,0	25,0	15,0	100
Arhivska djelatnost	62,5	–	18,8	18,8	100
Audiovizualne djelatnosti	20,3	30,7	31,6	17,5	100
Dizajn	3,4	27,6	36,2	32,8	100
Glazba	20,2	15,1	43,8	20,8	100
Interdisciplinarne umjetnosti	18,3	7,5	60,2	14,0	100
Izdavačka djelatnost	34,3	26,1	33,8	5,8	100
Kazalište, balet i opera	47,9	2,9	37,1	12,1	100
Književnost	29,6	9,2	42,9	18,4	100
Knjižnična djelatnost	92,3	0,6	5,8	1,3	100
Kulturno-umjetnički amaterizam	13,6	–	81,8	4,5	100
Materijalna kulturna baština	49,1	5,3	39,5	6,1	100
Muzejska djelatnost	87,9	3,4	5,2	3,4	100
Nematerijalna kulturna baština	32,1	2,5	63,0	2,5	100
Novomedijske umjetnosti	15,7	15,7	50,6	18,1	100
Ples i pokret	25,2	1,9	71,0	1,9	100
Strip	36,8	–	36,8	26,3	100
Vizualne umjetnosti	23,4	10,9	37,0	28,6	100
Drugo	22,2	14,8	50	13	100

Podatci o teritorijalnoj distribuciji područja djelovanja ([Tablica 4.](#)) pokazuju da su samo dvije djelatnosti ravnomjerno zastupljene u svim četirima NUTS-2 regijama: arhivska djelatnost i književnost. S obzirom na to da je Grad Zagreb kulturno središte zemlje i da su u njemu najbrojniji resursi općenito, pa tako i u području kulturno-umjetničkog djelovanja, ne čudi da je najviše područja u većoj mjeri zastupljeno upravo u Gradu Zagrebu nego u ostalim regijama: strip (50 %), dizajn (42,4 %), arhitektura i urbanizam (40,9 %), interdisciplinarnе (36,6 %), vizualne (35,6 %) i novomedijske umjetnosti (34,5 %) te izdavačka djelatnost (33,5 %). Djelatnost kazališta, baleta i opere gotovo jednako je zastupljena u Gradu Zagrebu (33,6 %) i Jadranskoj Hrvatskoj (32,9 %). U ovom je istraživanju najviše zastupljeno ispitanika iz regije Jadranska Hrvatska koji djeluju u sljedećim područjima: muzejska djelatnost (41,9 %), knjižnična djelatnost (40,3 %), materijalna kulturna baština (36,1 %) i glazba (33,9 %). Kulturno-umjetnički amaterizam (45,5 %) te ples i pokret (34,3 %) najviše su zastupljeni u Panonskoj Hrvatskoj. Nematerijalna kulturna baština po-djednako je zastupljena u regijama Panonska Hrvatska (33,3 %) i Jadranska Hrvatska (32,7 %). Niti jedno područje djelovanja nije uglavnom zastupljeno u regiji Sjeverna Hrvatska.

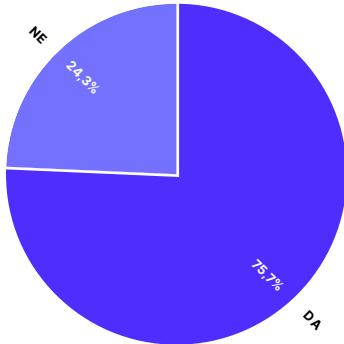
26

27

Tablica 4. Distribucija područja kulturno-umjetničkog djelovanja ispitanika prema NUTS-2 regijama

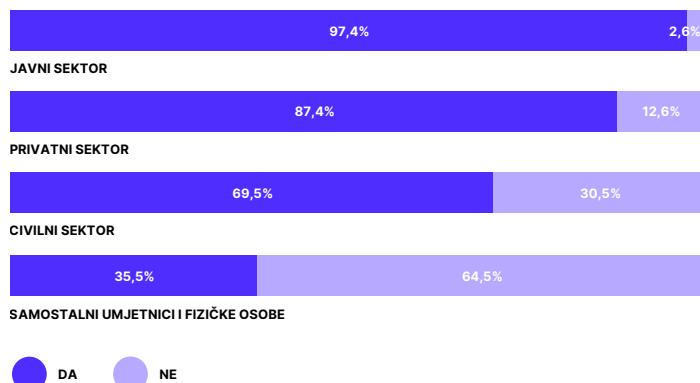
	Panonska (%)	Jadranska (%)	Sjeverna (%)	Grad Zagreb (%)	Ukupno (%)
Arhitektura i urbanizam	27,3	22,7	9,1	40,9	100
Arhivska djelatnost	23,5	29,4	23,5	23,5	100
Audiovizualne djelatnosti	18,5	30,1	19,0	32,4	100
Dizajn	11,9	25,4	20,3	42,4	100
Glazba	20,8	33,9	21,4	23,9	100
Interdisciplinarnе umjetnosti	19,4	29,0	15,1	36,6	100
Izdavačka djelatnost	21,1	29,2	16,3	33,5	100
Kazalište, balet i opera	16,4	32,9	17,1	33,6	100
Književnost	22,0	27,0	23,0	28,0	100
Knjižnična djelatnost	30,8	40,3	19,5	9,4	100
Kulturno-umjetnički amaterizam	45,5	27,3	–	27,3	100
Materijalna kulturna baština	31,9	36,1	20,2	11,8	100
Muzejska djelatnost	23,9	41,9	17,9	16,2	100
Nematerijalna kulturna baština	33,3	32,7	17,6	16,4	100
Novomedijske umjetnosti	21,4	31,0	13,1	34,5	100
Ples i pokret	34,3	27,8	17,6	20,4	100
Strip	15,0	10,0	25,0	50,0	100
Vizualne umjetnosti	13,4	27,8	23,2	35,6	100
Drugo	24,1	34,8	16,1	25,0	100

— **Prostori djelovanja** Dvije trećine kulturnih aktera koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem raspolaže i upravlja prostorom za rad ([Slika 3.](#)).

Slika 3. Imate li prostor kojim upravljate?

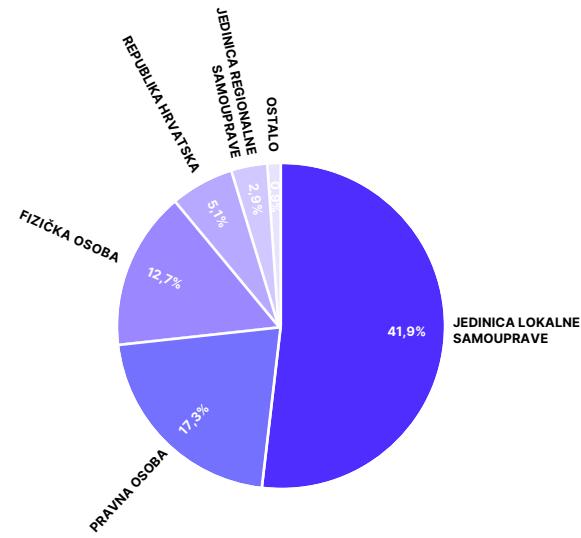
Utvrđene su velike razlike u raspolaganju prostorom za rad s obzirom na pravni status ispitanika ([Slika 4.](#)). Najveći udio ispitanika koji su odgovorili da koriste prostor kojim upravljaju zabilježen je u javnom (97,4 %) te u privatnom sektoru (87,4 %). Gotovo trećina organizacija u civilnom sektoru (30,5 %) nema prostor kojim upravlja, dok je među samostalnim umjetnicima i fizičkim osobama najveći postotak (64,5 %) onih koji ne posjeduju prostor za rad.

Slika 4. Imate li prostor kojim upravljate: razlike s obzirom na pravni status ispitanika

28 29

Jedinice lokalne samouprave ([Slika 5.](#)) vlasnici su prostora kod 41,9 % ispitanika, pravne osobe kod 17,3 % ispitanika, a fizičke su osobe vlasnici prostora kod 12,7 % ispitanika. Tek manji broj sudionika istraživanja koristi prostor u vlasništvu Republike Hrvatske (5,1 %) ili jedinica regionalne samouprave (2,9 %).

Slika 5. Ako koristite/upravljate prostorom, tko je vlasnik prostora u kojemu djelujete?

— **Članovi, zaposleni, vanjski suradnici i volonteri** Opis uzorka obuhvaća podatke o brojevima članova, zaposlenika, vanjskih suradnika i volontera povezanih s djelovanjem i aktivnostima ispitanika koji su obuhvaćeni istraživanjem. S obzirom na drastične razlike koje su se dogodile tijekom godine pande-mijske krize i potresa, istraživanje je obuhvatilo podatke o članovima, zaposlenicima, vanjskim suradnicima i volonterima za 2019. i 2020. godinu jer se tek komparativnom analizom može dobiti uvid u razlike u broju članova, zaposlenika, vanjskih suradnika i volontera koje su uvjetovane krizom,

dok bi u normalnim okolnostima te brojke kao opis uzorka bile (izvjesno) jednake ili s manjim odstupanjima. U tom smjeru, usporednom analizom podataka (*Tablica 5.*) za članove⁸, zaposlene, vanjske suradnike i volontere za 2019. i 2020. godinu, vidljiv je osjetan pad u svim kategorijama tijekom godine pandemije u odnosu na prethodnu godinu.

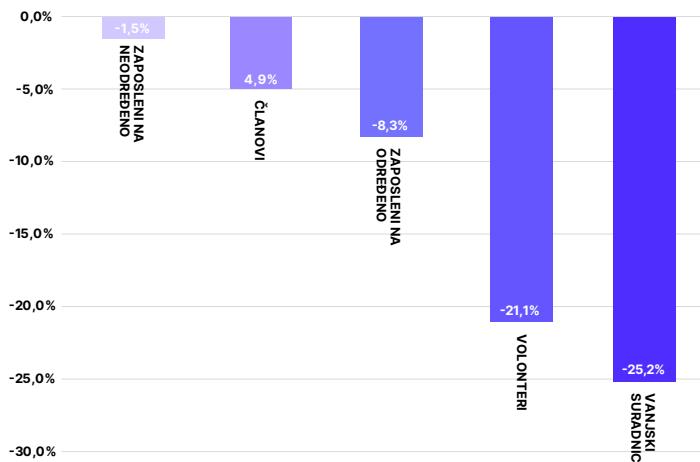
Tablica 5. Članovi, zaposleni, vanjski suradnici i volonteri u 2019. i 2020. godini

	Ukupno 2019.	Ukupno 2020.	Razlika (%)
Članovi	493 079	468 554	-4,9 %
Zaposleni na neodređeno vrijeme	7512	7400	- 1,5 %
Zaposleni na određeno vrijeme	1270	1165	- 8,3 %
Vanjski suradnici	11 323	8470	- 25,2 %
Volonteri (registrirani)	5797	4575	- 21 %

Važan je podatak (*Slika 6.*) da je najmanji pad, od 1,5 %, zabilježen u kategoriji "zaposleni na neodređeno vrijeme" u 2020. u odnosu na 2019., dok je najveći pad u odnosu na prethodnu godinu (-25,2 %) zabilježen u kategoriji "vanjski suradnici". Pritom je najveći pad vanjskih suradnika vidljiv u području kazališta, baleta i opere, pri čemu je 44,7 % aktera u tom području prijavilo manji broj vanjskih suradnika u 2020. u odnosu na 2019. godinu, nakon čega slijede interdisciplinarne

(43,8 %), vizualne (39,4 %) i novomedijске umjetnosti (38,2 %) te audiovizualne djelatnosti (37,7 %). Manji broj izgubljenih radnih mesta u odnosu na vanjske suradnike očekivan je s obzirom na mjere potpore očuvanja radnih mesta.

30 31

Slika 6. Članovi, zaposleni, vanjski suradnici i volonteri: postotak pada u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu

U svim kategorijama vidljive su razlike između ispitanika s obzirom na njihov pravni status (*Tablica 6. i Slika 7.*)⁹. Vidljivo je da su se svi sektori u 2020. suočili s padom broja vanjskih suradnika i volontera. Privatni sektor imao je pad zaposlenih na neodređeno vrijeme od 10 % te jednu četvrtinu zaposlenih na određeno vrijeme (25,4 %), dok je pad zaposlenih na određeno vrijeme u javnom sektoru iznosio 9,5 %. Za razliku od tih dvaju sektora, u civilnom sektoru došlo je do bla-

8

Veliki broj članova proizlazi iz podataka u knjižničnoj djelatnosti u kojoj se svi moraju registrirati kao članovi da bi mogli koristiti usluge knjižnice.

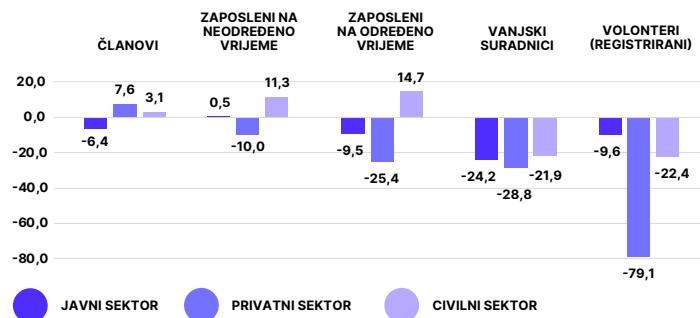
9

Samostalni umjetnici i fizičke osobe koje djeluju u kulturi, a koje nemaju registriranu poslovnu djelatnost (npr. obrt, d. o. o., j. d. o. o.) ne zapošljavaju druge osobe, dok ih manje od 10 % ima vanjske suradnike, članove ili volontere. Stoga su za potrebe izračuna prosječnih vrijednosti u broju članova, zaposlenih, vanjskih suradnika i volontera iz sljedećih analiza isključene fizičke osobe i samostalni umjetnici.

gog porasta broja zaposlenih na neodređeno (11,3 %) i određeno vrijeme (14,7 %), što je najvjerojatnije povezano s novim projektima koji su započeli s provedbom u 2020.

Tablica 6. Ukupan broj članova, zaposlenih, vanjskih suradnika i volontera u 2019. i 2020. godini prema pravnom statusu ispitanika

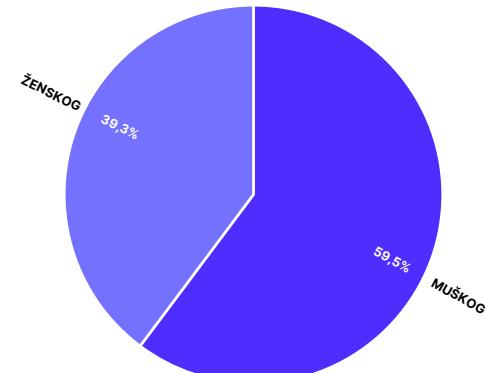
	Javni sektor		Privatni sektor		Civilni sektor	
	2019.	2020.	2019.	2020.	2019.	2020.
Članovi	407 182	381 242	490	527	82 772	85 321
Zaposleni na neodređeno vrijeme	5594	5621	1654	1489	213	237
Zaposleni na određeno vrijeme	723	654	256	191	266	305
Vanjski suradnici	5640	4277	2292	1633	3076	2403
Volonteri (registrirani)	980	886	110	23	4642	3603

Slika 7. Razlika broja članova, zaposlenih, vanjskih suradnika i volontera između 2019. i 2020. prema pravnom statusu ispitanika (%)

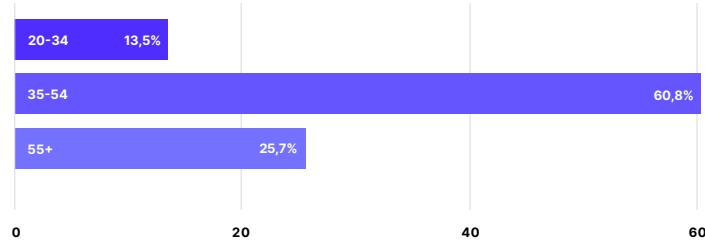
— **Samostalni umjetnici i fizičke osobe¹⁰** Od ukupnog broja samostalnih umjetnika i fizičkih osoba (173), više je ispitanika muškog spola (59,5 %), dok je 39,3 % ženskog spola ([Slika 8.](#)). Prema dobnim skupinama, izdvojene su tri specifične skupine: mlađa (20 – 34 godine) – 13,5 %, srednje starija skupina (35 – 54 godine) – 60,8 % te starija skupina (55 godina i više) – 25,7 % u uzorku. Najniža dob ispitanika je 20, a najviša 70, uz prosječnu dob od 46 godina ([Slika 9.](#)). Podatci o obrazovanju ([Slika 10.](#)) ukazuju na to da je riječ o iznadprosječno obrazovanim osobama: 34,7 % ispitanika završilo je sveučilišni diplomski studij, dok je 28,3 % osoba završilo magisterij i/ili doktorat, što je indikativan podatak u pogledu intelektualnog, društvenog i kulturnog kapitala hrvatskog kulturnog sektora koji je obuhvaćen u uzorku ovog istraživanja. Najmanje je ispitanika s trogodišnjom srednjom strukovnom školom (2,9 %), preddiplomskim sveučilišnim studijem (5,2%) te završenim gimnazijskim programom (6,9 %).

32 33

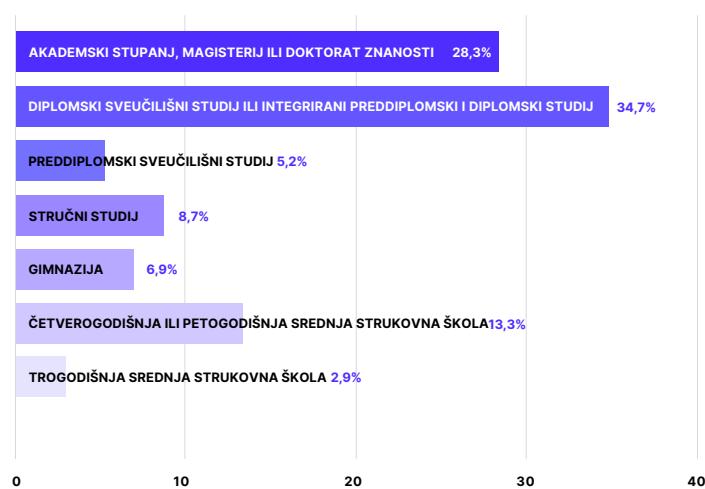

Slika 8. Spol samostalnih umjetnika i fizičkih osoba (%)

¹⁰ S obzirom na to da je istraživanje većim dijelom obuhvatilo pravne osobe, pitanja poput spola, dobi, obrazovanja i osjećaja egzistencijalne ugroženosti ispunjavali su isključivo samostalni umjetnici te fizičke osobe.

Slika 9. Zastupljenost samostalnih umjetnika i fizičkih osoba po dobnim skupinama (%)

Slika 10. Obrazovanje samostalnih umjetnika i fizičkih osoba (%)

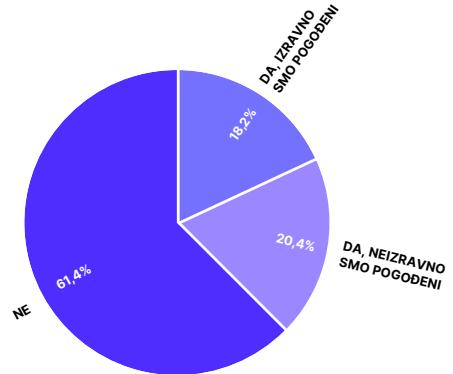
02.2. Ranjivost kulturnog sektora

Kulturni je sektor u Republici Hrvatskoj u 2020. godini pogoden dvjema nepredvidivim nepogodama – jedna se odnosi na globalnu pandemiju bolesti COVID-19, a druga na seriju potresa koji su tresli zemlju tijekom godine. S obzirom na to da su posljedice pandemije i potresa vidljive u mnogim aspektima operativnog i programskog rada kulturnog sektora, one su potvrdile krhkost kulturnog sektora i njegovu osjetljivost na vanjske nepredvidive utjecaje.

02.2.1. Utjecaj potresa na kulturni sektor

Potresi koji su u nekoliko navrata zatresli Republiku Hrvatsku tijekom 2020. godine ostavili su brojna materijalna oštećenja i brojne druge štete u najpogođenijim područjima. Akteri kulturnog sektora nisu bili iznimka, a mnogi od njih pretrpjeli su i znatna oštećenja, što je uvelike utjecalo na intenzitet njihovog programskog rada, a uz pandemiju dodatno je otežalo njihovo svakodnevno funkcioniranje.

- **Izravna i neizravna pogodenost** Potres koji je pogodio Hrvatsku tijekom 2020. godine utjecao je na kulturni sektor izravno, ali i neizravno ([Slika 11.](#)). Izravne su posljedice vidljive u oštećenjima brojnih objekata u kulturi, kulturnih dobara i umjetničkih zbirki te materijalnim posljedicama na uredskim prostorima, prostorima za kulturno-umjetničke aktivnosti, inventar i opremu. Od ukupno 1 050 ispunjenih anketa, 191 (18,2 %) ispitnik izravno je pogoden potresom, dok ih je 214 (20,4 %) neizravno pogodeno, primjerice otkazivanjem različitih programa suradnje s drugim akterima koji djeluju u područjima pogodenima potresima. Gledajući zbirno izravnu i neizravnu pogodenost potresom, 405 (38,6 %) ispitnika iskazalo je da je ta prirodna katastrofa utjecala na njihov rad i aktivnosti.

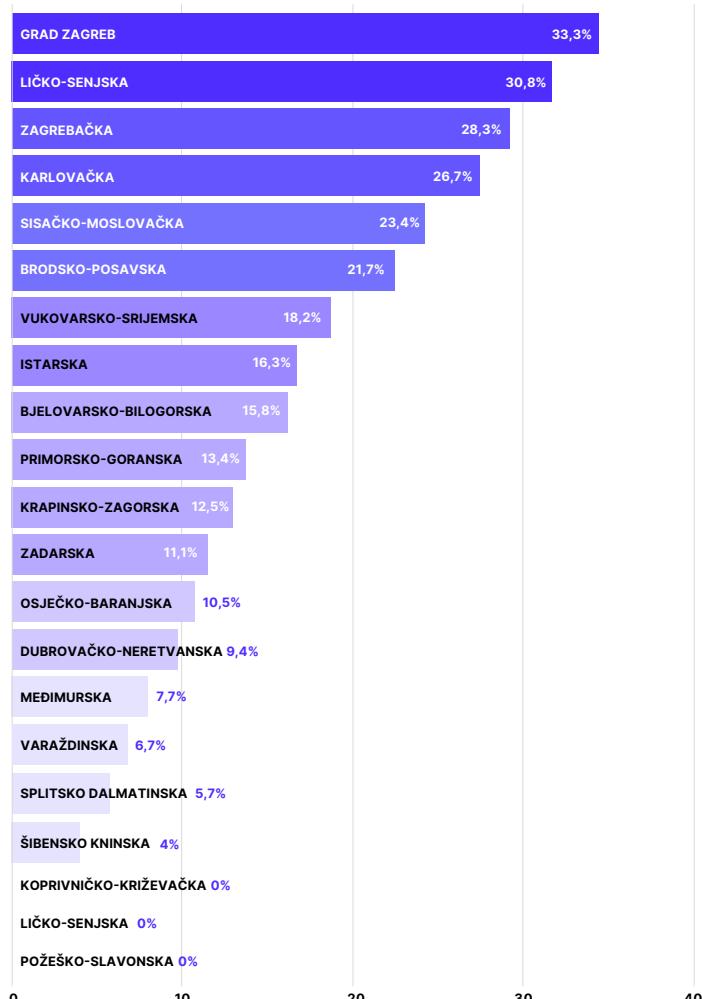

Slika 11. Jeste li pogodeni potresom 2020. godine? (%)

Izravna pogodenost potresom s obzirom na županiju iz koje dolaze akteri u kulturi pak pokazuje očekivano visok udio u Sisačko-moslavačkoj županiji (40,4 %), Gradu Zagrebu (37,3 %) i Zagrebačkoj županiji (32,3 %).

Neizravna pogodenost potresom ([Slika 12.](#)) pokazuje manjom iste rezultate u najpogodenijim županijama, no valja zamijetiti da je vidljiv značajan porast županija koje su neizravno pogodene potresom kroz prekid različitih oblika suradnji i realizacije programa.¹¹

36 37

Slika 12. Neizravna pogodenost potresom s obzirom na županiju (%)

11

Ispitanici koji su prijavili da nemaju izravne posljedice potresa a koji su iskazali neizravne posljedice u njihovom radu djeluju u Vukovarsko-srijemskoj županiji (18,2 %), Zadarskoj (11,1 %), Osječko-baranjskoj (10,5 %) i Šibensko-kninskoj (4 %).

Kao što je prikazano u [Tablici 7.](#) od ukupnog broja izravno pogodenih (187), njih 35,3 % su javne ustanove, 34,2 % civilni sektor, 18,2 % fizičke osobe te 12,3 % privatni sektor. Najveći postotak neizravno pogodenih nalazimo među civilnim sektorom (36,9 %), dok ih je najmanje neizravno pogodeno u javnom sektoru (18,7 %).

Tablica 7. Pogođenost potresom i oštećenja s obzirom na pravni status aktera u kulturi

	Javna ustanova	Privatni sektor	Civilni sektor	Fizičke osobe	Ukupno
Da, izravno smo pogođeni	66 (35,3 %)	23 (12,3 %)	64 (34,2 %)	34 (18,2 %)	187 (100 %)
Da, neizravno smo pogođeni	40 (18,7 %)	42 (19,6 %)	79 (36,9 %)	53 (24,8 %)	214 (100 %)
Ne	239 (37,6 %)	78 (12,3 %)	234 (36,8 %)	85 (13,3 %)	636 (100 %)
Ukupno	345 (33,3 %)	143 (13,8 %)	377 (36,4 %)	172 (16,6 %)	1037 (100 %)

— **Ugroza fizičkih osoba** Gotovo trećina (32,1 %) samostalnih umjetnika i fizičkih osoba izravno pogodenih potresima jako osjeća egzistencijalnu ugrozu zbog posljedica krize uzrokovane pandemijom COVID-19 i potresima ([Slika 13.](#)), dok takvu razinu ugroze osjeća 25,6 % samostalnih umjetnika i fizičkih osoba koje su neizravno pogodene potresima.

JAKO OSJEĆA UGROZU.

DONEKLE OSJEĆA UGROZU.

NE OSJEĆA ZNATNO UGROZU.

DA, IZRAVNO SMO POGODENI

DA, NEIZRAVNO SMO POGODENI
(NPR. KROZ SURADNJE I RAZMJENE)

NE

Slika 13. Osjećaj ugroze zbog krize izazvane pandemijom i potresima te izravna pogodenost potresom samostalnih umjetnika i fizičkih osoba

Osjećaj ugroze od posljedica potresa pojačan je egzistencijalnom nesigurnošću koja je uzrokovana pandemijskom krizom. Tako je pitanje koje se odnosilo na osjećaj egzistencijalne ugroze samostalnih umjetnika te drugih fizičkih osoba kao posljedica pandemije pokazalo da se čak 31,8 % ispitanika osjeća izrazito ugroženo, dok je svega 3,5 % izrazilo da se uopće ne osjeća ugroženo. U svakom slučaju, posljedice potresa u kombinaciji s utjecajima pandemije bolesti COVID-19 ostavile su duboke otiske i prouzročile ozbiljna stanja ugroženosti i neizvjesnosti kako kod fizičkih osoba i samostalnih umjetnika tako i kod drugih aktera kulturnog sektora.

— **Neposredne posljedice** Iako su posljedice potresa prvenstveno najveći trag ostavile u obliku trajnih ili privremenih oštećenja na prostorima unutar kojih akteri u kulturi djeluju, jasno je da postoje i neposredne posljedice, no tek se iz odgovora na otvoreni tip pitanja stječe precizniji uvid u stanje. Tematskim kodiranjem odgovora utvrđene su četiri kategorije u okviru kojih su se ispitanici susretali s različitim problemima u svome radu do kojih je došlo kao posljedica potresa: nemogućnost kulturno-umjetničkog djelovanja, gubitak prihoda, nemogućnost umrežavanja i suradnje te problemi relokacije ili alternativnih prostora ([Shema 1.](#)).

38 39

Shema 1. Neposredne posljedice potresa: prikaz tematskih kodova

Nemogućnost kulturno-umjetničkog djelovanja	Gubitak prihoda	Nemogućnost umrežavanja i suradnje	Problemi relokacije ili alternativnih prostora
Reduciranost programa	Otkazivanje narudžbi vezano za dizajn i tisak	Otkazivanje suradnji na planiranim projektima	Nemogućnosti snimanja ili postavljanja izvedbi zbog oštećenih prostora
Otkazivanje ili odgoda koncertnih aktivnosti	Otkazivanje različitih oblika oglašavanja i promidžbi	Otkazane suradnje i aktivnosti	Smanjene aktivnosti i suradnje ili teže izvođenje programa
Smanjen broj posjetitelja zbog straha od potresa	Izostanak dizajnerskih poslova zbog otkazivanja konferencija	Odgoda ili otkazivanje honorarnih aktivnosti	Gubitak prostora za svakodnevne aktivnosti
Odgodata snimanja	Neisplata honorara zbog posljedica potresa	Otkazivanje ili odgoda samostalnih aktivnosti	Odgoda ili otkazivanje aktivnosti zbog oštećenih prostora

Postoje razlike između aktera s obzirom na njihov pravni status, pa tako javni sektor u većoj mjeri naglašava otkazivanje povezano s programskim *suradnjama*³ i umrežavanjem koje je planirano kroz projektne i programske aktivnosti. Riječ je o različitim razmjenama povezanima s iskustvom rada u javnim ustanovama, ali i razmjeni osoblja te

³ Suradnja s članovima bila je znatno otežana. Zbog pandemije i straha od potresa nije se dolazilo na grupne aktivnosti (ovisno o mjerama).

² Dio klijenata smanjio je ugovorene poslove jer su bili pogoden potresom ili su dali donacije tim područjima, pa su smanjili planove investicija u drugim područjima.

programskih sadržaja. Također, s obzirom na to da je veliki dio javnog sektora zastupljen kroz knjižnice i muzeje, primjetni su i problemi povezani s padom broja posjetitelja i publike. Privatni je sektor više naglasio aktivnosti koje generiraju izravne *prihode*², ali i nemogućnost korištenja *prostora*³ za programe koji podrazumijevaju posjetitelje. Civil-

40 41

³ Sobzirom na to da je naša podružnica smještena u samom centru Zagreba (...), oštećenja nastala u našoj vanjskoj okolini počevši već od samog dvorišnog prostora uvelike su utjecala na naše poslovanje zbog smanjenog protoka ljudi kao i višesjednih radova kako u dvorišnom prostoru tako i u samoj ulici (u nekim je slučajevima čak i pristup do naše knjižare bio potpuno onemogućen u tolikoj mjeri da ni naši zaposlenici nisu mogli doći na posao).

⁴ Ured nije bio u funkciji jer su se morali rušiti i graditi dimnjaci, nije bilo grijanja, popravljao se krov, radovi do danas nisu gotovi. Otkazane su brojne izvedbe zbog potresa i pandemije na zagrebačkom području i šire. U kazalištu gdje povremeno uspijemo izvesti koju predstavu za 11 ili 25 ljudi (ovisno o trenutnim mjerama Stožera civilne zaštite) i dalje nema grijanja ni plina.

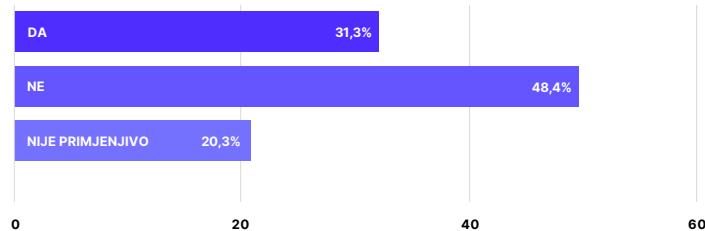
Promjene rasploživosti suradnika zbog izmijenjenog načina i dinamike rada nastale zbog nemogućnosti da se u određenim prostorima nastavi siguran rad u očekivanom kapacitetu te prilagodbe oko prostora održavanja javnih suradničkih formata.

⁵ Ostala sam bez prostora za filmske i glumačke radionice koje su mi bile sigurni izvor prihoda između projekata. Također su ljudi s kojima suradujem (montažeri, producenti...) ostali bez prostora. Usljed pandemije i potresa više ne rade sa mnom. Bave se elementarnom egzistencijom i preživljavanjem.

pinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije, Sisačko-moslavačke županije i Karlovačke županije.¹³

Prema navedenim propisima, obnova oštećenih objekata provodi se i na temelju procijenjene štete.

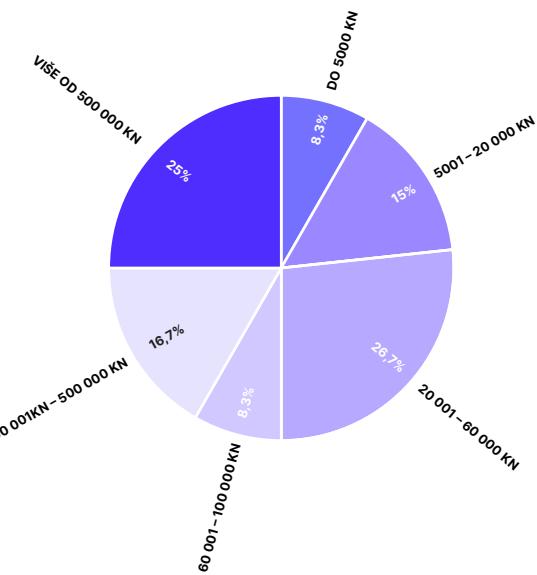
— **Službena procjena štete** Prema podatcima iz ovog istraživanja, službenu procjenu štete uzrokovane potresom dobilo je ukupno 31,3 % aktera od onih koji su prijavili izravnu pogodenost potresom, dok je 48,4 % ispitanika u trenutku ispunjavanja ankete još čekalo službene podatke o šteti (*Slika 14.*).

Slika 14. Jesu li dobili službenu procjenu štete od potresa? (%)

42 43

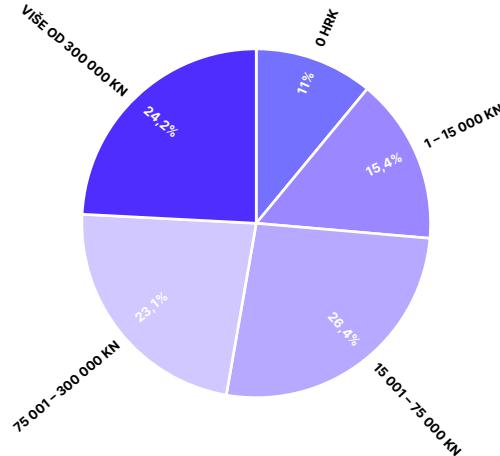
Šteta (*Slika 15.*) je u čak 25 % slučajeva procijenjena na iznos viši od 500 000 kn, što ukazuje na velike razmjere posljedica potresa.

Slika 15. Prikaz raspona iznosa službene procjene štete nakon potresa (rekodirano)

Također je vidljiva razlika u službenoj procjeni štete s obzirom na pravni status ispitanika, pa je tako najveći broj aktera javnog sektora (40,9 %) dobio procjenu, potom fizičke osobe (32,4 %), dok je znatno manji udio primjetan kod privatnog (26,1 %) te civilnog sektora (24,6 %).

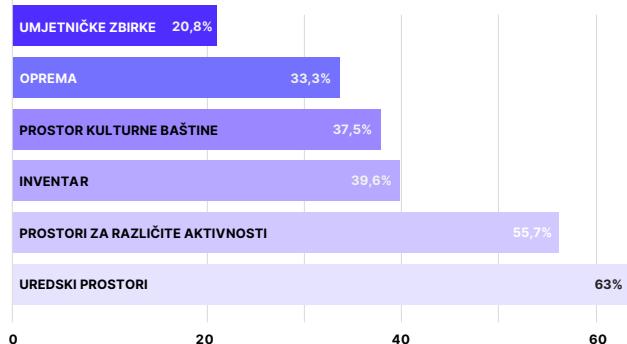
Neslužbena procjena štete Iskazani su i različiti rasponi iznosa štete i kod neslužbene procjene, s najviše onih (26,4 %) koji su iskazali štetu u rasponu od 15 001 do 75 000 kn ([Slika 16.](#)).

Slika 16. Prikaz raspona iznosa neslužbene procjene štete nakon potresa (rekodirane vrijednosti)

44 45

Tipologija oštećenja Kao što je prikazano na [slici 17.](#), najveći broj ispitanika (63 %) pretrpio je oštećenja uredskih prostora, a nešto manji broj (55,7 %) oštećenje prostora za različite aktivnosti te materijalnu štetu na inventaru (39,6 %). Više od trećine ispitanika (37,5 %) pretrpjelo je oštećenja prostora kulturne baštine, a najmanje ispitanika iskazalo je oštećenja opreme u prostorima (33,3 %) te oštećenja umjetničkih zbirki (20,8 %). S obzirom na to da ovo istraživanje nije obuhvatilo vjerske zajednice koje su vlasnice i upravljaju brojnim objektima kulturne baštine, za pretpostaviti je da bi dobiveni podaci ukazivali na još veći opseg oštećenja.

Slika 17. Izravna oštećenja nastala potresom prema tipu oštećenja

- 1 Oštećen je prostor knjižnice. Prostor je neupotrebljiv.
- 2 Poremećena statika objekta, žuta naljepnica
- 3 Statika privatne kuće u kojoj je logistika smještena nalazi se pod crvenom naljepnicom.
- 4 Pad žbuke u prostoriji za glazbene probe, srušeni dimnjaci u zgradama u kojoj se nalazi prostor, paje prostor cijelu zimu bez grijanja.
- 5 Manja oštećenja žbuke u predvorju zgrade na stepeništu. Puknuća boje i nekoliko slika.

Na temelju odgovora na otvoreno pitanje vezano za druga oštećenja prouzrokovana potresom moguće je štetu podijeliti na tri razine: a) teška oštećenja (žute i crvene naljepnice), narušena statika b) srednja oštećenja (oštećeni krovovi, instalacije, napuknuća žbuke i zidova), c) sitna oštećenja (boja i sl.). Veći je broj ispitanika isticao teška i srednja oštećenja, dok su sitna oštećenja navođena sporadično.

Razlike među akterima s obzirom na pravni status vidljive su jedino u odnosu fizičkih osoba i ostalih, odnosno fizičke osobe

nešto više naglašavaju probleme povezane s prostorima u kojima stanuju, a koji su često i njihovi prostori rada, zbog čega se njihov osjećaj ugroze od posljedica potresa osjeti u nešto većoj mjeri u odnosu na druge aktere u javnom, privatnom i civilnom sektoru.

Oštećenja namještaja Po pitanju strukture oštećenja s obzirom na pravni status, vidljivo je da je u prosjeku najviše nastradao namještaj u javnom (68,2 %), civilnom (66,2 %) te privatnom sektoru (60,9 %), dok su fizičke osobe prijavile najmanje takvih oštećenja.

nja (47,1 %). Riječ je o očekivanim razlikama s obzirom na to da dio fizičkih osoba i ne raspolaže s uredskim prostorima ili nema potrebe za njima, zbog čega je šteta vjerojatno i nešto manja u odnosu na druge aktere.

Oštećenja prostora za aktivnosti Prostori za aktivnosti najviše su stradali u javnom (68,2 %) i civilnom sektoru (60 %), što je i očekivano jer je riječ o akterima koji u skladu s programskim aktivnostima i raspolažu s više prostora takvoga tipa, dok su po tom pitanju najmanje oštećenja prijavili akteri iz privatnog sektora (17,4 %).

Oštećenja kulturnih dobara Kulturna baština najviše je stradala u javnom (63,6 %) i civilnom sektoru (27,7 %), dok je najmanje stradala u privatnom sektoru (17,4 %) i kod fizičkih osoba (14,7 %). Ti su podatci u skladu s realnim stanjem jer je kulturna baština prvenstveno povezana s radom javnih ustanova u kulturi (u svojstvu prostora za rad i/ili umjetničke zbirke) te nešto manje s civilnim i privatnim sektorom te fizičkim osobama.

Oštećenje opreme Oštećenje je opreme relativno jednako prisutno među ispitanicima, no privatni je sektor (43,5 %) iskazao znatno više oštećenja opreme nego drugi akteri.

Umjetničke zbirke Po pitanju umjetničkih zbirki, javni sektor (24,2 %) i fizičke osobe (35,3 %) prijavile su najviše štete.

Saniranje štete Kada se radi o saniranju štete, vlastita su sredstva najviše koristile fizičke osobe (44,1 %) te privatni sektor (39,1 %), dok su javni (24,2 %) i civilni sektor (20,3 %) najmanje koristili vlastita sredstva. Javnim sredstvima najviše su se služile javne ustanove (28,8 %) te dva puta manje udruge i umjetničke organizacije (12,5 %), dok fizičke osobe i privatni sektor nisu uopće koristili ili dobili sredstva iz tog izvora za saniranje štete od posljedica potresa. Donacije pak ili nisu zastupljene ili su iznimno nisko zastupljene kod svih ispitanika, s tim da su najveći udio sredstava za sanaciju šteta iz donacija prijavile fizičke osobe (8,8 %).

46

47

Zatvaranje prostora Trajno zatvaranje prostora zbog posljedica oštećenja uslijed potresa najveće je u javnom (27,3 %), a najmanje u privatnom sektoru (17,4 %). Javni (53 %) i civilni sektor (43,8 %) te fizičke osobe (41,2 %) bili su primorani posegnuti za privremenim zatvaranjem prostora češće od aktera iz privatnog sektora (30,4 %).

Financiranje sanacije štete Kod otvorenog pitanja vezanoga za sredstva za sanaciju i konstruktivnu obnovu prostora¹⁴, vidljivo je nekoliko specifičnih kategorija povezanih s izvorima financiranja sanacije štete nastale kao posljedice potresa. Riječ je o sredstvima iz EU fondova solidarnosti i donacijama, policama osiguranja i pričuvama, kao i sredstvima vlasnika prostora (država, jedinice lokalne samouprave) te vlastitim sredstvima. Fizičke su osobe u više navrata istaknule ulaganje vlastitih sredstva ili nepostojanje vanjskog oblika pomoći za saniranje štete. Javne us-

tanove očekuju ili su se prijavile za sanaciju štete putem EU fondova solidarnosti, ali i preko državnog proračuna i financija.

Međusobna podrška U poglavlju o otpornosti kulturnog sektora na utjecaj pandemije te međusobnoj podršci koju su kulturni akteri pružili drugima, neki od ispitanika referirali su se i na podršku pruženu u potresom pogodjenim područjima. Ta je podrška iskazana kroz podržavanje akcija Crvenoga križa za pomoći ranjivim skupinama, a također i u obliku fizičke pomoći stradalima od potresa, donacijama materijalnih sredstava potrebitima itd. Ispitanici su se adricali vlastitim sredstvama – uštедevine, dijela sredstava dobivenih iz proračuna, sredstava od autorskih prava i sl. kako bi donirali ugroženima od potresa.

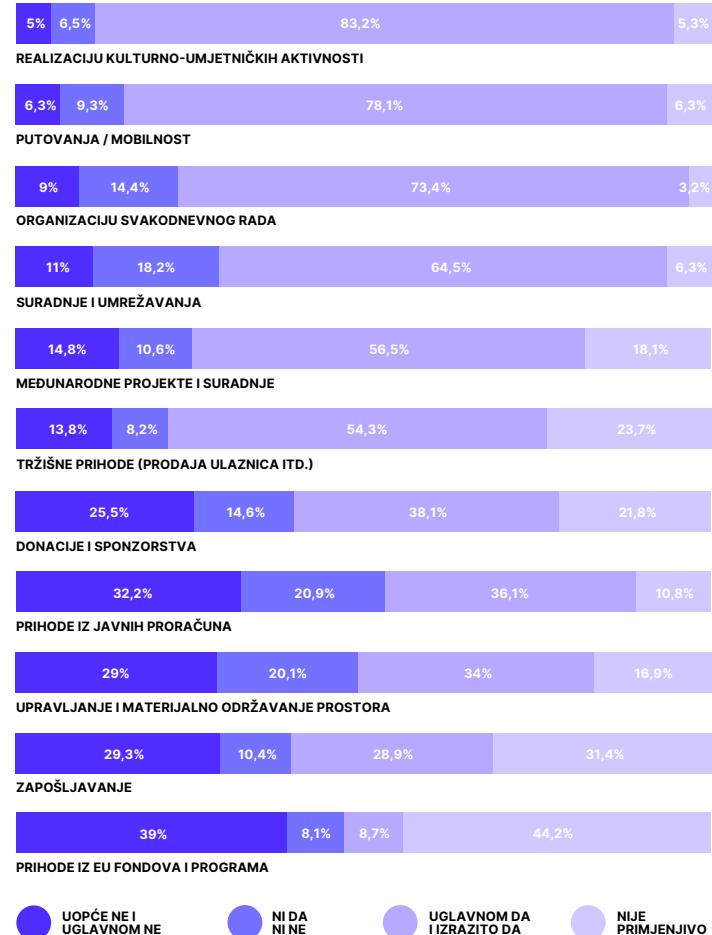
¹⁴ Iako su u upitniku pitanja bila odvojena za sanaciju (prijevodjenje svrsi) i konstruktivnu obnovu (podizanje seismičke otpornosti), rezultati su prikazani skupno jer su mahom upisani slični odgovori.

02.2.2. Utjecaj pandemije na kulturni sektor

Pandemija bolesti COVID-19 utjecala je na kulturni sektor u svim dijelovima svijeta, a negativni učinci vidljivi su u brojnim aspektima njegova rada, zatvaranjima i/ili prilagodbama prostora, otkazivanju i/ili odgađanju aktivnosti, prekidu suradnji itd. Sveukupno su te posljedice ukazale na ranjivost aktera kulturnog sektora.

Utjecaj na različite aspekte U istraživanju je ispitanicima bila ponuđena ljestvica od 1 (“uopće ne”) do 5 (“izrazito da”) na kojoj su trebali procijeniti u kojoj je mjeri kriza uvjetovana pandemijom bolesti COVID-19 izravno utjecala na pojedine aspekte njihovoga rada. Na prvom je mjestu (*Slika 18.*) realizacija kulturno-umjetničkih aktivnosti (83,2 % uglavnom da i izrazito da), dok su na drugom mjestu putovanja i programi mobilnosti (78,1 %). Očekivano, kriza je utjecala i na organizaciju svakodnevnog rada (73,4 %) kao i na suradnje i umrežavanja (64,5 %). Istodobno, kriza je u manjoj mjeri utjecala na zapošljavanje (29,3 % uglavnom ne i uopće ne) i prihode iz EU fondova i programa (39 %).

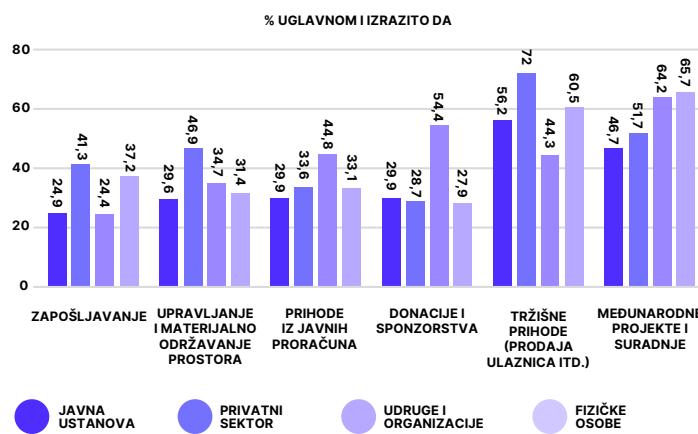
48 49

Slika 18. U kojoj je mjeri kriza izazvana pandemijom COVID-19 utjecala na pojedine aspekte vašeg rada?

Kriza izazvana pandemijom različito je utjecala na pojedine segmente rada s obzirom na pravni status i/ili područje kulturno-umjetničkog djelovanja aktera (*Slika 19.*). Javni sektor iskazao je najveći utjecaj na tržišne prihode (56,2 %) te međunarodne projekte i suradnje (46,7 %). Kriza je na civilni sektor najviše utjecala na prihode iz javnih proračuna (44,8

% uglavnom da i izrazito da), donacija i sponzorstava (54,4 %) te na međunarodne projekte i suradnje (64,2 %). U usporedbi s drugim akterima, ispitanici iz privatnog sektora značajniji su procijenili utjecaj krize na tržišne prihode (72 %), upravljanje i materijalno održavanje prostora (46,9 %) te na zapošljavanje (41,3 %). Fizičke osobe i samostalni umjetnici procijenili su da je kriza u većoj mjeri utjecala na realizaciju međunarodnih projekata i suradnji (65,7 %), tržišne prihode (60,5 %) te na zapošljavanje (37,2 %).

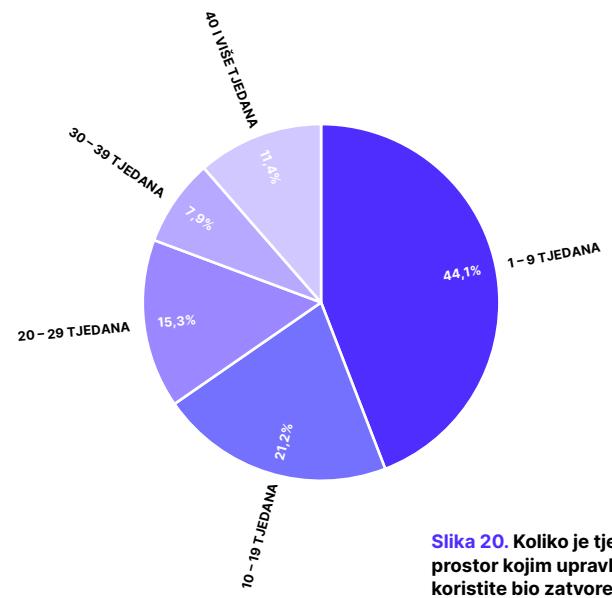

Slika 19. U kojoj je mjeri kriza izazvana pandemijom bolesti COVID-19 utjecala na pojedine aspekte vašeg rada? Usporedbi s obzirom na pravni status ispitanika.

— **Zatvaranje prostora** S obzirom na to da su brojni prostori za kulturu bili određeno vrijeme zatvoreni zbog mjera fizičkog distanciranja, zabrane javnih okupljanja te provedbe drugih epidemioloških mjera, istraživanjem se htjelo ispitati koliko su tijedana u prosjeku prostori kojima ispitanici upravljaju ili ih koriste bili zatvorenii tijekom 2020. godine. Prema dobivenim rezultatima, 43,4 % ispitanika odabralo je odgovor "nije

primjenjivo", dok je 25 % ispitanika zatvorilo svoje prostore do devet tijedana. Radi se o razdoblju između 19. ožujka 2020. i 10. svibnja 2020., kada su na snazi bile mјere održavanja svih javnih događanja i okupljanja više od 5 osoba na jednom mjestu, obustava rada svih kulturnih djelatnosti (uz iznimku knjižnica, muzeja, galerija, antikvarijata i knjižara od 24. travnja 2020.) te obustava održavanja izložbi, revija i sajmova.¹⁵ Kada se analiziraju samo odgovori ispitanika koji upravljaju prostorima ili se njima koriste (**Slika 20.**), najviše je onih koji su prostore zatvorili između 1 i 9 tijedana (44,1 %). Nešto više od desetine ispitanika (11,4 %) svoje su prostore držali zatvorenima više od 40 tijedana, što odgovara razdoblju od početka provedbe epidemioloških mjera u ožujku 2020. do kraja kalendarske godine.

50 51

Slika 20. Koliko je tijedana prostor kojim upravljate / koji koristite bio zatvoren u 2020.?

15 | Odluka o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja (NN 32/2020).

Dobiveni podaci o duljini zatvorenosti prostora ukazuju na značajne razlike unutar kulturnog sektora s obzirom na poslovni status aktera ([Slika 21.](#)). S obzirom na to da fizičke osobe i akteri u privatnom sektoru raspolažu u znatno manjo mjeri s prostorima kojima upravljaju, oni su u velikoj većini birali odgovor "Nije primjenjivo". Među predstavnicima civilnog sektora veći je dio onih koji su procijenili da su prostori kojima upravljaju bili zatvoreni između 20 i 29 tjedana (14,6 %) te 30 i više tjedana (18,1 %). Najveći dio ispitanika iz javnog sektora (58,6 %) svoje prostore za redovne kulturno-umjetničke aktivnosti zatvorio je između 1 i 9 tjedana, što se vjerojatno odnosi na razdoblje obustave rada kulturnih djelatnosti, od 19. ožujka do 10. svibnja 2020. (od 24. travnja 2020. uz iznimku knjižnica, muzeja, galerija, antikvarijata i knjižara).

Slika 21. Koliko je tjedana prostor kojim upravljate / koji koristite bio zatvoren u 2020. godini? Razlike s obzirom na vrstu pravnog statusa ispitanika

52 53

— **Aktivnosti** Kako bi se dublje ispitali učinci krize na održavanje kulturno-umjetničkih aktivnosti¹⁶, ispitanici su trebali procijeniti ukupan broj aktivnosti koje su realizirali kao organizator ili suorganizator u 2019. i 2020. godini. Osim toga, trebali su navesti broj aktivnosti koje su u potpunosti otkazali te onih koje su odgodili za 2021. godinu.

Tablica 8. Procijenjeni broj realiziranih, odgođenih i otkazanih aktivnosti

Aktivnosti	Ukupno
Broj realiziranih aktivnosti u 2019.	80 640
Broj realiziranih aktivnosti u 2020.	36 372
Broj otkazanih aktivnosti u 2020.	31 412
Broj aktivnosti odgođenih za 2021.	5 628

Prema rezultatima istraživanja ([Tablica 8.](#)), ukupan broj realiziranih aktivnosti u 2019. godini bio je 80 640, dok je kao posljedica provođenja epidemioloških mjera tijekom 2020. godine ukupan broj realiziranih aktivnosti bio 55 % manji u odnosu na prethodnu godinu te je iznosio 36 372, pri čemu je najveći broj aktivnosti realiziran u javnom sektoru ([Tablica 9.](#)). Ispitanici su naveli veći broj aktivnosti koji je bio otkazan u 2020. nego odgođen za 2021.

¹⁶ Ispitanicima je bilo napomenuto da kulturno-umjetnička aktivnost podrazumijeva pojedinačne aktivnosti namijenjene publici, poput filmskih projekcija, izvedbi, izložbi, koncerta, radionica, okruglih stolova, predavanja i sl.

Tablica 9. Realizirane, odgođene i otkazane aktivnosti: razlike prema pravnom statusu ispitanika

	Ukupan broj (suma)	
Broj realiziranih aktivnosti u 2019.	Javni sektor	64 118
	Civilni sektor	10 086
	Privatni sektor	3 086
	Fizičke osobe	2 847
Broj realiziranih aktivnosti u 2020.	Javni sektor	29 466
	Civilni sektor	5 011
	Privatni sektor	924
	Fizičke osobe	877
Broj otkazanih aktivnosti u 2020.	Javni sektor	24 843
	Civilni sektor	3 136
	Privatni sektor	1 253
	Fizičke osobe	1 881
Broj aktivnosti odgođenih za 2021.	Javni sektor	2 446
	Civilni sektor	1 630
	Privatni sektor	480
	Fizičke osobe	818

54 55

— **Ugovori o suradnji** Otkazivanje i odgađanje kulturno-umjetničkih aktivnosti posljedično je dovelo do otkazivanja ugovora o suradnji. Podatci pokazuju da se najveći broj otkazanih ugovora dogodio u segmentu poslovanja s vanjskim suradnicima, bilo zbog otkazanih aktivnosti u 2020. ili odgođenih aktivnosti za 2021. Situacija je bitno drugačija kod broja otkazanih ugovora o radu kojih je puno manje u odnosu na otkazane ugovore s vanjskim suradnicima.

Tablica 10. Procijenjeni broj otkazanih ugovora o radu i vanjskoj suradnji: rezultati deskriptivne statistike

Ugovori o suradnji	Ukupno
Broj otkazanih ugovora o radu uslijed otkazanih aktivnosti	496
Broj otkazanih ugovora o vanjskoj suradnji uslijed otkazanih aktivnosti	6 874
Broj otkazanih ugovora o radu uslijed aktivnosti odgođenih za 2021.	351
Broj otkazanih ugovora o vanjskoj suradnji uslijed aktivnosti odgođenih za 2021.	4 308

Nesrazmjer između brojki otkazanih ugovora o radu i ugovora o vanjskoj suradnji jasno indiciraju koji oblici ugovornih poslova u kulturi bivaju izravno ugroženi tijekom krize, odnosno koliko sustav ne pokriva jednakim pravima i sigurnošću sve oblike rada u kulturi.

— **Prodaja ulaznica** Sa zaustavljanjem svih društvenih kretanja i aktivnosti, prodaja ulaznica za kulturne i umjetničke programe (**Tablica 11.**) trebala se prilagoditi novonastaloj situaciji. Većina aktera u kulturnom sektoru nije prodavala ulaznice za kulturne i umjetničke aktivnosti koje su otkazane. Naime, 9,2 % ispitanika vratilo je puni iznos za kupljene ulaznice jer su organizatori većinom otkazivali kulturno-umjetničke aktivnosti prije puštanja ulaznica u prodaju, a što je vidljivo iz od-

govora ispitanika na dodatno pitanje otvorenog tipa. Brojni su organizatori nudili aktivnosti besplatno publici, stoga u slučaju nepovoljne epidemiološke situacije nije bilo potrebno vraćati novac. Pritom su većinom nastojali ponoviti program kada se poboljša epidemiološka situacija te su o novom datumu obavijestili publiku. U slučaju otkazivanja aktivnosti za koje su se ulaznice već prodavale, organizatori su uz mogućnost povrata novca, nudili su i mogućnost odabira nekog drugog programa ili izdavanja vaučera. Iz dobivenih odgovora vidljivo je da su neke organizacije predlagale mogućnost da se sredstva za prodane ulaznice ostave kao donacije.

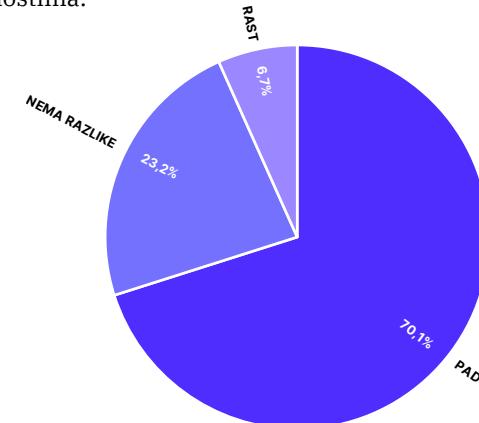
Tablica 11. Ako ste prodavali ulaznice za kulturne i umjetničke aktivnosti koje su otkazane navedite što ste po tom pitanju poduzeli

	Da (%)	Ne (%)	Nije primjenjivo (%)
Vraćali smo puni iznos za kupljene ulaznice.	9,2	1,6	89,1
Vraćali smo dio iznosa za kupljene ulaznice.	0,7	7,2	92,1
Izdavali smo vaučere.	1,4	6,7	91,9

— **Publika** Dostupnost kulturno-umjetničkih sadržaja različitoj publici, kao i održavanje odnosa s publikom predstavljali su jedan od najvećih izazova za sve aktere kulturnog sektora tijekom 2020. godine zbog zabrane javnih okupljanja, mjera fizičkog distanciranja i drugih epidemioloških mjera. Uzimajući u obzir pad broja realiziranih aktivnosti u 2020. godini, očekivano je primjetan i pad publike u 2020. u odnosu na 2019. godinu. Tako je, prema rezultatima deskriptivne statistike, prosječan broj publike po ispitaniku u 2019. godini bio 19 299, dok je u 2020. bio 7 127. Ukupno je 70,1 % ispitanika ([Slika 22.](#)) imalo manje posjetitelja u 2020. nego u 2019. godini,

56 57

23,2 % nije zabilježilo promjene u broju publike, dok je svega 6,7 % ispitanika imalo više publike nego u 2019. godini, a to su uglavnom oni koji su i prije pandemije imali posjećene mrežne stranice i druge oblike distribucije digitalnih sadržaja, zbog čega su se i bolje prilagodili radu u promijenjenim okolnostima.

Slika 22. Procijenite ukupan broj publike koji je sudjelovao/prisustvao vašim aktivnostima u 2019. i 2020. godini

— **Negativni utjecaj pandemije** Do sada izloženi rezultati istraživanja ukazuju, kao i oni dobiveni tijekom testne faze istraživanja koje je provela Zaklada "Kultura nova" (Krolo i sur., 2020.), na brojne negativne posljedice krize izazvane pandemijom bolesti COVID-19 na kulturni sektor u Hrvatskoj. Kako bismo dobili dublje uvide u različite negativne učinke pandemije na aktere kulturnog sektora, ispitanici su trebali opisati na koje je sve načine kriza izazvana pandemijom bolesti COVID-19 negativno utjecala na njihov kulturno-umjetnički rad. Kao i ostala pitanja otvorenog tipa, ni ovo pitanje nije bilo obavezno, odnosno sudionici istraživanja nisu morali na njega odgovarati. Unatoč tome, većina je ispitanika odgovorila na pitanje, što treba čitati i u svjetlu toga da je kriza snažno

utjecala na njih. Tematskim kodiranjem dobivenih odgovora izdvojene su četiri glavne teme: nemogućnost kulturno-umjetničkog rada, gubitak prihoda, nemogućnost umrežavanja i suradnje te psihološke posljedice unutar kojih su prepoznate i opisane specifične posljedice (**Shema 2.**).

Shema 2. Negativni učinci pandemije: prikaz tematskih kodova

Nemogućnost kulturno-umjetničkog djelovanja	Gubitak prihoda	Nemogućnost umrežavanja i suradnje	Psihološke posljedice
Nemogućnost održavanja grupnih aktivnosti (probe, vježbe, treninzi i sl.)	Gubitak stalnih izvora primanja	Otkazane međunarodne mobilnosti	Depresivnost
Nemogućnost realizacije kulturno-umjetničkih aktivnosti	Gubitak honorarnih poslova	Nerealizirana putovanja	Pojačani stres
Nemogućnost realizacije projektnih aktivnosti	Otkazani ugovori	Nerealizirana gostovanja stranih umjetnika	Strah od zaraze među publikom i/ili djelatnicima
Odgodene i/ili otkazane aktivnosti	Osipanje članstva i pad prihoda od članarina	Neplanirane prilagodbe programa	Osjećaj neizvjesnosti
Nemogućnost planiranja	Gubitak publike i prihoda od ulaznica	Gubitak motivacije i smanjena produktivnost	
	Financijska nesigurnost		
	Neplanirani troškovi provođenja epidemioloških mjera		

58 59

— **Nemogućnost rada i realizacije aktivnosti** Jedan od najčešćih odgovora o negativnim učincima pandemije tiče se nemogućnosti rada i realizacije kulturno-umjetničkih aktivnosti zbog provođenja epidemioloških mjera. Nakon razdoblja karantene (od 19. ožujka) i ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovinama, uslužnim djelatnostima i održavanja sportskih i kulturnih događanja, 24. travnja 2020. je donesena Odluka¹⁷ kojom je omogućen rad knjižnica, muzeja, galerija, antikvarijata i knjižara, dok je Odlukom od 10. svibnja 2020.¹⁸ dozvoljeno održavanje proba umjetnika i djelatnika u kulturi. S vremenom na vrijeme odluke su mijenjane tako da je dopušteno okupljanje određenog broja sudionika (većeg ili manjeg), uz pridržavanje različitih epidemioloških mjera i preporuka (kao što su obveza organizatora okupljanja da dostave obavijest o okupljanju Ravnateljstvu civilne zaštite, vođenje evidencije sudionika, pridržavanje općih protu epidemijskih mjera i posebnih preporuka i uputa Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, itd.). Dakle, nakon proljetne karantene u Hrvatskoj je bio dopušten rad prostora za kulturu, za razliku od mnogih drugih država u Europskoj uniji¹⁹ u kojima su ti prostori bili duže potpuno zatvoreni. Međutim održavanje javnih manifestacija na kojima se okuplja veći broj posjetitelja u zatvorenom prostoru, ali i na otvorenom (npr. glazbeni koncerti,

¹⁷ Odluka o nužnim mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19 (24. travnja 2020.) dostupna je na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/2XTG7Cx> (15. 7. 2021.).

¹⁸ Odluka o izmjeni Odluke o nužnim mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19 (10. svibnja 2020.) dostupna je na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3AKnLCr> (15. 7. 2021.).

¹⁹ Primjerice, većina je muzeja u mnogim europskim zemljama dobar dio vremena tijekom 2020. godine bila zatvorena, a na službenim mrežnim stranicama Mreže europskih muzejskih organizacija (Network of European Museum Organizations - NEMO) dostupan je pregled ponovnog otvaranja muzeja po zemljama. Vidi: <https://bit.ly/2Wf7DTA> (3. 7. 2021.).

festivali) nije bilo moguće. Bez obzira na nešto liberalnije mjere za kulturni sektor u Hrvatskoj u odnosu na mnoge druge zemlje, iz dobivenih odgovora može se zaključiti da je nemogućnost realizacije i/ili otežana realizacija kulturno-umjetničkih aktivnosti ono što je najviše negativno utjecalo na aktere kulturnog sektora.

Knjižnica je bila zatvorena punih 6 tjedana, nakon toga članovi su se vraćali sa skepsom i trebalo je dugo da se oslobole straha i da profunkcioniramo. Sva dogadjanja nakon 16. 3. otkazana su, što je veliki gubitak kulturne nadogradnje u tako maloj sredini jer smo organizirali gotovo sva kulturna događanja.

Zbog poštivanja propisanih mjera, od ukupnog kapaciteta gledališta koji broji 11 002 sjedećih mjesta, ovo je ljeto bilo dostupno samo 4 149 stolica, što je malo više od trećine punog kapaciteta gledališta.

Potpuno je onemogućila zajedničke probe, druženja i realizaciju dogovorenih projekata, pa se dio programa uspješno odradio online. Ali javnih nastupa nije bilo.

Udruge i umjetničke organizacije također su u velikom broju istaknule nemogućnost realizacije kulturno-umjetničkih aktivnosti i nemogućnost rada kao najvažnije negativne učinke pandemije na njihovu djelatnost. Organizacijama u civilnom sektoru poseban problem predstavljala je nemogućnost održavanja plesnih/glumačkih/pjevačkih proba, grupnih radionica, treninga i drugih aktivnosti namijenjenih članovima. Također, često im je bio problem prilagoditi prostore epidemiološkim mjerama jer se uglavnom radi o prostorima manje kvadrature. Zbog toga su brojne organizacije odgodile ili otukazale svoje aktivnosti, dok su neke u potpunosti prekinule sve aktivnosti.

Javne ustanove u kulturi, poput muzeja, knjižnice i kazališta, istaknule su da su zbog nužnosti provođenja epidemioloških mjera morale reducirati svoje programe, dok su pojedine aktivnosti morale otkazati. Otkazivanje i/ili odgađanje programa posebno je pogodilo manje sredine u kojima je kulturna ponuda već svedena na manju mjeru, pa je u situaciji zatvaranja i/ili onemogućavanja onog malog broja aktera da realiziraju aktivnosti to bio veliki gubitak za lokalnu zajednicu.

Udruge i umjetničke organizacije također su u velikom broju istaknule nemogućnost realizacije kulturno-umjetničkih aktivnosti i nemogućnost rada kao najvažnije negativne učinke

pandemije na njihovu djelatnost. Organizacijama u civilnom sektoru poseban problem predstavljala je nemogućnost održavanja plesnih/glumačkih/pjevačkih proba, grupnih radionica, treninga i drugih aktivnosti namijenjenih članovima. Također, često im je bio problem prilagoditi prostore epidemiološkim mjerama jer se uglavnom radi o prostorima manje kvadrature. Zbog toga su brojne organizacije odgodile ili otukazale svoje aktivnosti, dok su neke u potpunosti prekinule sve aktivnosti.

60 61

Gubitak prihoda Nemogućnost realizacije kulturno-umjetničkih aktivnosti u najvećem dijelu 2020. godine, loša turistička sezona i opći pad gospodarskih aktivnosti financijski su izravno pogodili samostalne umjetnike i privatni sektor u kulturi, odnosno one aktere u kulturnom sektoru koji su u većoj mjeri podložni promjenama na tržištu. Zbog toga ne iznenađuje da

Potpuno nesigurna financijska situacija, nemogućnost planiranja, nemogućnost dogovaranja novih angažmana, primoranost na obavljanje poslova van umjetničke djelatnosti kako bi se preživjelo, nemogućnost putovanja i gostovanja.

Kao 60-godišnjeg hubnjara i perkusionista doslove me uništila jer ni prije korone nisam zaradivao nešto posebno, ali sam mogao osigurati koliko-toliko pristojan život za sebe i svoju obitelj. I to je veliki uspjeh za glazbenika mojeg nivoa, da sam mogao preživjeti do 60-e, a da nisam bio socijalni slučaj. Sada je potpuno druga priča, sve se raspada i teško da ćemo opet svirati kao što smo svirali.

hov kulturno-umjetnički rad. U posebno teškoj situaciji bili su glazbenici jer su njihovi prihodi prije izbjivanja pandemije znatno ovisili o javnim nastupima, što je u skladu s globalnim trendovima u glazbenoj industriji u kojoj se još od početka 2000-ih pod utjecajem digitalizacije bilježi pad prihoda od prodaje zvučnih zapisa uz kontinuirani rast prihoda od održavanja koncerata i festivala (Rogers, 2017.; Negus, 2018.). Upravo je zbog toga glazbena industrija ostala izrazito pogodena pandemijom.

U glazbenoj su industriji također snažno pogodeni i poduzetnici zbog kontinuirane zabrane održavanja većih javnih

Finansijski pad cca 80 %, javno izvođenje nemoguće, nemogućnost snimanja više od 3 – 5 osoba u studiju, otkazane turneve, nemogućnost koncertnih aktivnosti i promoviranja završenih projekata u 2019. g. u koje je uložen ogroman trud i novac, potpuna demotivacija kreativnosti ekipi i suradnika.

Unatoč svim kompromisima koje je stožer napravio da se koncerti u bilo kojem obliku održe, oni su prema postojećim mjerama u potpunosti neisplativi. A organizatori su koncerata dodatno obeshrabreni inspekcijama koje su nepotrebno izvlačile organizatore pred sud. Oni koncerti koji su se realizirali tijekom protekle godine rezultat su čistog entuzijazma bez ikakve finansijske računice.

Brojne su suradnje otkazane, programi smanjeni, kapacitet gledališta toliko je smanjen da se gotovo nijedna predstava ne isplati ni održavati; finansijski gubitci veliki su. Izgubio se kontinuitet, stalno se ugovaraju i otkazuju isti programi zbog promjena epidemioloških mjera, ljudi se boje doći na predstave.

Osim Zaklade "Kultura nova" i Ministarstva kulture, koji uslijed koronavirusne situacije nisu smanjivali odobrena sredstva nezavisnoj sceni, svi ostali davatelji smanjili su budžet za najmanje 15 %, dok su Splitsko-dalmatinska županija i Turistička zajednica u potpunosti poništile natjecaje. Posljedično, finansijski minus za prošlogodišnje poslovanje veliki su jer su očekivana sredstva od davatelja umanjena za

okupljanja, što se posebno odnosi na koncerte i glazbene festival. Zabrana rada za posljedicu je imala značajan pad prihoda, dok su mjere pomoći bile nedostatne za pokrivanje osnovnih troškova. Organizatori koncerata bili su dodatno obeshrabreni provođenjem inspekcijskog nadzora za vrijeme održavanja koncerata i visokim iznosima kazni (od 30 000 kn) zbog nepridržavanja epidemioloških mjera, a pojedini su organizatori nakon kazni odustali od dalnjeg organiziranja koncerata.

Finansijske posljedice pandemije osjetio je i civilni sektor. Osim smanjenih vlastitih prihoda uslijed nemogućnosti realizacije kulturno-umjetničkih aktivnosti, organizacijama su nerijetko bila smanjena ili ukinuta sredstva iz lokalnih i regionalnih proračuna. Osim toga, iz pojedinih je odgovora vidljivo da mjere pomoći kulturnom sektoru nisu bile dostupne svim udrugama. Nažlost, zbog dugoročno nepovoljne finansijske situacije, otkazanih programa i smanjenih finansijskih sredstava pojedine su organizacije bile prisiljene otkazati ugovore o radu zaposlenicima.¹⁰

Unatoč povoljnijem položaju u odnosu na ostale aktere u kulturi, javni je sektor također osjetio finansijske gubitke uslijed pandemije. Ponajprije je riječ o smanjenim iznosima vlastitih

ukupno cca 150 tisuća kuna. Dosad su se eventualni minusi pokušali pokriti preko privatnih sponzora i pokrovitelja, no zbog teške ekonomske situacije u privatnom sektoru većina suradnji i na tom je polju otkazana. Stoga su zaposlenici bili primorani otići na minimalac kako bi se donekle finansijska situacija izazvana pandemijom ublažila.

Udruga smo, dakle neprofitna organizacija koja zapošljava isključivo uz pomoć finansijskih podrški iz projekata. Do sada smo zapošljavali 4 osobe zahvaljujući projektima koji su ostvareni 2019. godine. Budući da 2020. nismo uspjeli ostvariti nijednu značajniju finansijsku podršku (osim nekoliko malih), od idućeg mjeseca otkazat ćemo ugovor o radu za 2 zaposlenika, a u lipnju i srpnju i za preostala 2 zaposlenika.¹¹

Većina međunarodnih dogadjanja na kojima je bilo predviđeno osobno sudjelovanje odgodena su ili prebačena na mrežu, što je utjecalo na daljnja umrežavanja koja su uglavnom presudna za rad u kulturno-umjetničkom polju. Za dogadjanja koja su se ipak održala uživo u međunarodnom kontekstu bili su potrebni PCR testovi, čije troškove organizatori nisu pokrivali, što je dodatno podizalo troškove sudjelovanja.¹²

Osobna kriza u obliku depresivnih faza koje su utjecale na stvaralački impuls, nemogućnost korištenja prostora za rad, nedostatak materijalnih sredstava, prekinuta komunikacija s drugima/socijalizacija itd.¹³

prihoda uslijed smanjenog broja posjetitelja. Ustanove kojima je iznajmljivanje vlastitih prostora (dvorana) bio značajan izvor prihoda također su ostale bez tih sredstava.

Nemogućnost umrežavanja i suradnje

Nemogućnost putovanja i ograničena međunarodna mobilnost, s brojnim ograničenjima koja su bila postavljena pred organizatore javnih kulturno-umjetničkih aktivnosti, posebno su pogodile čitav kulturni sektor. Međunarodna događanja bila su otkazana ili odgođena za 2021. godinu, a zbog zabrane javnih okupljanja izgubljene su brojne mogućnosti za umrežavanje unutar kulturne scene, kao i prilike za nove suradnje. Zbog ograničene međunarodne mobilnosti akteri su često bili prisiljeni mijenjati svoje programe. Nadalje, organizatori su imali dodatne troškove poput PCR testova¹¹ za sudionike međunarodnog programa.

Psihološke posljedice Sudionici istraživanja u svojim su odgovorima nerijetko spominjali negativne psihološke posljedice u vidu depresivnih i anksioznih stanja, pojačanog stresa i zabrinutosti te osjećaja neizvjesnosti i nesigurnosti. Psihološke posljedice¹² posebno su vidljive u odgovorima samostalnih umjetnika i fizičkih osoba koje je nemogućnost rada dovela u situaciju egzistencijalne ugroženosti.¹³

Predstavnici javnog i civilnog sektora istaknuli su strah od zaraze među publikom, unatoč dosljednom pridržavanju epizoma/socijalizacija itd.

13 Razina brige i stresa povećala se i onemogućila da budem produktivnija, tako da sam većinu vremena provela brinući svoje i tude egzistencijalne brige i smisljajući kako preživjeti u takvim okolnostima.

14 Nemoguće je opisati sve negativnosti. Osim mjerljivih aspekata – otkazivanje proba, nastupa, planova, projekata..., osjeća se letargija i depresija svih pjevača kojima je pjevanje pozitivno dje-lovalo na psihičko i fizičko zdravlje, a zajedništvo u zboru održavalo ih je.

15 Ljudi dugo nisu imali zajedničke probe, otudili su se, postali apatični, mladi su izgubili volju za dalnjim kulturnim djelovanjem, cijeli je kotač zaustavljen.

demioloških mjera u realizaciji kulturno-umjetničkih aktivnosti namijenjenih publici. Strah od zaraze dodatno je utjecao na pad posjećenosti kulturno-umjetničkih aktivnosti, a posljedično i na pad prihoda. Zabrinutost i strah od moguće izloženosti virusu utjecali su i na članove¹⁴ organizacija, zbog čega nije bilo moguće održavanje uobičajenih aktivnosti. Iz pojedinih je odgovora također vidljivo da su dugotrajni stres i nemogućnost rada utjecali na gubitak motivacije¹⁵ i pad produktivnosti među članovima, djelatnicima i suradnicima.

64 65

02.3. Preljevanje na gospodarstvo

Prema podatcima Državnog zavoda za statistiku o učincima pandemije na društveno-ekonomske pokazatelje u Republici Hrvatskoj vidljivo je da pandemija nije značajno utjecala na ekonomske pokazatelje u prva dva mjeseca 2020. i da je utjecaj prisutan od ožujka 2020., tako da su mjere ograničavanja rada različitih gospodarskih djelatnosti usporile gospodarstvo od sredine 2020. godine, ali vidljivo je i da je taj pad ublažen porastom u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu kao i građevinarstvu (DZS, 2021.). Uspoređeno gledano s 2009. godinom i padom koji je prouzročila globalna finansijska kriza, gospodarski je pad bio veći u 2020. Prema podatcima Svjetske banke²⁰, ukupni pad BDP-a u Hrvatskoj u 2020. iznosio je 8,4 %, a u usporedbi s drugim zemljama Europske unije samo su Španjolska (10,8 %) i Italija (8,9 %) imale veći pad u odnosu na Hrvatsku. Pandemija je utjecala ne samo na smanjenje gospodarskih aktivnosti u 2020. već su, uslijed trajanja pandemije i mjera zatvaranja ili ograničavanja obavljanja djelatnosti, posljedice vidljive i u prvoj polovini 2021. Razmatranje rada kulturnog sektora u kontekstu gospodarstva i primjericе BDP-a, jednog od makroekonomskih indikatora, ne naslanja se na afirmaciju (isključivo) ekonomskog vrednovanja kulture, nego na činjenicu da je kultura ovisna o ekonomskim kretanjima koja čine njezino okruženje i time uvjetuju mogućnosti i pravce napretka. No taj je odnos između ekonomije i kulture dvosmjeren, ne samo da ekonomska kretanja utječu na kulturu već i svi oblici kulturno-umjetničkog djelovanja proizvode ekonomske vrijednosti unutar kulturnog po-

²⁰ Podaci su dostupni na mrežnim stranicama Svjetske banke: <https://bit.ly/3EU1TqK> (6. 7. 2021.).

lja, ali se preljevaju i imaju pozitivne učinke i na mnoge druge gospodarske grane.

Umjetničke i kulturne aktivnosti imaju širok posljedični utjecaj na društvo i ekonomiju kroz različite inovacije, nove koncepte i ideje, razvoj novih vještina i znanja i slično (TFCC, 2015.). Kulturu naime, kao kompleksan javni sustav, definiraju specifičnosti i potentnosti za istovremenu individualnu i kolektivnu emancipaciju te društvenu koheziju, svjesnost i razumijevanje. Istovremeno, kultura je kroz svoje djelatnosti i aktivnosti usko povezana s realitetom ekonomskih tokova i premrežena s gospodarstvom. Kultura u svojoj ekonomskoj funkciji i kapacitetu ne stvara samo radna mjesta, profit i rezne prihode, već doprinosi i razvoju drugih gospodarskih sektora ulaganjem svojih resursa u njih i korištenjem njihovih raznolikih usluga, dobara i roba koje proizvode (O'Connor, 2016.). Uvriježeni diskurs o povezanosti kulture s ekonomijom i gospodarstvom poslovično ide u smjeru sagledavanja kulture kao ekonomskog potrošača, dok je priređivačka uloga kulture u gospodarstvu neizbjježno uvezana s njezinom instrumentalizacijom. No kulturna produkcija ostvaruje konkretnе i nezanemarive doprinose na gospodarstvo i mnogi ljudi ovise u radu kulturnog sektora. Rezultati ovog istraživanja pokazuju značajan utjecaj smanjivanja kulturne produkcije i općenito kulturne djelatnosti na druge gospodarske sektore, prije svega kroz smanjivanje potreba za uslugama, robama i dobrima koje osiguravaju ti sektori.

Iz podataka ([Tablica 12.](#)) vidljivo je da su u 2020. ispitanici utrošili u gospodarstvo 363 199 750 kn manje od planiranih sredstava, a za pretpostaviti je da je taj iznos daleko veći s obzirom na to da je u ovoj anketi sudjelovalo 1 050 ispitanika, što je tek dio ukupnog kulturnog sektora. Zbirno gledano, najveće su razlike između planiranih i utrošenih sredstava u turističkom sektoru (hoteli, privatni smještaj, prijevoznici, put-

66 67

ničke agencije). Iako je pojedinačan iznos neutrošenih sredstava najveći u području arhitekture (71 297 500 kn), vidljivo je da je riječ o gotovo polovici (41,6 %) sredstava planiranih u stavci rashoda u 2020. za investiranje u arhitektonske usluge. Jedina gospodarska grana koja je ostvarila povećanje sredstava za 126,5 % odnosi se na usluge vezane za provedbu epidemioloških mjera koje dakako nitko nije mogao niti planirati prilikom donošenja finansijskih planova za 2020. godinu jer se oni za tekuću godinu donose u prethodnoj proračunskoj godini, a u 2019. još nije bilo pandemije. Evidentno je iz tih podataka da se kriza koja je pogodila kulturni sektor prelila na druge gospodarske sektore i time bitno utjecala na ekonomiju. Kao što je već istaknuto, podatci pokazuju da su i u Hrvatskoj zaustavljanjem kulturne produkcije, gledano po kategorijama gospodarskih grana, najviše zakinute grane iz sektora turizma (hoteli, privatni smještaj, prijevoznici, catering) koji je, uz kulturu, širom svijeta jedan od sektora koji je pandemija najviše pogodila (OECD, 2020.).

Tablica 12. Prikaz razlika ukupno utrošenih u odnosu na ukupno planirana sredstva u 2020. godini prema kategorijama gospodarskih grana te prikaz postotka utrošenih sredstava u odnosu na planirana

	Razlika između ukupno utrošenih u odnosu na ukupno planirana sredstva	Udio utrošenih sredstava u odnosu na planirana (%)
Hoteli	-44 527 500,00 kn	6,5
Privatni smještaj	-40 170 000,00 kn	3,6
Prijevoznici	-50 755 000,00 kn	6,6
Arhitektonске usluge	-71 297 500,00 kn	41,6
Catering	-47 780 000,00 kn	7,9
Tvrtke za najam opreme	-30 737 500,00 kn	19,8
Tvrtke za transport opreme	-20 165 000,00 kn	14,1
Marketing	-29 105 000,00 kn	36,6
Putničke agencije	-3 550 500,00 kn	8,4
Dizajnerske usluge	-6 397 000,00 kn	51,0
Tiskarske usluge	-10 405 250,00 kn	60,1
Računovodstveni servisi	-2 215 750,00 kn	70,9
IT usluge	-2 438 750,00 kn	78,8
Istraživačke usluge	-2 626 250,00 kn	64,5
Konzultantske tvrtke	-2 044 000,00 kn	43,1
Usluge vezane uz provedbu epidemioloških mjeru	1 015 250,00 kn	126,5
-363 199 750,00 kn		

68 69

02.4. Otpornost kulturnog sektora

Već u prvih nekoliko tjedana pandemije kulturni sektor širom svijeta iskazao je svoju otpornost prema izazovima koje su pred njega postavile pandemija i epidemiološke mjere uvedene radi sprječavanja širenja bolesti COVID-19. Zdravstvena je kriza tako preko noći prometnula kulturu u glavni izvor uspostavljanja i održavanja društvene povezanosti, utjeche i očuvanja mentalnog zdravlja građana tijekom karantene i izolacije. Međutim, otpornost aktera kulturnog sektora iskazana je i onog trenutka kada im je onemogućena provedba aktivnosti namijenjenih publici u javnim prostorima i to kroz njihovu sposobnost brze prilagode novim okolnostima i pronalaženja alternativnih načina prijenosa kulturno-umjetničkog sadržaja do publike, inovativnog korištenja javnih prostora i novih pristupa publici. To su ključni razlozi zbog kojih se upravo kulturni sektor nameće kao jedan od ključnih pokretača i upravljača tijekom oporavka društva.

— **Organizacijska prilagodba** Rezultati istraživanja pokazuju da je kulturni sektor izvršio niz organizacijskih promjena kako bi se prilagodio krizi koju je izazvala pandemija bolesti COVID-19. Među najčešćim promjenama ([Tablica 13.](#)) nalaze se odgađanje i otkazivanje poslovnih putovanja (58,2 %), održavanje sastanaka pomoću *online* alata (57,5 %), uvođenje mjera zaštite na radu (70,7 %) i prilagodba prostora za kulturno-umjetničke aktivnosti propisana epidemiološkim mjerama (69,7 %). Također, 44,8 % sudionika istraživanja svoje djelatnike ili dio djelatnika usmjerio je na rad od kuće. Međutim, samo ih je 30,5 % osiguralo potrebnu informatičku opremu za rad djelatnika od kuće. Nešto manje od četvrtine ispitanika bilo je primorano odgoditi plaćanje nekih računa (16,8 %), dok je 24 % smanjilo naknade za rad svojim djelatnicima. S druge

strane, vrlo nizak udio ispitanika angažirao je nove djelatnike ili suradnike (8,1 %).

Statistički značajne razlike s obzirom na pravni status zabilježene su u svim tvrdnjama vezanima za organizacijsku prilagodbu. Usporedba odgovora javnog, privatnog i civilnog sektora (**Tablica 13.**) pokazuje da su akteri u privatnom sektoru češće morali odgoditi plaćanje nekih računa (23,1 %), dok je to bio slučaj kod 15,1 % organizacija u civilnom sektoru te kod samo 16,5 % javnih ustanova u kulturi. U usporedbi s javnim i privatnim sektorom, manji dio organizacija civilnog društva uveo je mjere zaštite na radu ili poslao djelatnike na rad od kuće.

70 71

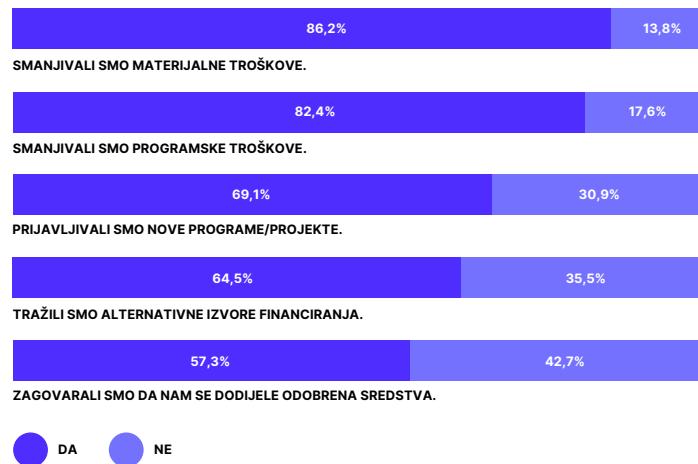
Tablica 13. Promjene izvršene u radu radi prilagodbe krizi izazvane pandemijom COVID-19, prikaz za sve sektore, pojedinačno i ukupno²¹

Vrste organizacijske prilagodbe	Javni sektor (%)	Privatni sektor (%)	Civilni sektor (%)
Uveli smo mjere zaštite na radu prema uputama za kolektive i poslodavce.	94,8	81,1	75,6
Prilagodili smo prostor za kulturno-umjetničke aktivnosti propisanim epidemiološkim mjerama.	79,7	76,9	71,6
Odgodili/otkazali smo neka poslovna putovanja (npr. partnerske sastanke, studijska putovanja, konferencije, edukacije).	77,4	72,0	61,3
Održavali smo sastanke koristeći online alate.	74,2	59,4	41,6
Poslali smo djelatnike (ili dio djelatnika) na rad od kuće.	73,9	52,4	39,3
Događanja povezana s otkazanim poslovnim putovanjima preseljena su u online prostor.	55,4	47,6	28,4
Osigurali smo potrebnu informatičku opremu za rad djelatnika od kuće.	47	44,8	23,6
Smanjili smo djelatnicima naknade za rad.	22,3	42,0	17,8
Odgodili smo plaćanje nekih računa.	16,5	23,1	15,1
Angažirali smo nove djelatnike/suradnike.	7,5	14,7	9,3

21

U Tablici 13. nisu prikazani odgovori fizičkih osoba i samostalnih umjetnika s obzirom na to da su u većini slučajeva dali odgovore "Nije primjenjivo".

— **Održivo djelovanje** Sudionici istraživanja poduzimali su različite radnje kako bi održali svoje djelovanje tijekom krize (Slika 23.). Više od 80 % sudionika istraživanja smanjivali su materijalne i programske troškove, dok je više od dvije trećine ispitanika prijavljivalo nove projekte i programe. Također, 64,5 % tražilo je alternativne izvore financiranja, a 57,3 % zagovaralo da im se dodijele odobrena, a neisplaćena sredstva.

Slika 23. Koje ste od navedenih radnji poduzimali tijekom 2020. kako biste održali svoje djelovanje tijekom krize?

Udruge i umjetničke organizacije (Tablica 14.) više od ostalih aktera zagovarale su da im se dodijele odobrena, a neisplaćena sredstva za provedbu programa i projekata (67,1 %). Većak postotak aktera civilnog sektora (77,7 %) te fizičkih osoba i samostalnih umjetnika (61,6 %) prijavljivao je nove projektne prijedloge. Smanjivanje materijalnih troškova u većoj je mjeri zastupljeno kod svih aktera, dok su programske troškove u većoj mjeri smanjivali akteri iz javnog (88,4 %) i civilnog sektora

(84,9 %), za razliku od privatnog sektora i fizičkih osoba. U usporedbi s ostalim akterima, javne ustanove u kulturi rjeđe su nastojale tražiti alternativne izvore financiranja (51,3 %), dok je to u najvećoj mjeri slučaj kod privatnog sektora (83,2 %).

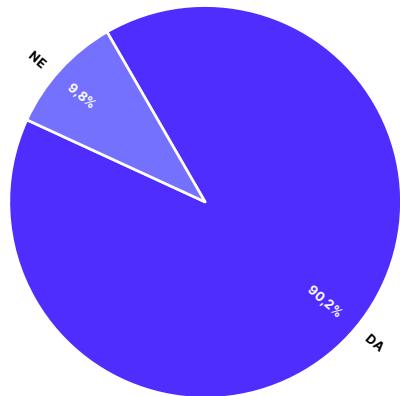
Tablica 14. Radnje koje su akteri u kulturnom sektoru poduzimali tijekom 2020. kako bi održali svoje djelovanje tijekom krize: razlike s obzirom na pravni status ispitanika

	Javne ustanove (%)	Privredni sektor (%)	Civilni sektor (%)	Fizičke osobe (%)
Zagovarali smo da nam se dodijele odobrena, a neisplaćena sredstva za provedbu programa/projekata.	58,3	45,5	67,1	46,5
Prijavljuvali smo nove programe/projekte kako bismo osigurali sredstva za održavanje rada.	65,8	65,7	77,7	61,6
Smanjivali smo materijalne troškove.	84,1	88,8	89,9	81,4
Smanjivali smo programske troškove.	88,4	76,2	84,9	70,3
Tražili smo alternativne izvore financiranja.	51,3	83,2	70,0	66,9

72 73

— **Planiranje 2021.** S obzirom na brojne novonastale okolnosti, kao i očekivano trajanje pandemije bolesti COVID-19 u 2021. godini, većina je sudionika istraživanja (90,2 %) planiraju novih aktivnosti u 2021. prilagodila neizvjesnim okolnostima (Slika 24.). Pritom su ipak zabilježene statistički značajne razlike s obzirom na pravni status ispitanika. Za razliku od javnog, privatnog i civilnog sektora, koji su u najvećem postotku prilagodili svoje planove za 2021. neizvjesnim okolnostima (raspon se kreće od 89,5 % za privatni sektor do 93,9 % za javni sektor), nešto je manji postotak fizičkih osoba i samostalnih umjetni-

ka (76,7 %) koji su prilagodili svoje planove za 2021., što treba dovesti u vezu s njihovim specifičnim načinom rada, činjenicama da uglavnom nemaju prostor kojim upravljaju, nemačju zaposlene djelatnike ili vanjske suradnike, kao ni veće projekte i slično.

Slika 24. Jeste li prilikom planiranja 2021. svoje aktivnosti prilagodili neizvjesnim okolnostima?

— **Prilagodbe novonastalim okolnostima** Iz odgovora na otvoreno pitanje o prilagodbi novonastalim okolnostima vidljivo je da su mnogi ispitanici poduzeli različite radnje kako bi opstali i održali svoje djelovanje tijekom krize. To se ponajprije odnosi na intenziviranje apliciranja na različite javne pozive i natječaje kako bi osigurali finansijska sredstva (na lokalnim, regionalnim i nacionalnim razinama te europskoj razini), kao i zagovaranje na svim razinama isplate sredstava koja su bila ugovorena za 2020. godinu. Ranjivost i prekarnost u dijelu kulturnog sektora u krizi očitovala se i u činjenici da je nezanemariv broj ispitanici

➡ Jednostavno sam živio na rubu egzistencije – i to traje još uvijek.

ka bio primoran dignuti kredit i raditi poslovne izvan *kultурно-умjetničkog polja* kako bi prebrodili vrijeme zatišja u radu i financiranju. To je uzrokovalo mjere štednje kod ispitanika, smanjivanje plaća, otkazivanje dijela programa, ukidanje i smanjenje honorara suradnicima, a neki su ispitanici prodali čak i dio imovine, opreme te promjenili ili proširili okvir djelatnosti kako bi kompenzirali gubitke. Iako ti poduhvati prije svega govore o pogodenosti aktera, njihova spremnost na sve potvrđuje da su posvećeni svom djelovanju te da njihov angažman u kulturi “ne predstavlja posao nego poziv” koji nastaje u okviru samoostvarujućega rada i rada uteviljenog na nematerijalnim vrijednostima (Barada, Primorac i Buršić, 2016.: 20).

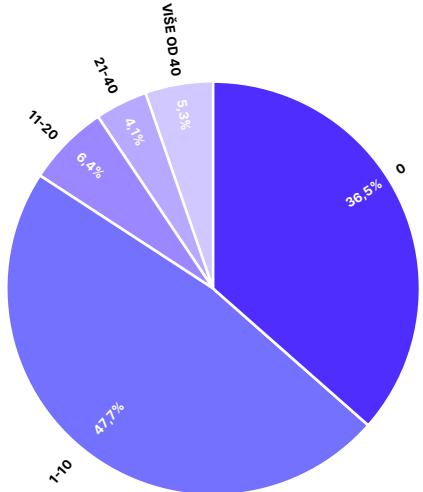
74 75

Tablica 15. Procijenjeni broj aktivnosti prilagođenih online medijima i drugim formatima

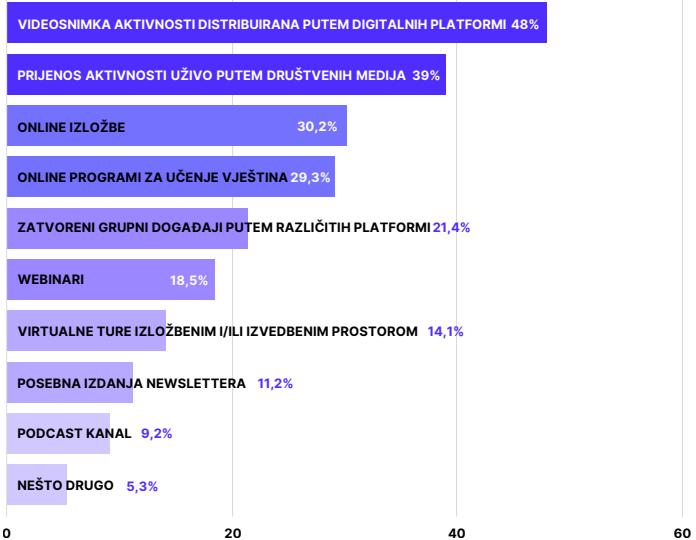
	Ukupno
Broj aktivnosti prilagođenih online medijima	15 674
Broj aktivnosti prilagođenih drugim formatima	6 011

— **Prilagodba online medijima i drugim formatima** Broj aktivnosti prilagođenih *online* medijima bio je 15 674, dok je broj aktivnosti prilagođenih drugim formatima manji, ukupno 6 011 (**Tablica 15.**).

Prilagodba online medijima Uslijed epidemioloških mjerama su javna okupljanja bila ograničena ili zabranjena, brojne kulturno-umjetničke aktivnosti bile su prilagođene *online* medijima. Više od trećine ispitanika (36,5 %) nije prilagođavalо kulturno-umjetničke aktivnosti *online* medijima (**Slika 25.**), dok je njih 47,7 % prilagodilo do deset aktivnosti, a 6,4 % do 20 aktivnosti.

Slika 25. Procijenjeni broj aktivnosti prilagođenih online medijima

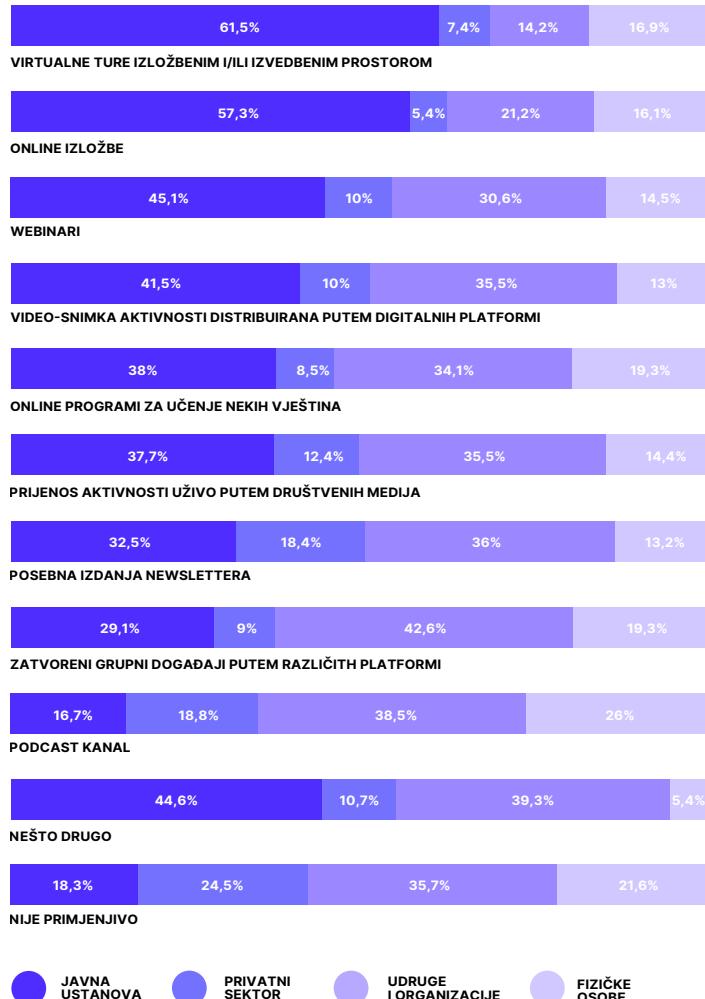
Slika 26. Zastupljenost različitih pristupa za online kulturno-umjetničke aktivnosti

Pristupi online medijima Prilagođavanje se odvijalo na različite načine (Slika 26.), među kojima su najviše zastupljena dva tipa: distribucija videosnimke aktivnosti na digitalnoj platformi (48 %) te prijenos aktivnosti uživo na društvenim medijima (39 %). Više od četvrtine sudionika istraživanja organiziralo je *online izložbe* (30,2 %) te *online programe za učenje nekih vještina* (29,3 %). Najmanji broj sudionika istraživanja koristio je *podcast kanale* (9,2 %).²²

76 77

Pristupi *online* okruženju i prilagodba kulturno-umjetničkih aktivnosti razlikuju se prema pravnom statusu aktera (Slika 27.). Virtualne su ture u najvećem broju slučajeva organizirale javne ustanove u kulturi (61,5%), što proizlazi iz činjenice da je najveći dio izložbenih i muzejskih prostora u ingerenciji javnih ustanova. Ta se interpretacija odnosi i na podatak da su javne ustanove češće organizirale *online izložbe* (57,3%), *webinare* (45,1%) te distribuirale videosnimke aktivnosti (41,5%). Civilni je sektor češće koristio zatvorene grupne događaje i *podcast* kanale. *Podcast* kanali zastupljeni su i kod fizičkih osoba, kao i izdanja posebnih *newslettera*. Zamjetna je podudarnost u prilagodbi aktivnosti kod javnog i civilnog sektora u kategorijama distribuiranja video-snimki aktivnosti na digitalnim platformama, prijenosa aktivnosti uživo na društvenim medijima te *online* programa za učenje vještina.

22 Pri interpretaciji dobivenih podataka treba uzeti u obzir da su ispitanici mogli odabrati više odgovora te da je 23,3 % odabralo odgovor "Nije primjenjivo".

Slika 27. Zastupljenost različitih pristupa za online kulturno-umjetničke aktivnosti: razlike s obzirom na pravni status ispitanika

Prepreke i izazovi U istraživanju je postavljeno otvoreno pitanje o preprekama i/ili izazovima s kojima su se ispitanici susretali prilikom prilagođavanja kulturnih i umjetničkih aktivnosti *online* medijima. U odgovorima se ističe izazov u profesionalnim kapacitetima za prilagodbu aktivnosti, što obuhvaća manjak stručnjaka za digitalnu prilagodbu i obradu materijala, nedovoljnu osposobljenost svih zaposlenika za rad u virtualnom okruženju, što je određenom broju ispitanika zahtijevalo dodatno radno osposobljavanje zaposlenika za digitalne medije. Dokapacitiranje znanja i resursa za virtualni rad uzrokovalo je porast troškova, zbog čega su finančije predstavljene kao jedna od ključnih prepreka. Digitalna prilagodba zahtijevala je dodatno ulaganje u informatičku opremu te u dodatne edukacije zaposlenika, a pritom su

programi bili besplatni, odnosno uslijed rasta troškova prilagodbe programa smanjili su se prihodi od programa.

— Kroz odgovore se iščitavaju *poteškoće u prilagođavanju umjetničkih programa virtualnom obliku*, a što se posebno ističe kod izvedbenih umjetnosti, kulturno-umjetničkog amaterizma, folklorne baštine, *koncertnih programa*, ali i kod rada s publikom za koji je potreban izravan kontakt s publikom, pogotovo kod posebnih skupina publike poput djece.

② *Online koncert naprosto nije pravi koncert, to prepoznaju i izvođači i publika. Uz to, jako je teško, odnosno nemoguće je bez dodatnog ulaganja u opremu napraviti kvalitetan livestream jer se od glazbenika sada traži da praktički rade posao čitave televizijske kuće.*

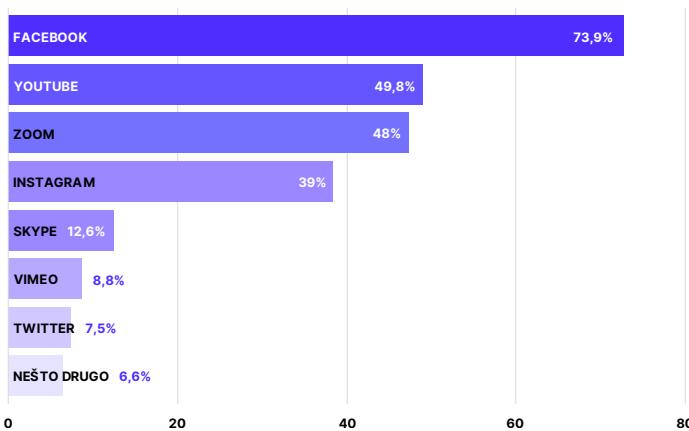
③ *Nakon nekog vremena nitko više ne može buljiti u ekran.*

78 79

— Iskazana je *bojazan da će kod publike doći do zamora* zbog njihove nedovoljne razine informatičke osposobljenosti (posebno kod starije populacije). Istovremeno su u novonastalim okolnostima prepoznate prilike za osmišljavanje novih pristupa publici. Velik dio ispitanika nije imao nikakve

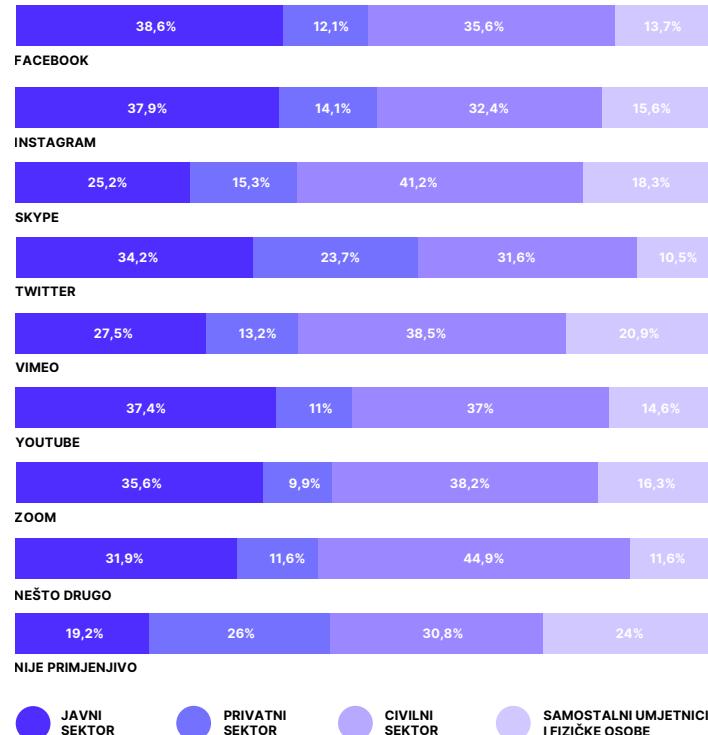
prepreke i izazove, što se može povezati s visokim razinama otpornosti i pripravnosti na krizne situacije.

Mreže i platforme Većina sudionika istraživanja koristila je digitalne platforme i društvene mreže (**Slika 28.**) za digitalizirane i *online* kulturno-umjetničke aktivnosti, pri čemu se ponajviše koristio *Facebook* (73,9 %), dok su *Zoom* (48 %) i *YouTube* (49,8 %) podjednako zastupljeni. *Instagram* je koristilo 39 % sudionika istraživanja, dok su ostale platforme i društvene mreže zastupljene u manjoj mjeri. Ispitanici su navodili i druge platforme koje su koristili kao što su *MS Teams*, *Google Meet*, *LinkedIn*, a dio sudionika istraživanja koristio je i vlastitu infrastrukturu, odnosno mrežne stranice.

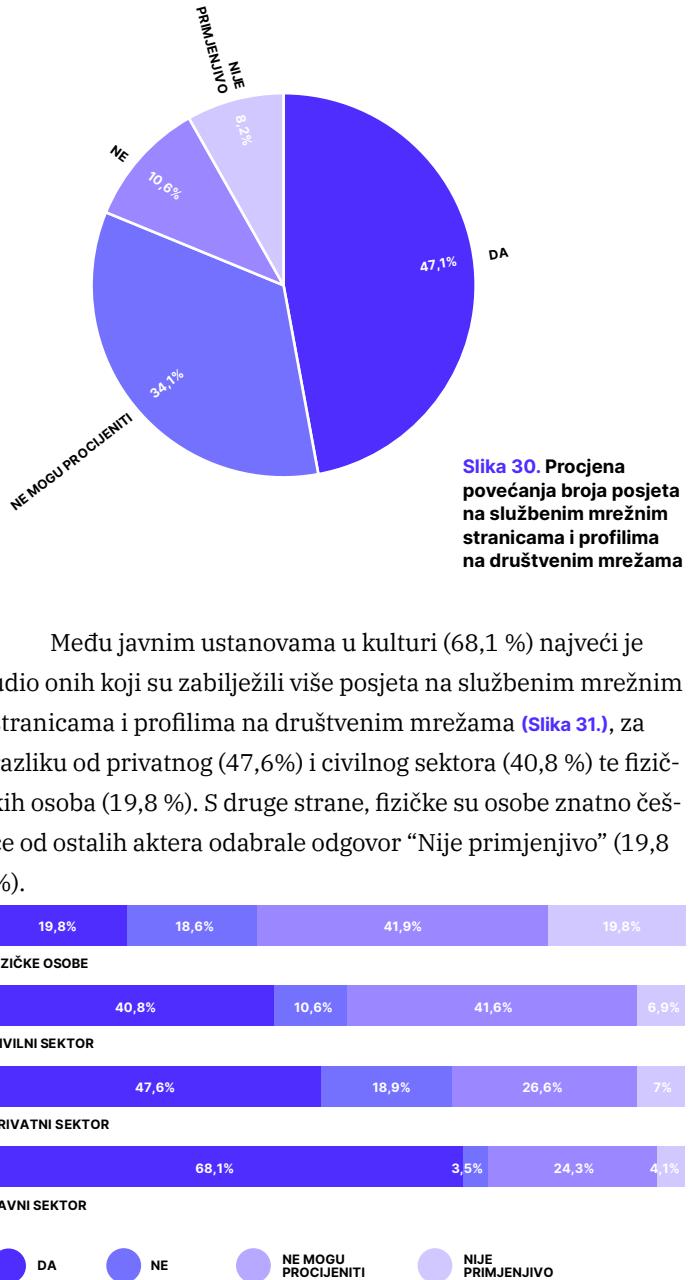
Slika 28. Zastupljenost pojedinih platformi za digitalizirane i online kulturno-umjetničke aktivnosti

Kada je riječ o razlikama s obzirom na pravni status (**Slika 29.**), akteri privatnog sektora nešto češće koristili su *Twitter* (23,7 %), dok su javne ustanove u kulturi nešto više od ostalih koristile *YouTube* (37,4 %) i *Facebook* (38,6 %).

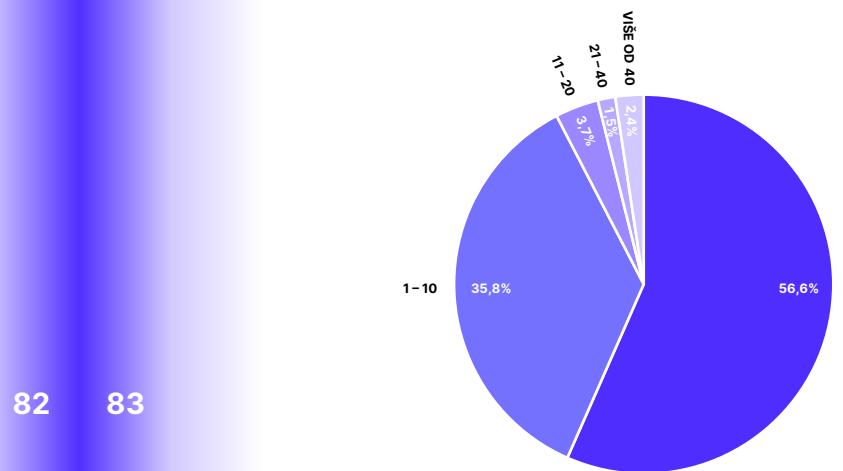
Slika 29. Zastupljenost pojedinih platformi za digitalizirane i online kulturno-umjetničke aktivnosti: razlike prema pravnom statusu ispitanika

Mrežne stranice i društvene mreže Kada je riječ o službenim mrežnim stranicama i profilima na društvenim mrežama, rezultati istraživanja (**Slika 30.**) pokazuju da je 47,1 % svih ispitanika na njima primijetilo veći broj posjeta tijekom primjene epidemioloških mjera. S druge strane, 34,1 % sudionika istraživanja nije moglo procijeniti je li došlo do povećanog broja posjeta na njihovim službenim stranicama i profilima na društvenim mrežama, 10,6 % ispitanika nije zabilježilo povećanje posjeta, dok za 8,2 % to nije primjenjivo jer nemaju službenu mrežnu stranicu ili ne koriste društvene mreže.

Među javnim ustanovama u kulturi (68,1 %) najveći je udio onih koji su zabilježili više posjeta na službenim mrežnim stranicama i profilima na društvenim mrežama (**Slika 31.**), za razliku od privatnog (47,6%) i civilnog sektora (40,8 %) te fizičkih osoba (19,8 %). S druge strane, fizičke su osobe znatno češće od ostalih aktera odabrale odgovor "Nije primjenjivo" (19,8 %).

Prilagodba drugim formatima Osim digitalnih platformi i mreža, dio aktera u kulturnom sektoru koristio je i druge načine i formate održavanja aktivnosti. Veći udio ispitanika (56,6 %) nije prilagođavao kulturno-umjetničke aktivnosti drugim formatima (**Slika 32.**), dok ih je 35,8 % prilagođilo do deset aktivnosti, a samo 7,6 % više od deset aktivnosti.

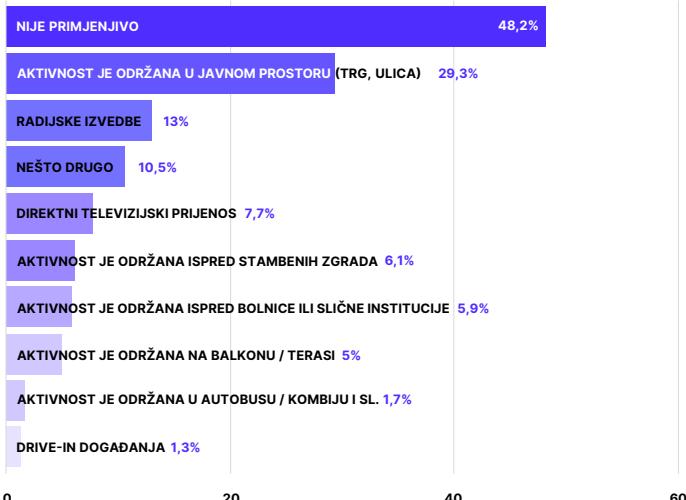

Slika 32. Procjenjeni broj aktivnosti prilagođenih drugim formatima

Prilikom prilagodbe drugim medijima akteri su birali različite pristupe (**Slika 33.**). Nešto manje od trećine ispitanika (29,3 %) održalo je barem jednu aktivnost u javnom prostoru (trg, ulica) za slučajnu publiku, dok je 13 % ispitanika koristilo radijske izvedbe. Ipak, za najveći dio sudionika istraživanja korištenje drugih formata nije bilo primjenjivo (48,2 %).

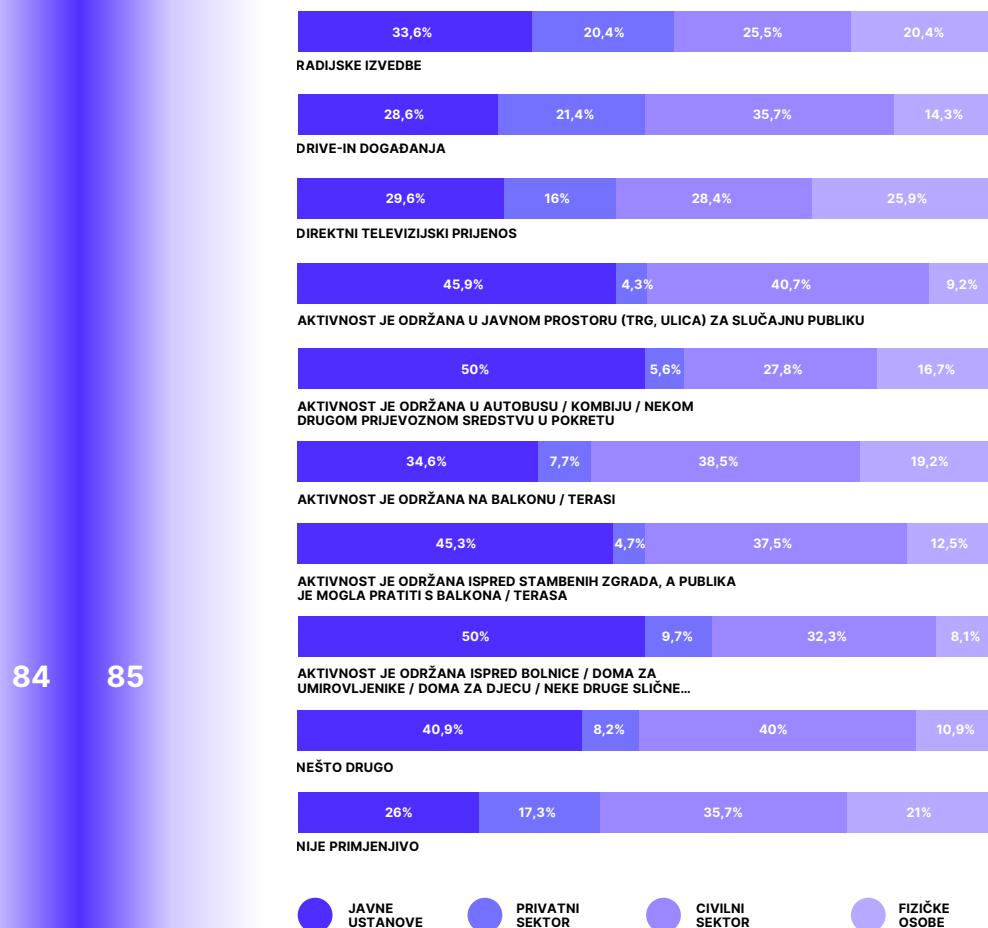
82 83

Slika 31. Procjena povećanja broja posjeta na službenim mrežnim stranicama i profilima na društvenim mrežama

Slika 33. Korištenje drugih formata/medija prilikom prilagođavanja kulturno-umjetničkih aktivnosti

Utvrđene su razlike u odabiru drugih medija s obzirom na pravni status sudionika istraživanja (**Slika 34.**). Radijske izvedbe većinom su koristili akteri javnog (33,6 %) i civilnog sektora (25,5 %). Javne ustanove u kulturi održale su najviše aktivnosti u javnom prostoru, na trgovima, ulicama i sličnim prostorima (45,9 %), u prijevoznim sredstvima poput autobusa ili kombija, ispred stambenih zgrada (45,3 %) te ispred javnih institucija poput bolnica, domova za umirovljenike, domova za djecu, itd. (50 %). Civilni je sektor također u visokom postotku provodio aktivnosti u javnom prostoru (40,7 %), na balkonima i terasama (38,5 %), ispred stambenih zgrada (37,5 %) te bolnica, domova za umirovljenike, domova za djecu itd. (32,3 %). Privatni se sektor najviše koristio formatom radijskih izvedbi (20,4 %) i *drive-in* događanjima (21,4 %), dok su fizičke osobe koristile izravne televizijske prijenose (25,9 %) i radijske izvedbe (20,4 %), a provodile su aktivnosti i na balkonima i terasama (19,2 %).

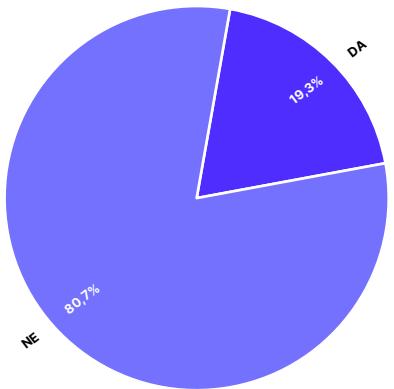

Slika 34. Korištenje drugih formata/medija prilikom prilagođavanja kulturno-umjetničkih aktivnosti: razlike prema pravnom statusu ispitanika

JAVNE USTANOVE
PRIVATNI SEKTOR
CIVILNI SEKTOR
FIZIČKE OSOBE

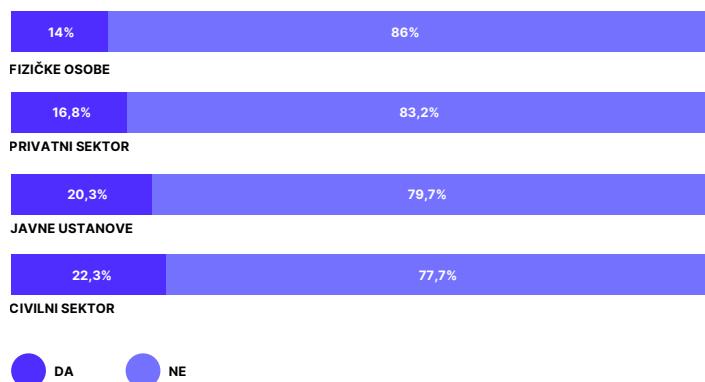
84 85

Međunarodni projekti Ukupno su 203 ispitanika (19,3 %) u 2020. godini provodila projekte međunarodne suradnje ([Slika 35.](#)).

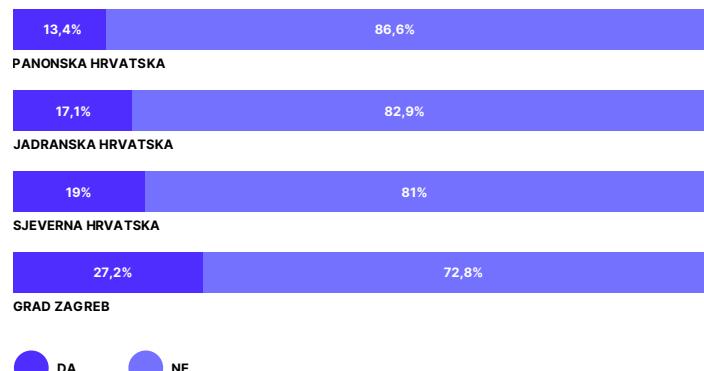
Slika 35. Jeste li tijekom 2020. provodili projekt/e međunarodne suradnje?

Udio ispitanika koji su tijekom 2020. provodili projekte međunarodne suradnje najviši je u civilnom sektoru (22,3 %), potom javnim ustanovama (20,3 %) te u privatnom sektoru (16,8 %), dok su fizičke osobe imale najmanje međunarodnih suradnji ([Slika 36.](#)).

Slika 36. Provedba projekata međunarodne suradnje u 2020.: razlike s obzirom na pravni status ispitanika

Postoje razlike i u regionalnoj rasprostranjenosti aktera koji su provodili međunarodne projekte ([Slika 37.](#)). Tako je najveći postotak ispitanika s međunarodnim projektima u Gradu Zagrebu (27,2 %), dok je taj postotak najmanji u Panonskoj Hrvatskoj (13,4 %).

86 87

Slika 37. Jeste li u 2020. provodili projekte međunarodne suradnje? Razlike među regijama

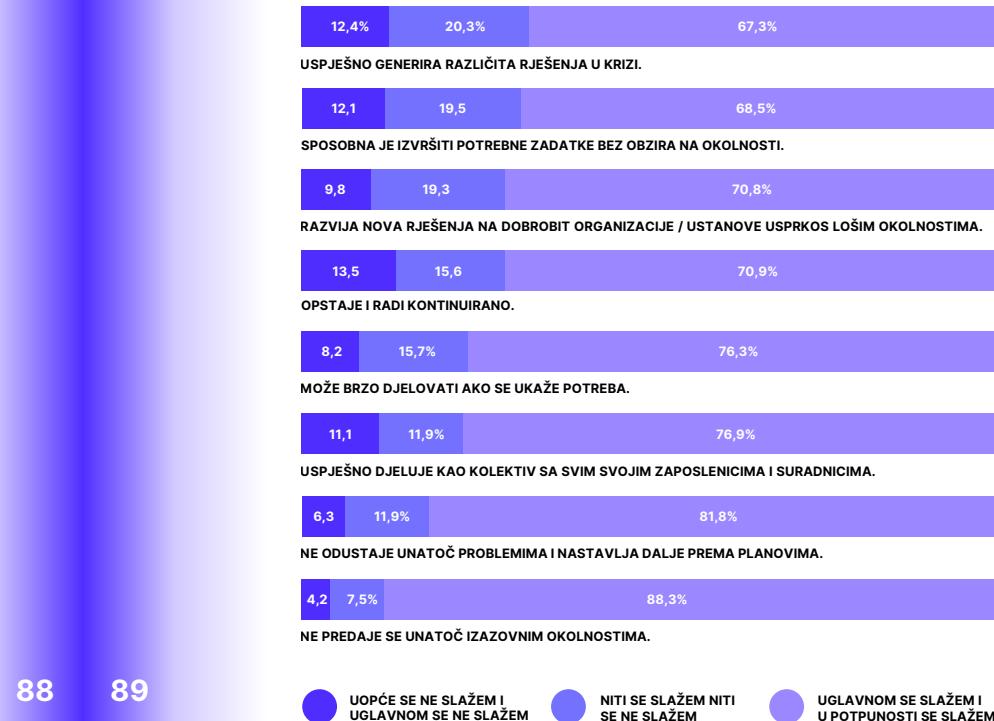
- 1 Prebacili smo neka događanja online, a neke smo izvedbe snimili u VR tehniци te smo ih kao takve prikazivali. Sastanke smo prebacili na Zoom konferencije.
Uspjeli smo poštujуći sve mјere i preporuke Stožera prilagoditi program situaciji i održati aktivnost uživo pred publikom tako da se jedan dio programa održavao uživo pred publikom, a dio međunarodnih umjetničkih nastupio je preko video-zida.

Kako bi se doznao više o različitim oblicima prilagodbe krizi izazvanoj pandemijom bolesti COVID-19, ispitanici koji su provodili projekte međunarodne suradnje trebali su ukratko opisati što su sve poduzimali kako bi se prilagodili. Projektne su se aktivnosti u najvećoj mogućoj mjeri odvijale u [online prostoru](#) (održavanje komunikacija među partnerskim organizacijama, sastanci i sl.). Pojedine projektne aktivnosti i programski sadržaji koje nije bilo moguće u potpunosti prilagoditi *online* mediju održa-

vane su u hibridnom modelu tako što su domaći partneri bili prisutni uživo uz provođenje epidemioloških mjera, dok su strani partneri sudjelovali u programu preko videokonferencije. Iz odgovora je vidljivo da je manji dio planiranih međunarodnih projekata u potpunosti otkazan ili odgođen za 2021., dok su u nešto većem broju slučajeva otkazane samo pojedine aktivnosti, ponajviše one koje su uključivale putovanja. Ispitanici su pomicali datume održavanja pojedinih aktivnosti kako bi se izbjeglo njihovo otkazivanje, a manji broj ispitanika odgovorio je da su projekte međunarodne suradnje realizirali u siječnju i veljači 2020., prije izbijanja pandemije. Susret uživo s partnerima podrazumijevao je PCR test za prelazak granice i trošak za njega, zbog čega su mnogi morali prilagođavati proračun planiran za realizaciju programske aktivnosti.

Samoprocjena otpornosti U svrhu ispitivanja kako akteri u kulturnom sektoru procjenjuju vlastitu otpornost u kriznim situacijama, korištene su ljestvice samoprocjene otpornosti.²³

Otpornost organizacija Rezultati istraživanja (*Slika 38.*) pokazuju da akteri javnog sektora postižu najviši rezultat na ljestvici otpornosti ($M = 35,7$), privatni je sektor na drugom mjestu ($M = 32,1$), dok su najmanji prosječni rezultat na ljestvici otpornosti postigli akteri civilnog sektora ($M = 30,3$). Nisu zabilježene statistički značajne razlike među regijama.

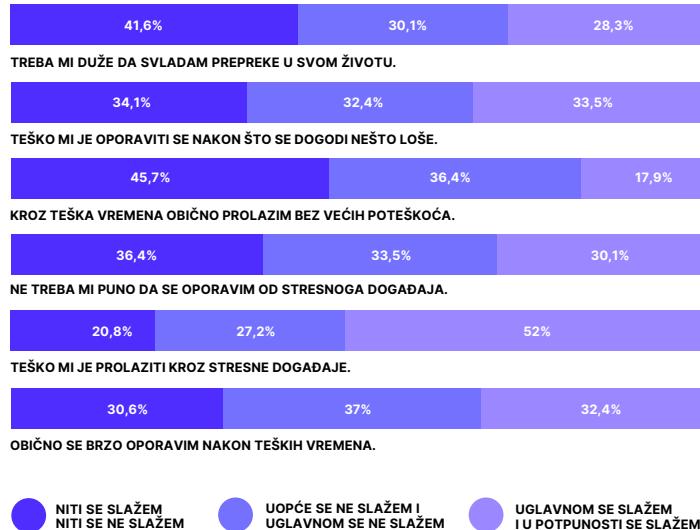
88 89

UOPĆE SE NE SLAŽEM I
UGLAVNOM SE NE SLAŽEM NITI SE SLAŽEM NITI
SE NE SLAŽEM UGLAVNOM SE SLAŽEM I
U POTPUNOSTI SE SLAŽEM

Slika 38. Ljestvica otpornosti organizacija: razlike prema pravnom statusu ispitanika

Otpornost pojedinaca Fizičke osobe i samostalni umjetnici na ljestvici otpornosti (*Slika 39.*) u najvećoj su mjeri (52 %) iskazali da im je teško prolaziti kroz stresne događaje, a nešto manje od polovice (45,7 %) ne slaže se da kroz teška razdoblja obično prolazi bez većih poteškoća. Trećina fizičkih osoba i samostalnih umjetnika (33,5 %) navela je da im se teško oporaviti nakon što se dogodi nešto loše, a istovremeno je gotovo trećina (32,4 %) utvrdila da se obično brzo oporavi nakon teških vremena.

²³ Predstvincima javnog, privatnog i civilnog sektora bila je ponudena prilagođena ljestvica otpornosti organizacija s ukupno osam tvrdnjki (Kantur i Iseri-Say, 2015.), dok su samostalni umjetnici i fizičke osobe ispunjavali kratku ljestvicu psihološke otpornosti (Slišković i Burić, 2018.). Kako bi se testirale razlike unutar sektora, na temelju te ljestvice izračunat je aditivni indeks otpornosti organizacija. Indeks predstavlja zbroj vrijednosti na svim tvrdnjama, pri čemu veća vrijednost označava veću otpornost (raspon 8 – 40; $M = 32,77$; $SD = 7,21$; Cronbach alfa = 0,927).

Slika 39. Ljestvica otpornosti pojedinaca

Pozitivni utjecaji pandemije Do sada objavljena istraživanja o posljedicama pandemije bolesti COVID-19 na kulturni sektor pokazuju da je kriza izazvana pandemijom, unatoč brojnim negativnim učincima, imala i određene pozitivne učinke poput razvoja digitalnih vještina u svrhu prezentacije kulturno-umjetničkih sadržaja, održavanja komunikacije s publikom i korisnicima te privlačenja nove publike, što je rezultiralo i novim navikama i ponašanjem publike (Pasikowska-Schnass, 2020.; TUSEV, 2020.; Anheier i sur., 2021.; IDEA Consult i sur., 2021.). Unatoč tome što su sudionici istraživanja dominantno isticali da kriza nije imala nikakve pozitivne učinke za njihovo kulturno-umjetničko djelovanje, već isključivo negativne, mogu se izdvojiti i neki pozitivni učinci koje su posebice istaknuli predstavnici javnog te, u manjoj mjeri, civilnog sektora. Analiza odgovora o pozitivnim posljedicama pandemije na aktere

90 91

kulturnog sektora upućuje na nekoliko relevantnih zaključaka, a tematskim kodiranjem dobivenih odgovora izdvojene su četiri krovne teme (**Shema 3.**) unutar kojih su prepoznate i opisane specifične posljedice: razvoj digitalnih vještina, razvoj publike, novi modeli rada te razvoj kreativnog stvaralaštva.

Shema 3. Pozitivni učinci pandemije: prikaz tematskih kodova

Razvoj digitalnih vještina	Razvoj publike	Novi modeli rada	Razvoj kulturnog stvaralaštva
Učenje i primjena novih digitalnih alata	Unaprijeđenje digitalnih usluga namijenjenih korisnicima	Novi oblici komunikacije	Više vremena za stvaranje
Veća vidljivost na društvenim mrežama	Uvođenje virtualnih sadržaja namijenjenih publici	Smanjeni troškovi provedbe projekata	Više vremena za usavršavanje
Digitalizacija kulturne baštine	Privlačenje nove publike	Umrežavanje na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini	Više vremena za pisanje projekata
Razvoj digitalnog marketinga	Porast broja korisnika/ posjetitelja na mrežnim stranicama	Intersektorsko umrežavanje	Više vremena za obradu građe
Veća dostupnost kulturnih sadržaja u manjim sredinama	Rad dijela djelatnika od kuće	Osmišljavanje novih aktivnosti prilagođenih online medijima i novim formatima	

Razvoj digitalnih vještina Općenito, među pozitivnim aspektima krize najviše se ističu odgovori koji se odnose na različite aspekte upotrebe novih digitalnih alata koji su omogućili inovativne oblike prezentacije i distribucije kulturno-umjetničkih sadržaja, odnosno nove oblike dostupnosti kulture (npr. *online* predavanja i seminari, *webinari*, *podcast* kanali, virtualni obilasci, vir-

• Potaknula je promišljanje o ponudi kulturnih sadržaja izvan uobičajene prakse. Ubrzan je proces digitalizacije, čime je unaprijedeno poslovanje i komunikacija.

• Kriza ima i svojih pozitivnih strana u vidu intenzivnijeg umrežavanja uz pomoć dostupne nam tehnologije te konzumacije raznih webinara, zoom coffee i drugih sličnih aktivnosti kojima su se mogla razmjenjivati iskustva, stjecati nova poznanstva, dogovarati suradnje i sl.

• Nije pozitivno utjecala, ali tijekom pandemije približili smo se online formatima suradnji i umjetničkog stvaranja, što je donijelo novo iskustvo i znanje. Međutim, ne smatramo to posebno pozitivnim iskustvom jer je izvedbena umjetnost zamišljena tako da se odvija uživo pred gledateljem i to se dokazalo upravo kroz iskustvo online formata. Premještanjem aktivnosti na ekran gubi se sama esencija izvedbe.

• Da, jer smo dio sadržaja prebacili online te tako došli do velikog broja publike u malim mjestima. Sigurno ćemo nastaviti s online organizacijom dijela aktivnosti.

• Kriza izazvana epidemijom bolesti COVID-19 potaknula nas je na razvijanje online usluga za korisnike knjižnice, što je vidljivo u porastu virtualnih posjeta kojih je u 2020. godini bilo 55 449, za razliku od 6 126 posjeta u 2019. godini.

tualna knjižnica, posudba e-knjiga). Vidljive su određene razlike unutar sektora, pa se može zaključiti da su se u promijenjenim okolnostima djelovanja bolje snašli oni akteri koji su uobičajeno koristili različite digitalne alate u svom radu te su imali kapacitete za njihovu implementaciju. Ti su akteri većinom iskoristili razdoblje pandemije za dodatno usavršavanje i razvoj novih vještina. Na primjer, knjižnice i muzeji posebno su istaknuli pozitivne aspekte krize u pogledu korištenja digitalnih alata kako bi ubrzali već započete procese digitalizacije kulturne baštine, a posebno naglašavaju da i nakon završetka pandemije namjeravaju koristiti digitalne alate za prezentaciju grade i privlačenje publike. Digitalizacija je također ubrzala uspostavljanje suradnje i umrežavanje na sceni kako na lokalnoj i nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini.

Za razliku od muzejske i knjižnične djelatnosti, u kojima je upotreba digitalnih alata dovela do novih oblika prezentacije građe i komunikacije s publikom, prelazak u virtualnu sferu bio je znatno teži u izvedbenim umjetnostima (kazalište, ples i pokret, glazba). Ispitanici koji se bave izvedbenim umjetnostima, i to bez obzira na pravni status, nerijetko su isticali da upotreba novih tehnologija ne može zamijeniti izvedbe

92

93

• Tijekom pandemijske godine oborenih su svi prethodni rekordi, i malo je vjerojatno da će u skorije vrijeme biti ponovno oboren, jer je u samo dva proljetna mjeseca, dok je u Hrvatskoj, ali i širom svijeta, bilo na snazi "zaključavanje" projekt zabilježio 345 tisuća korisnika – za usporedbu, toliko je ukupno bilo korisnika tijekom 2016. i 2017. godine. Osim toga, zabilježen je porast broja online čitanja od 39 % te preuzetih e-knjiga od 45 %, što predstavlja znatno veći porast u usporedbi s bilo kojom od prethodnih godina.

• Da, restrukturirali smo aktivnosti i proširili zajednicu i publiku. Ojačali smo vlastite kapacitete organizacije za nove tehnologije te sudjelovali u stvaranju nekih novih međunarodnih projekata.

• Da, pronašli smo neka tehnička rješenja kojima smo omogućili dijelu radnika rad od kuće. Povećali smo broj sastanaka preko video-veze i tako poboljšali komunikaciju u online okruženju. Kreirali smo online platformu za posudbu knjiga.

Novi modeli rada Akteri su iskoristili krizu za jačanje vlastitih kapaciteta, a prelazak u digitalnu sferu otvorio je prostor za nove kulturne programe i sadržaje. Ipak, kao što naglašavaju i pojedini ispitanici, novi digitalni sadržaji većinom se nisu naplaćivali, zbog čega se pojavio problem manjka prihoda iz vlastitih izvora. Osim toga, digitalni alati olakšali su svakodnevnu komunikaciju među djelatnicima unutar ustanova/organizacija,

uživo. Ipak, i među predstvincima izvedbenih umjetnosti pojedini ispitanici ističu dolazak do nove publike zahvaljujući gledanju predstava pomoću virtualnih platformi, ali i osmišljavanja novih sadržaja prilagođenih digitalnim medijima (npr. plesni filmovi umjesto plesnih predstava). Pojedini glazbenici kao pozitivnu posljedicu krize ističu pak to što su se organizatori glazbenih festivala okrenuli domaćim izvođačima.

— **Razvoj publike** Pojedini sudionici istraživanja također su istaknuli da je došlo do povećanog interesa publike za kulturne sadržaje kako u razdoblju karantene tako i nakon ponovnog otvaranja kulturnih ustanova i održavanja javnih okupljanja. Aktivnosti i događanja poput festivala, predavanja i izložbi postali su dostupniji publici iz udaljenih mjesto⁴ koja u uobičajenim okolnostima ne može pratiti takva događanja. Iz dobivenih odgovora izdvajaju se portalni za kulturu i umjetnost koji su bilježili veću posjećenost tijekom karantene, dok ispitanici u knjižničnoj⁵ i knjižničarskoj djelatnosti navode povećani interes publike za čitanje, kao i porast broja posjetitelja na mrežnim stranicama.

9 Napokon smo imali više vremena za obradivanje muzejske grade i sređivanje arhiva fundusa muzeja i čitanje stručne literature jer kao nositelji kulturnog života u gradu, s prosjekom 9 ili 10 izložbi godišnje te organizacijom brojnih kulturnih događanja (koncerti, promocije, festivali) to nismo stizali.

10 Mogla sam se više posvetiti stvaralačkom radu, komunikaciji s časopisima i pisanju projektnih zahtjeva za financiranje svog rada. Kao rezultat toga osvojila sam jednu književnu nagradu, ušla u finale jednog uglednog književnog natječaja, radovi su mi objavljeni u dva ugledna književna časopisa i dobila sam potporu Ministarstva kulture za književno stvaralaštvo za 2021. godinu. Zapravo, 2020. godina bila mi je najuspješnija otkako se bavim pisanjem, unatoč nemogućnosti javnog nastupanja i suradnje s kolegama.

11 Krizna situacija pojačala je osjećaj solidarnosti i nagnala me upoznati se s problemima na koje nailaze drugi umjetnici.

12 Međusobna podrška pružala se razmjenom informacija, komunikacijom, ustupanjem i dijeljenjem prostora (virtualnog i fizičkog), što je posebno važno za aktere kojima je prostor nastradao tijekom potresa.

što je doprinijelo uvođenju novih modela rada i poslovanja.¹³ Uvođenje online sastanaka s partnerskim organizacijama smanjilo je troškove putovanja, dok je odvijanje domaćih i međunarodnih konferencijskih okruženja uvelike smanjilo troškove sudjelovanja.

— Razvoj kulturnog stvaralaštva Uslijed nemogućnosti održavanja kulturno-umjetničkih programa, akteri u kulturnom sektoru općenito su imali više vremena za pripremu novih projekata te za bavljenje gradom/⁹fundusom i dokumentacijom. Iz odgovora umjetnika (npr. pisci, glazbenici, vizualni umjetnici) koji su sudjelovali u ovom istraživanju može se zaključiti da su imali više vremena za pripremu novih umjetničkih projekata, odnosno za stvaranje,¹⁰ što su naveli kao pozitivne posljedice krize.

Međusobna podrška Akteri koji djeluju u izvaninstitucionalnom sektoru ističu da je u kriznim okolnostima došlo do međusobnog povezivanja i rasta solidarnosti među organizacijama i pojedincima.¹¹ To je potvrđeno odgovorima na otvoreno pitanje o međusobnoj podršci¹² među različitim subjektima kulturnog sektora tijekom krize.

— Podrška drugih aktera Neke od kategorija koje se ponavljaju u odgovorima jesu pružanje moralne podrške, potom pružanje finansijske podrške (od strane

94 95

javnih tijela, uprave, institucija, sindikata, inozemnih organizacija, donacije građana). Značajan segment podrške čine razumijevanje, fleksibilnost i susretljivost javnih tijela i uprave koji su isplaćivali ugovorenata sredstva ili su posezali za proračunskim pričuvama da isplate dodatna sredstva podrške (lokalne samouprave). Pojedini ispitanici istaknuli su da su prepreke povezane s nedostatnim kapacitetima za digitalnu transformaciju olakšane uz pomoć Ministarstva kulture i medija RH dodjelom potpora samostalnim umjetnicima¹⁴, ali i za ciljane produkcije *online* programa.¹⁵ Također, javna tijela i uprave dopustili su prilagodbe programskih aktivnosti i promjene u procedurama izvještavanja u novonastaloj situaciji. Značajna razina podrške došla je od strane strukovnih udruga (primjerice Hrvatska glazbena unija) i turističkih zajednica. Važno je istaknuti da je podršku kulturnom sektoru tijekom krize pružao niz aktera poput vatrogasnih postrojbi (za uređenje prostora), škola, dječjih vrtića, lokalnih medija, itd. Iz odgovora je razvidno da su potpore Hrvatskog zavoda za zapošljavanje bile iznimno važne za opstanak i održavanje djelovanja aktera u kulturnom sektoru koji nisu bili zaštićeni radnim statutom i kojima je bio omogućen pristup potporama.

Podrška drugim akterima Na pitanje o tome koji su vid i način podrške ispitanici pružali drugim organizacijama, ustanovama i/ili pojedincima, moralna podrška i međusobno razumijevanje istaknuti su kao vrlo važan vid uzajamnosti i solidarnosti. Velik je broj ispitanika podršku pružao ustupanjem besplatnih pro-

24 Potpore samostalnim umjetnicima koji profesionalno obavljaju samostalu umjetničku djelatnost i kojima se doprinosi plaćaju iz proračuna Republike Hrvatske. Dostupno na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3unraos> (13. 7. 2021.).

25 Trajni poziv na dostavu projektnih prijedloga "Umjetnost i kultura online" dostupan je na mrežnim stranicama: <https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/objavljen-otvoreni-trajni-poziv-na-dostavu-projektnih-prijedloga-pod-nazivom-umjetnost-i-kultura-online/19549> (13.07.2021.). Javni poziv za programe digitalne prilagodbe i kreiranje novih kulturnih i edukativnih sadržaja dostupan je na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3zFDjG5> (13. 7. 2021.).

¹³ Nismo naplaćivali studijsko snimanje kolegama kojima je glazba prvi i jedini prihod. Svojim poslovnim kontaktima i utjecajem podržavali smo javno predstavljanje aktivnosti raznih udruga i kulturnih organizacija u medijima i na TV-u.

¹⁴ Da, bili smo Katica za sve i svakoga. Odradivali smo suradnje, koristili su naš prostor (vanjske terase), izradivali smo digitalne materijale, išli u njihov prostor realizirati aktivnosti, izradivali smo liste za čitatelje i vrtićance i sl.

tora, tehničke opreme, komunikacijskih kanala i ljudskih *resursa za realizaciju programa drugih organizacija i pojedinaca*.¹⁵ Puno je ispitanika svoje usluge davalo bez naknade, sudjelovali su i surađivali na projektima bez naknade. Općenito, međusobna podrška ostvarila se *kroz za-jedničke realizacije projekata, organizacije događanja prilagođenima prostorima, za-jedničke komunikacijske akcije, itd.*¹⁶ Naglasak je bio na angažmanu samostalnih umjetnika koji su se uslijed krize našli u egzistencijalno nezavidnom položaju. Mnogo se volontiralo i posuđivalo materijalnih sredstava – od opreme do novaca te su se pružale podrške akterima iz drugih sektora – školama, vrtićima, lokalnim upravama, centrima za odgoj i obrazovanje, OPG-ima, pučkim otvorenim učilištima, itd. Iz odgovora je vidljivo da su izgrađeni kvalitetniji odnosi i suradnje bez obzira na to je li riječ o tek uspostavljenim ili nastavljenim i nadograđenim suradnjama tijekom krize.

¹³ Nismo naplaćivali studijsko snimanje kolegama kojima je glazba prvi i jedini prihod. Svojim poslovnim kontaktima i utjecajem podržavali smo javno predstavljanje aktivnosti raznih udruga i kulturnih organizacija u medijima i na TV-u.

¹⁴ Da, bili smo Katica za sve i svakoga. Odradivali smo suradnje, koristili su naš prostor (vanjske terase), izradivali smo digitalne materijale, išli u njihov prostor realizirati aktivnosti, izradivali smo liste za čitatelje i vrtićance i sl.

¹⁵ Da, bili smo Katica za sve i svakoga. Odradivali smo suradnje, koristili su naš prostor (vanjske terase), izradivali smo digitalne materijale, išli u njihov prostor realizirati aktivnosti, izradivali smo liste za čitatelje i vrtićance i sl.

¹⁶ Da, bili smo Katica za sve i svakoga. Odradivali smo suradnje, koristili su naš prostor (vanjske terase), izradivali smo digitalne materijale, išli u njihov prostor realizirati aktivnosti, izradivali smo liste za čitatelje i vrtićance i sl.

96

97

02.5. Mjere javnih politika

Zatvaranje prostora za kulturu, otkazivanje i/ili odgađanje programa, prilagodba kulturnih i umjetničkih sadržaja novim formatima ili epidemiološkim mjerama vodili su do niza problema unutar kulturnog sektora. Neposredno nakon izbijanja pandemije i uvođenja epidemioloških mjera sprječavanja širenja bolesti COVID-19 vlade i javna tijela na regionalnim i lokalnim razinama širom svijeta pokrenuli su različite inicijative pomoći i potpore akterima kulturnog sektora da bi im pomogli u prevladavanju krize i ključnih izazova s kojima su se suočili zbog onemogućavanja ili otežavanja uobičajenog rada. Mjere javnih politika bile su raznolike, od potpora za plaće i očuvanje radnih mjesta, strukturnih potpora za temeljno funkcioniranje organizacija, privremenog oslobođanja od poreza, fleksibilnosti u korištenju sredstava, do potpora za prilagodbu novim tehnološkim rješenjima, novih jednokratnih natječaja za specifična kulturno-umjetnička područja, izuzeća od plaćanja naknada za prostore u javnom vlasništvu, itd. (ECF i CAE, 2020.). Ponegdje su hitne mjere pomoći implementirane horizontalno, ne samo posredstvom uprava za kulturu, i odnosile su se na sve pogodene sektore, pa tako i kulturni, a različiti odgovori i rješenja stizali su s nacionalne razine kroz specifično osmišljene mjere za kulturni sektor. Pojedini gradovi uložili su dodatna sredstava pomoći te osmisili različite mjere kako bi kulturni sektor lakše prevladao krizu, itd. Mnoge su međunarodne organizacije (Europska komisija, OECD, UNESCO i dr.) već u prvim tjednima krize reagirale i pokrenule različite diskusije i inicijative ne bi li naglasile važnost ulaganja i pomoći kulturnom sektoru tijekom krize, a objavljene su i brojne studije na temelju provedenih istraživanja o pogodenosti kulturnog sektora.

Kao što je već istaknuto, za razliku od mnogih europskih zemalja, u Hrvatskoj nije došlo do trajnog niti dugotrajnog

zatvaranja prostora za kulturu. Nakon Odluke Stožera civilne zaštite RH za sprečavanje širenja zaraze koronavirusom od 19. ožujka 2020.²⁶ kojom su ograničena i kulturna događanja, 24. travnja 2020. je donesena nova Odluka²⁷ kojom su iz tih ograničenja izuzete knjižnice, muzeji, galerije, antikvarijati i knjižare, dok su Odlukom²⁸ od 10. svibnja 2020., dopuštene probe umjetnika i kulturnih djelatnika u manjim skupinama. U Hrvatskoj su također vrlo brzo osmišljene različite mjeru pomoći kulturnom sektoru, kako unutar Ministarstva kulture i medija RH tako i horizontalno, koje su implementirane u nekoliko faza čime je olakšan rad kulturnog sektora u nepredvidivim i promjenjivim okolnostima. Međutim, izostao je angažman na lokalnim i regionalnim razinama na kojima uprave i administracije zadužene za kulturu u većini slučajeva nisu ponudile odgovarajuća rješenja niti pomoći akterima u kulturi, pa su specifične mjeru pomoći kulturnom sektoru u kriznoj situaciji bile uglavnom iznimka što je dodatno utjecalo na krizu u kulturnom sektoru te stvaralo veći pritisak na državnu razinu. Istovremeno su akteri kulturnog sustava na različite načine bili kapacitirani koristiti mjeru ili pojedinima nisu mogli pristupiti jer nisu bile namijenjene svima, već su ovisile o pravnom statusu i kulturno-umjetničkom području djelovanja aktera. Podatci koji su predstavljeni u nastavku ovog izvještaja pokazuju koliko su akteri kulturnog sektora bili upoznati i koliko su koristili mjeru predviđene za njih.

98 99

1 Ministarstvo kulture i medija RH vrlo je brzo reagiralo u novim okolnostima do kojih je dovela pandemija te je od ožujka 2020. kreiralo niz mjeru kojima se nastojalo pomoći akterima kulturnog sektora. Neposredno nakon proglašenja pandemije u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo kulture je 17. ožujka 2020. donijelo Odluku o obustavi revizije priznatih prava samostalnih umjetnika, a 24. ožujka 2020., na temelju Zaključka Vlade RH o mjerama za pomoći gospodarstvu uslijed epidemije koronavirusa, donijelo je Odluku o odgodi izvršenja ugovorenih programa javnih potreba u kulturi i uvjetima isplate sredstava za odobrene programe u posebnim okolnostima. Potom su uslijedile mjeru kojima je osigurana komplementarna mjeru HZZ-a za samostalne umjetnike, dok je za nezavisne profesionalce koji nemaju reguliran status osiguran poseban fond jednokratne pomoći. Tijekom 2020. otvoreni su novi pozivi: "Umjetnost i kultura online" (ukupan iznos 35 milijuna kn), "Poticanje poduzetništva u kulturnim i kreativnim industrijama za 2020." (8 milijuna kn), "Potpora dijelu troška izvedbe u području kazališne, plesne i glazbene (klasična i jazz glazba) djelatnosti" (882 925 kn), "Program digitalne prilagodbe i kreiranja novih kulturnih i edukativnih sadržaja" (8 189 193 kn), a u suradnji s Hrvatskom glazbenom unijom objavljen je poziv za "Koncertne programe u okviru projekta 'Jer svirati se mora'" (5 226 000 kn). Također su osigurana dodatna sredstva za dofinanciranje filmova, a ronilački centri oslobođeni su plaćanja godišnje naknade za podvodna kulturna dobra. Pregled svih mjeru koje je Ministarstvo kulture i medija RH implementiralo tijekom 2020. i 2021., samostalno ili u suradnji s drugim partnerima, objedinjeno su dostupne na službenim mrežnim stranicama Ministarstva: <https://bit.ly/3udNh05> (21.07.2021.).

2 Ministarstvo kulture i medija RH osiguralo je uvrštavanje kulturnih i kreativnih industrija u Vladine mjeru za očuvanje radnih mjesta koje provodi Hrvatski zavod za zapošljavanje. Horizontalna pomoći kulturnom sektoru osigurana je i kroz suradnju HAMAG-BICRO-a, Ministarstva financija i Ministarstva kulture i medija za dodjelu državnih potpora u svrhu podrške poduzetnicima u kulturi i kreativnim industrijama (300 milijuna kuna kredita uz jamstvo u iznosu 100 % glavnice kredita).

3 Prema podatcima ankete koju je Ministarstvo kulture i medija provedlo u svrhu prikupljanja podataka o financiranju kulture i pružanju potpore kulturnom sektoru tijekom pandemije u 2020. na ispodnacionalnim razinama (županijama, gradovima i općinama), vidljivo je da je od 553 tijela koja su poslala odgovore samo je njih 48,46 % osiguralo isplate svih programskih sredstava dodijeljenih za provedbu kulturno-umjetničkih programa u 2020. godini. Manje od 2 % (1,63 %) ih je objavilo specifične natječaje pomoći kulturnom sektoru tijekom pandemije, dok ih je 8,50 %

²⁶ Odluka o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja (19. ožujka 2020.) dostupna je na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3CPiVIL> (15. 7. 2021.).

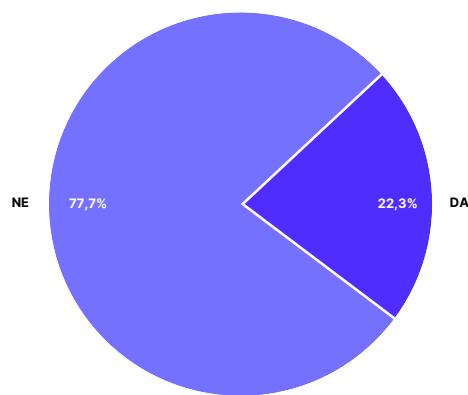
²⁷ Odluka o nužnim mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događanja za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19 (24. travnja 2020.) dostupna je na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3zVB3Lj> (15. 7. 2021.).

²⁸ Odluka o izmjeni Odluke o nužnim mjerama ograničavanja društvenih okupljanja, rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja, sportskih i kulturnih događanja za vrijeme trajanja proglašene epidemije bolesti COVID-19 (10. svibnja 2020.) dostupna je na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/39VqgpT> (15. 7. 2021.).

osiguralo neku vrstu druge dodatne potpore kulturnom sektoru tijekom pandemije (prenamjena sredstava i prebacivanje sredstava na iduću godinu, smanjen opseg programa, međuinstitucionalna suradnja zbog oštećenja prostora u potresu, oslobođanje ili smanjenje naknade za zakup i korištenje gradskih prostora i javnih površina, smanjivanje naknade spomeničke rente i komunalne naknade, potpore za pokrivanje fiksnih i režijskih troškova, itd.). Nove javne pozive za predlaganje programa javnih potreba u kulturi za 2021. godinu raspisalo je 77,94 % tijela koja su dostavila svoje odgovore. Na ispodnacionalnim razinama udio kulture u ukupnom proračunu pao je u 2020. u odnosu na 2019. godinu za 0,34 %. Analiza financiranja javnih potreba u kulturi u 2020. godini bit će objavljena na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3AZmjfx> (29. 9. 2021.).

Fondovi za kulturu Jedan od važnijih segmenata suvremenog rada aktera u kulturi odnosi se na diverzifikaciju finansijskih izvora, odnosno osiguravanje sredstava iz različitih fondova (međunarodnih i domaćih, javnih i privatnih), pogotovo u kriznim razdobljima.

Upoznatost s fondovima za kulturu Rezultati istraživanja ([Slika 40.](#)) pokazuju da je svega 22,3 % svih ispitanika upoznato s fondovima u kulturi.

Slika 40. Prikaz distribucije odgovora (%) na pitanje "Jeste li upoznati s fondovima u sektoru kulture?"

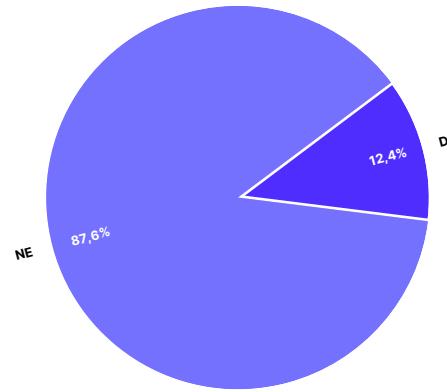
100 101

Na otvoreno pitanje o tome jesu li upoznati s nekim europskim, nacionalnim, regionalnim ili lokalnim kriznim fondom za organizacije u sektoru kulture nije odgovorilo 82 % ispitanika, što indicira nisku razinu upućenosti i znanja o *ad hoc* i alternativnim izvorima financiranja mimo lokalnih i regionalnih proračuna te nacionalnog proračuna. Za krizno financiranje na nadnacionalnoj razini najviše se isticao Fond solidarnosti Europske kulturne zaklade (engl. *Culture of Solidarity Fund*²⁹), kao i Fond solidarnosti EU-a. Od inozemnih, odnosno europskih izvora sredstava navode se još krizni fondovi za glazbu europskih zemalja, potom nekolicina europskih shema poput *International Relief Fund* Goethe-Instituta i *Funds for Arts Initiatives*. Unutar Hrvatske ispitanici su se za kriznu podršku obraćali najviše Ministarstvu kulture i medija RH, pri čemu se ističe trajni poziv na dostavu projektnih prijedloga "Umjetnost i kultura online". Osim s programima Ministarstva, ispitanici su bili upoznati s Programom podrške Zaklade "Kultura nova", programima Hrvatske glazbene unije te Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (mjere za očuvanje radnih mjestâ). Županije i gradovi sporadično su zastupljeni u odgovorima, što upućuje na izostanak konkretnog i odgovarajućeg odgovora regionalnih i lokalnih razina upravljanja u kulturi i kulturnih politika u kriznim vremenima.

Korištenje fondova za kulturu Još je manji udio (12,4 %) onih koji su se prijavili ili koristili neke od navedenih fondova za kulturu ([Slika 41.](#)).

29

Dostupno na mrežnim stranicama:
<https://culturalfoundation.eu/initiatives/culture-of-solidarity-fund> (25. 6. 2021.).

Slika 41. Prikaz distribucije odgovora (%) na pitanje "Jeste li se prijavili ili koristili sredstva nekog od tih fondova?"

U skladu s odgovorima na otvoreno pitanje o upoznatosti s fondovima za kulturu, jednako tako 88 % ispitanika nije odgovorilo na pitanja jesu li se prijavili ili koristili, odnosno koriste li već sredstva nekog europskog, nacionalnog, regionalnog ili lokalnog kriznog fonda za organizacije u kulturi. Iz doivenih odgovora ponovo se ističe Fond solidarnosti Europe- ske kulturne zaklade kao najčešći odgovor, a potom Ministarstvo kulture i medija RH s različitim programima podrške u krizi – od jednokratne financijske potpore samostalnim umjetnicima do programa za prilagodbu kulturno-umjetničkih sadržaja u digitalnom okruženju. Osim tih dvaju izvora krizne potpore, ispitanici su podršku dobili u jednokratnom obliku od Istarske županije i Grada Zagreba, kao i Hrvatske glazbene unije te Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (mjere za očuvanje radnih mesta).

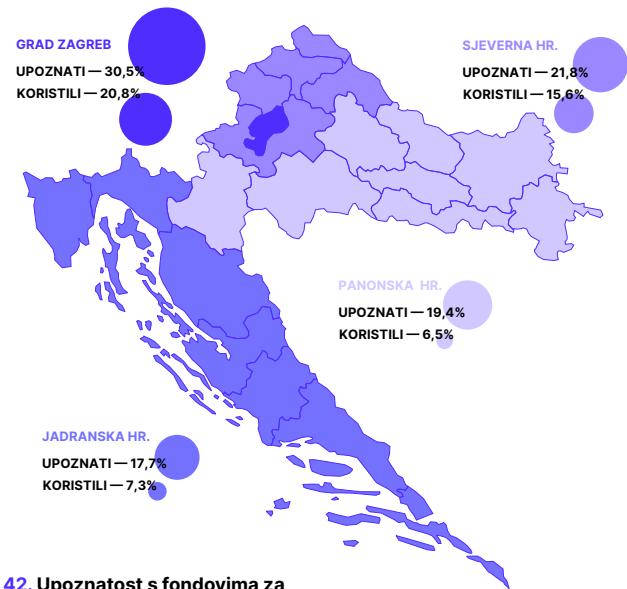
Razlike prema pravnom statusu i regionalnoj distribuciji Zamjetne su i razlike s obzirom na pravni status aktera i regionalnu distribuciju (Tablica 16. i Slika 42.). Tako je najviše fizičkih osoba (28,5 %) i aktera civilnog sektora (23,3 %) upoznato s fondovima iz kulture, a najviše su ih koristile fizičke osobe (27,9 %). Naj-

102 103

manji su broj predanih prijava i donacija ostvarile javne usta- nove u kulturi (5,5 %). Najviše je aktera koji su upoznati (30,5 %) i koristili (20,8 %) fondove iz kulture sa sjedištem u Gradu Zagrebu. Najmanje aktera koji su upoznati s fondovima ima sjedište u Jadranskoj regiji (17,7 %), dok je najmanji postotak onih koji su ih koristili u Panonskoj regiji (6,5 %).

Tablica 16. Upoznatost s fondovima za kulturu i korištenje fondova za kulturu: razlike prema pravnom statusu ispitanika

Pravni status	Upoznati (%)	Koristili (%)
Javni sektor	19,4	5,5
Privatni sektor	20,3	12,6
Civilni sektor	23,3	11,9
Fizičke osobe	28,5	27,9

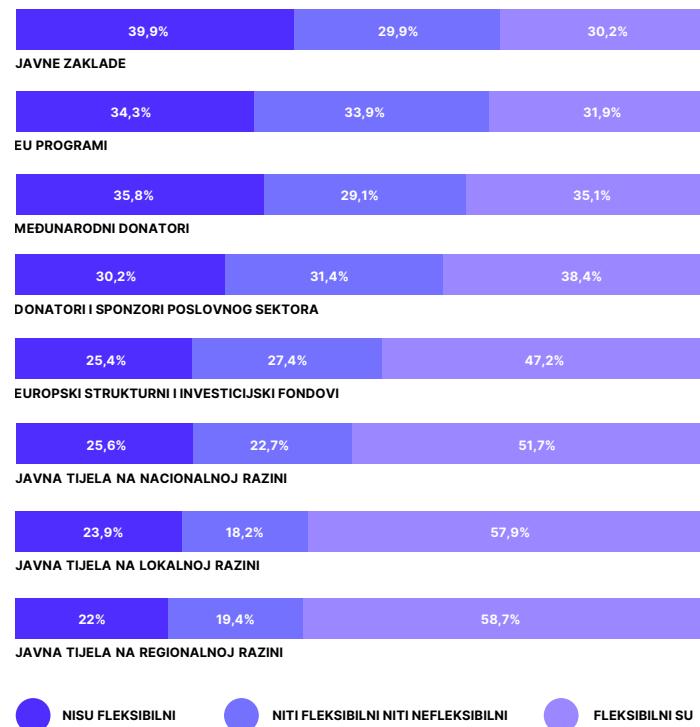

Slika 42. Upoznatost s fondovima za kulturu i korištenje fondova za kulturu: razlike prema pravnom i regionalnom sjedištu ispitanika

Potpore za ublažavanje posljedica krize Za razliku od otvorenih pitanja o korištenjima sredstava evropskog, nacionalnog, regionalnog ili lokalnog kriznog fonda za aktere u kulturi na koja su ispitanici odgovorili u značajno skromnom postotku, na pitanje o korištenju nekih mjera potpore za ublažavanje posljedica krize odgovorilo je 70 % ispitanika. Ministarstvo kulture i medija RH i u toj kategoriji istaknuto je kao ključni i najvažniji izvor potpore za kulturni sektor s obzirom na to da je najveći dio ispitanika koristio upravo mjere tog Ministarstva i to najviše potpore za samostalne umjetnike. Uz Ministarstvo, ispitanici su koristili spomenute mjere za očuvanje radnih mesta Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. S obzirom na profil mjera koje su ispitanici najviše koristili, a koje se odnose na samostalne umjetnike i samozaposlene profesionalce i male poduzetnike u umjetnosti i kulturi, ne čudi zamjetna razina korištenja mjera Hrvatske agencije za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO³⁰) za pomoć mikro, malim i srednjim poduzetnicima čije je poslovanje u velikoj mjeri ugroženo zbog pandemije.

Fleksibilnost financijera Jedan od važnih parametara po pitanju različitih aspekata kulturnih politika jest i percepcija o tome koliko su fleksibilna različita tijela u provedbi finansijskih potpora, osobito u kriznim vremenima ili nakon pogodenosti nekim oblikom katastrofe. Podatci pokazuju da se najviše fleksibilnim procjenjuju javna tijela na lokalnoj (57,9 %) i regionalnoj razini (58,7 %), dok su najmanje fleksibilnima procijenjene javne zaklade (39,9 %), međunarodni donatori (35,8 %) te EU programi (34,3 %). Riječ je o očekivanim razlikama s obzirom na to da su međunarodni i EU administrativni okvirni znatno složeniji i intenzivniji u odnosu na lokalna i regionalna tijela.

104 105

Slika 43. Procjena fleksibilnosti davalaca finansijskih potpora u praćenju njihove provedbe

Kada se pak pogledaju rezultati procjene fleksibilnosti s obzirom na pravni status aktera, javne ustanove u kulturi procjenjuju javna tijela na lokalnoj razini najfleksibilnijima (67,4 %), a takvima ih u najmanjem postotku smatraju fizičke osobe (42,7 %). Slične su vrijednosti vidljive i kod procjene fleksibilnosti javnih tijela na nacionalnoj razini koje u najvećoj mjeri fleksibilnima smatraju javne ustanove (61,6 %). Svi ispitanici su EU programe ocijenili u najmanjem postotku kao fleksibilne, pri čemu ih samo 13,3 % fizičkih osoba vidi kao fleksibilne, što se vjerojatno može tumačiti i manjim organizacijskim i administrativnim kapacitetima fizičkih osoba i samostalnih umjetnika nužnima za odgovarajuću provedbu administrativno zahtjevnih europskih projekata.

106 107

Tablica 17. Procjena fleksibilnosti davalja finansijskih potpora u praćenju njihove provedbe: razlike prema pravnom statusu ispitanika

Pravni status i percepcija fleksibilnosti (Da)	Javna ustanova (%)	Privredni sektor (%)	Civilni sektor (%)	Fizičke osobe (%)
Javna tijela na lokalnoj razini	67,4	49,0	57,4	42,7
Europski strukturni i investicijski fondovi	59,4	43,4	48,3	21
Javna tijela na nacionalnoj razini	61,6	38,3	53,5	30,3
Javna tijela na regionalnoj razini	74,8	38,2	57,7	32
Donatori i sponzori poslovnog sektora	40,8	31,9	47,1	16,9
Javne zaklade	38,8	30	29,5	15,2
Međunarodni donatori	46,8	29,5	35	18
EU programi	40,7	27,3	36,4	13,3

Zaključci i smjernice za kulturne politike

Nova realnost traži nova rješenja

Svijet je u 2020. godini započeo prolazak kroz niz dramatičnih promjena u javnom zdravstvu, društvenim interakcijama, sustavu industrijskih odnosa, načinima rada, upotrebi javnog prostora, okolišu, politici i ekonomiji koje su utjecale i [još uvijek](#)ⁿ oslavljaju posljedice na kulturni život (UCLG Culture Committee,

ⁿ U trenutku pisanja ovog izvještaja, svijet se još uvijek bori s pandemijom, a u Hrvatskoj najavljuju dolazak 4. vala pandemije i mogućnost uvođenja novih mjeru koje će ponovno utjecati na javna okupljanja i provođenje različitih protuepidemijskih mjeru.

2020.). Hrvatska u tome nije iznimka, a turbulentne su okolnosti dodatno naglasile strukturne nedostatke i izazove koji definiraju hrvatski kulturni sustav i sektor protekla tri desetljeća, a time se dubokih neravnopravnosti pozicija između aktera kulturnog sustava, izazova nepotpune decentralizacije i emancipacije podnacionalnih razina upravljanja u kulturi, administrativne tromosti, manjka solidarnosti i funkcionalnih suradnji i preprečenosti unutar kulturnog sektora, itd. Može se reći da je kriza toliko zatresla sektor upravo zato što je on već sam po sebi neuređen i što je u podlozi njegova djelovanja publika. No, kul-

turni je sektor krhak i u drugim zemljama Europske unije i širom svijeta te je pandemiju dočekao kao vrlo ranjiv i osjetljiv na nestabilne i nepredvidljive uvjete. Stoga je kriza i drugdje ozbiljno uzdrmala kulturni sektor i ostavila duboke posljedice na njegov organizacijski i programski rad. Tijekom 2020. godine provedena su brojna istraživanja, prikupljeni podatci i objavljenе studije te organizirane različite javne rasprave kojima se nastojalo ukazati na pogodenost sektora, njegovu presudnu ulogu tijekom pandemije i potrebu pružanja pomoći za njegov opstanak i oporavak, ali i strukturnu tranziciju u vremenima poslije krize prema načinima rada koji će biti održiviji, otporniji i pravedniji (IDEA Consult i sur., 2021.). U skladu s tim mnoge su vlade na svim razinama (međunarodnoj, nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj) pronalazile različite odgovore i implementirale mјere pomoći u suočavanju s krizom i davale podršku za održivi oporavak.

Ovo je istraživanje doprinos hrvatskom kulturnom sektoru kako u prikazu podataka na temelju kojih su razvidni učinci i posljedice krize te pogodenost aktera kulturnog sektora tako i u predlaganju potrebnih budućih mјera za oporavak sektora i smjernica za provedbu transformacije kulturnog sustava koja će osigurati održivost različitih aktera te im pružiti jednake uvjete rada uzimajući u obzir njihove specifičnosti u skladu s umjetničkim disciplinama ili kulturnim djelatnostima te sektora u okviru kojih djeluju. Autori su ovaj dio Izvještaja zamisli li kao sažetak za kulturne politike koji donosi ključne zaključke provedenog istraživanja o utjecaju krize i promjenama praksi i ponašanja unutar kulturnog sektora te preporuke za javne politike i druge dionike relevantne za kulturni sektor. Nalazi su artikulirani kroz grupe ključnih zaključaka i pratećih preporuka koje autori predlažu kreatorima javnih politika i donositeljima odluka, a rezultat su primarno analize prikupljenih podataka uz

110 111

uvide u one dijelove cijelokupnog stanja i trendova unutar kulturnog sektora u Republici Hrvatskoj koji su izravno povezani s posljedicama krize.

Ključni nalazi

Podatci ovog istraživanja u skladu su s brojnim drugim studijama koje su provedene u drugim dijelovima svijeta o utjecaju pandemije bolesti COVID-19 na kulturni sektor (OECD, 2020.; UNESCO, 2020.; UCLG Culture Committee, 2020.; IDEA Consult i sur., 2021.) i koji ukazuju na to da je kulturni sektor jedan od najpogodenijih krizom izazvanom pandemijom. Ključni nalazi izvedeni iz podataka predviđenih u ovom izvještaju mogu se sažeti u nekoliko grupa koje se odnose na opće uvide, stanje prije pandemije, stanje tijekom pandemije i perspektive razvoja. Izdvajamo pet ključnih uvida:

- Kultura je tijekom pandemije potvrdila svoju važnost za društvo.
- Kriza je ukazala na neuređenu strukturu kulturnog sektora prije pandemije.
- Negativni učinci krize nisu jednako raspoređeni među akterima kulturnog sektora.
- Kriza je imala neposredne negativne i pozitivne učinke na mnoge aspekte rada kulturnog sektora.
- Kriza je utjecala na promjenu načina sudjelovanja u kulturi te promjenu navika i ponašanja publike.

Navedeni nalazi predstavljeni su u nastavku kroz ključne problemske teme i podteme u okviru kojih su sažeti problemi te su popraćeni preporukama za javne kulturne politike.

Relevantnost kulture

Tijekom pandemije te nakon potresa potvrdila se iznimna relevantnost svakodnevnog rada i funkciranja kulturnog sektora u njegovu doprinosu očuvanja i razvoja društvenosti. Građani su pokazali koliko vrednuju kulturu kroz podršku realizaciji kulturnih i umjetničkih aktivnosti u izvanrednim okolnostima, a njezina je relevantnost vidljiva i na razini međusobnih odnosa unutar kulturnog sektora i odnosa s publikom. Važnost kulture reflektirala se i u donošenju kriznih mjera osobito na nacionalnoj razini. Krizno je vrijeme potvrdilo da kultura na jedinstven način razvija odnose koji tvore razgranatu mrežu društvenosti te doprinosi općem stanju suočejanja i povezanosti. U skladu s time, kultura zahtjeva ozbiljnije razmatranje, tretman i poziciju na ljestvici prioriteta javne rasprave, politika, interesa i podrške. Odgovori na to ključno i suštinski zanemareno pitanje trebaju se tražiti onkraj konvencionalnih rasprava o instrumentalizaciji i pridjevskim vrijednostima kulture bilo u smjeru nacionalnog veličanja ili dodane ekonomski vrijednosti te moraju uključiti suvremene demokratske kategorije poput aktivnog sudjelovanja, ispunjavanja obaveza i uključivanja u kulturu te sveobuhvatnosti kulture kao mjesta stvaranja, spajanja, refleksije i razumijevanja.

Preporuke:

- Kontinuirano podizati svijest u javnosti o važnoj ulozi kulturnog sektora u pružanju podrške društvu tijekom borbe protiv pandemije.
- Provesti konzultativni participativni proces o poziciji kulture i pravcima kulturnog razvoja izradom krovnog nacionalnog plana kulturnog razvoja utemeljenog na principima jednakosti, uključivanja, sudioničkih praksi, demokratizacije te UN-ovih Ciljeva održivog razvoja.

112 113

- Osigurati povećanje udjela za kulturu u javnim proračunima na svim razinama (središnja, županijska, gradska, općinska) na izvorima općih prahoda i primitaka, doprinosa i vlastitih prihoda te prihoda za posebne namjene (prihoda od dijela prihoda od igara na sreću i spomeničke rente).
- Povećati finansijsko sudjelovanje i suradnju među javnim, privatnim i civilnim sektorom i stvoriti podlogu za rast ulaganja u kulturni sektor iz različitih izvora.

Raznolik i fragmentiran kulturni sektor

Kulturni sektor u Republici Hrvatskoj čine fizičke i pravne osobe. Fizičke osobe mogu imati različit pravni i porezni status koji određuje njihovu poziciju – od samostalnih umjetnika koji na temelju Zakona o pravima samostalnih umjetnika i poticanju kulturnog i umjetničkog stvaralaštva djeluju kao umjetnici izvan radnog odnosa, a umjetničko stvaralaštvo i djelovanje im je jedino i glavno zanimanje, do fizičkih osoba koje samostalno djeluju u kulturi, također izvan radnog odnosa i nemaju registriranu pravnu osobu. Pod fizičkim osobama podrazumijevaju se i zaposlenici u kulturnom sektoru i umirovljenici koji su radili u kulturi. Pravne osobe, ovisno o svom pravnom statusu i specifičnostima zakona na temelju kojih su osnovane (Zakon o ustanovama, Zakon o trgovačkim društvima, Zakon o obrtu, Zakon o udrugama itd.) djeluju u okviru javnog (javne ustanove u kulturi), privatnog (društvo s ograničenom odgovornošću, jednostavno društvo s ograničenom odgovornošću, itd.) ili civilnog sektora (udruge, umjetničke organizacije, zaklade, itd.). Status subjekata u kulturi određen je i specifičnostima kulturnih djelatnosti i umjetničkih područja te pratećim pravnim rješenjima i poreznim okvirom. Subjekti mogu djelovati na neprofitnoj ili profitnoj osnovi. Zakonska podloga koja regulira polje kulture izrazito je heterogena, a zakonski akti i podakti brojni, što pro-

izlazi iz razgranatosti i raznolikosti kulturnog sustava i njegove javnopolitičke transverzalnosti. Iako obuhvatan i dijelom konzistentan, iz pozicije prakse pravni se sustav može ocijeniti kao izrazito kompleksan i konfuzan te neprikladan za suvremene načine rada. Kriza je upravo pokazala da je segmentiranost kulturnog polja više slabost nego prednost. Naime, različiti kulturni akteri su, ovisno o prirodi svoga statusa, na različite načine (ne)osigurani tijekom pandemije, te svoja mesta podrške i potpore trebaju tražiti na različitim mjestima u skladu s vlastitim zakonskim statusom. Neki od problema takve heterogenosti zakonskih rješenja i cjeline kulturnog sustava koji u posljednjih 30 godina nije doživio sveobuhvatnu reformu, došli su do punog izražaja tijekom 2020. godine.

Nepoznat broj aktera u kulturi U Hrvatskoj ne postoji precizan podatak³¹ o tome koliko točno subjekata aktivno djeluje primarno u kulturno-umjetničkom području, niti su provedene ikakve studije mapiranja svih subjekata. Unatoč nemogućnosti da se dobjije ukupan broj aktera, uvidom u različita kulturno-umjetnička područja vidljivo je da je riječ o brojnim i raznolikim akterima³² čija bi se rasprostranjenost također mogla sagledavati i prema sektoru (javni, privatni, civilni) unutar kojega djeluju.

Taj nedostatak podataka o broju unutar svakog kulturno-umjet-

31 Najsveobuhvatniji podatak o brojnosti subjekata u kulturi mogao bi se dobiti uvidom u bazu podataka javnih poziva za predlaganje javnih potreba u kulturi pri Ministarstvu kulture i medija RH, ali ni da je ta baza javno dostupna, vjerojatno ne bi obuhvatila sve aktere jer možemo pretpostaviti da postoji određeni broj onih koji se ne prijavljuju na javne pozive. Stoga bi te podatke trebalo usporediti s podatcima iz baza prijava na pozive za predlaganje javnih potreba u kulturi na županijskoj, gradskoj i općinskoj razini, ali i sve druge natječaje javnih tijela u kulturi kao što su primjerice Hrvatski audiovizualni centar (HAVC) i Zaklada "Kultura nova" ili natječaje koje provode druga državna tijela a namijenjeni su kulturi, poput tijela nadležnog za vanjske i europske poslove, mlade, poduzetništvo itd. Podatke je također moguće prikupiti uvidom u različite registre, ali ni ti podatci ne bi nužno bili potpuni jer ne daju informacije o tome jesu li akteri i aktivni u kulturno-umjetničkom području, a fizičke osobe ni ne moraju biti pravno registrirane da bi samostalno kulturno-umjetnički djelovale, a kao umjetnici mogu biti istovremeno članovi nekoliko različitih strukovnih udružbi.

32 Uvidom u različite registre moguće je utvrditi da u kulturnom sektoru djeluje primjerice nekoliko tisuća umjetnika – članova različitih strukovnih udružbi, više od 200 kazališta, preko 150 muzeja i 60 kin, više od 1760 knjižnica, preko 50 kulturnih centara, više od 8500 udružbi registriranih u području kulture, 470 umjetničkih organizacija itd.

114 115

ničkog područja i pripadajućeg sektora, predstavlja i jedan od ključnih izazova svih istraživanja u kulturi, pa tako i ovoga, koje je potvrdilo tu raznolikost na uzorku od 1 050 aktera. Opseg kulturnog sektora te njegova brojnost prema kulturno-umjetničkim područjima i sektorima važni su jer mogu precizirati ne samo zakonsku poziciju odgovornosti javnih tijela (na državnoj razini te regionalnim i lokalnim razinama) prema specifičnim akterima već mogu pomoći i u definiranju njihove uloge u kulturi kao i izvora i opsega podrške unutar sustava na koje se akteri, s obzirom na vlastiti pravni i porezni status, mogu osloniti u svom organizacijskom i/ili programskom djelovanju. Od ukinjanja Zavoda za kulturu koji je do 2004. djelovao pri Ministarstvu kulture, u Hrvatskoj ne postoji tijelo koje se bavi sustavnim prikupljanjem podataka i trendova kulturnog razvoja i kulturnih politika na nacionalnoj i podnacionalnim razinama. Takvi su podatci iznimno važni posebno tijekom krize jer mogu dati važan uvid u opseg potrebne podrške te definirati precizne točke potpore za opstanak i oporavak aktera s obzirom na njihov specifični status, probleme i potrebe.

Preporuke:

- Ponovno osnovati tijelo koje će biti zaduženo za praćenje, vrednovanje i provedbu istraživanja u kulturnom sektoru.
- Osmisliti metodologiju za strukturu Registra aktera u kulturi te, pri tijelu za istraživanje u kulturi, osnovati i voditi Registr aktera u kulturi.
- Utvrditi opseg kulturnog sektora prema brojnosti i raznolikosti aktera u svakom pojedinom kulturno-umjetničkom području djelovanja i prema sektorima te provoditi kontinuirana praćenja obilježja i promjena.

Nejednakost pozicija Zakonski uvjetovan procjep između institucionalnih i izvaninstitucionalnih aktera krunično je pitanje hrvatske kulturne politike, ukupne neuravnoteženosti i nestabilnosti hrvatskog kulturnog sustava te neprovedene reforme sustava. Akteri u izvaninstitucionalnom sektoru izloženi su projektnoj logici rada i nerazvijenom tržištu, dok se javnom sektoru osiguravaju plaće i materijalni troškovi. Ipak, treba imati u vidu da u nedostatku podataka i mapiranja problema i potreba u kulturnom sektoru ne raspolažemo informacijama jesu li akteri javnog sektora prije pandemije bili potkapacitirani i ugroženi i ako jesu, u kolikoj mjeri³³. Bez obzira na potencijalne slabosti javnog sektora i prije pandemije, podatci istraživanja potvrdili su opseg pogona i važnost javnog sektora u kulturi (primjerice, u godini prije pandemije taj je sektor imao najveći broj članova, zaposlenika i vanjskih suradnika, raspolagao s najviše prostora u kulturi, realizirao najveći broj kulturno-umjetničkih aktivnosti), ali i zaštićenu poziciju i veći opseg resursa javnih ustanova u kulturi koje su u manjoj mjeri osjetile izravne posljedice krize. Dakle, u slučaju izravne eksterne ugroze, poput pandemije i potresa, nejednakost među akterima postaje naglašenija jer zakonska podloga omogućava javnom sektoru temeljnu egzistencijalnu sigurnost barem u dijelu plaća zaposlenika i pokrivanja materijalnih troškova institucija, osiguravanju prostora za kulturu, dok su akteri privatnog i civilnog sektora, kao i samostalni umjetnici i druge fizičke osobe koje djeluju u kulturi, prepusteći nasumičnim iskazima potpore, *ad hoc* i često jednokratnim mjerama pomoći te dobrohotnosti čelnih ljudi nadležnih za kulturu i pripadajuće administracije na državnoj razini te regionalnim i lokalnim razinama.

116 117

Preporuke:

- Osigurati (vertikalno i horizontalno) ciljane i raznolike mjere pomoći (financijske, porezne, smanjenje naknada itd.) svim akterima kulturnog sektora tijekom pandemije u skladu s njihovim potrebama i pravnim statusom i kulturno-umjetničkim područjem djelovanja na svim razinama, a posebno na lokalnim razinama.
- Osigurati mjere pomoći svim akterima kulturnog sektora za prilagodbu prostora za kulturu kojima upravljaju i koje koriste tijekom i nakon pandemije.
- Osigurati transparentan pristup informacijama i evidencijama o svim mjerama pomoći akterima kulturnog sektora prema njihovom pravnom statusu i kulturno-umjetničkom području djelovanja na svim razinama (nacionalnoj i podnacionalnim) u kriznim situacijama.
- Prema zajedničkoj metodologiji provesti analizu problema i potreba svih aktera kulturnog sektora u skladu s njihovim pravnim statusom i kulturno-umjetničkim područjima djelovanja.
- Zakonski uskladiti pozicije kulturnih aktera prema njihovim potrebama i specifičnostima pravnog statusa i kulturno-umjetničkog područja.
- Osmisliti i implementirati različite financijske mehanizme (horizontalno i vertikalno) koji će omogućiti ravnopravno uključivanje svih aktera u kulturni sektor i osigurati veću uravnoteženost unutar kulturnog sektora, vodeći pritom računa o različitim ulogama pojedinih sektora (javni, privatni, civilni) te specifičnim problemima i potrebama pojedinih kulturno-umjetničkih područja.

33

Njihova potkapacitiranost i ugroženost mogla bi biti povezana s nizom razloga, od snijimanja javnog ulaganja u kulturu, političkog kadroviranja, neprovedene reorganizacije rada u skladu s trendovima i novim zahtjevima suvremenog rada u kulturi, nerazvijenih novih znanja i vještina iz upravljanja i kulturnog menadžmenta, do zastarjele opreme, izostanka uvođenja novih komunikacijskih alata i tehnologija itd.

- Definirati kriterije, mjerila i postupak dodjele nekretnina u vlasništvu Republike Hrvatske i/ili jedinica lokalne i regionalne samouprave na korištenje akterima u kulturni iz privatnog i civilnog sektora te fizičkim osobama i samostalnim umjetnicima radi provođenja kulturno-umjetničkog djelovanja od interesa za opće dobro.

Neodgovarajući radni uvjeti Velik dio kulturnog sektora čine akteri u izvaninstitucionalnom dijelu kulturnog sustava, bilo da djeluju u okviru privatnog ili civilnog sektora bilo kao samostalni umjetnici ili fizičke osobe. S obzirom na projektnu logiku rada, nerazvijeno tržište, pad javnog ulaganja u kulturu, neražvijen svijet filantropije u kulturi i niz drugih izazova suvremenog rada u kulturi, izvaninstitucionalni akteri izloženi su nestandardnim oblicima rada (privremeno zaposlenje, povremeno zaposlenje ili zaposlenje u nepunom radnom vremenu). Često nisu odgovarajuće plaćeni za svoj rad, nemaju socijalnu i zdravstvenu sigurnost, egzistenciju osiguravaju dodatnim poslovima u drugim sektorima itd. Podatci ovog istraživanja potvrđuju tu nesigurnost i prekarnost pozicija u mnogim segmentima. To se posebno osjeti u broju izgubljenih radnih mjesta u privatnom sektoru te broju izbuljenih vanjskih suradnika u privatnom i civilnom sektoru. Razlike su uočljive i s obzirom na kulturno-umjetnička područja djelovanja, pa je primjerice najveći gubitak vanjskih suradnika vidljiv u kazalištu te interdisciplinarnim, vizualnim i novomedijskim umjetnostima. Nesrazmjer između otkazanih ugovora o radu i ugovora o suradnji jasno indicira u kojim sektorima i koji oblici ugovornih poslova u kulturi bivaju izravno ugroženi tijekom krize, odnosno koliko postojeći sustav ne pokriva jednakim pravima i sigurnošću sve oblike rada u kulturi, ali i koja su područja posebno pogodena protuepidemij-

118 119

skim mjerama. No činjenica da u 2020. godini nije vidljiv drastičan pad broja radnih mjesta među ispitanicima ovog istraživanja potvrđuje važnost mjera pomoći za zaposlene, koje su se prije svega odnosile na privatni sektor. One bitno utječu ne samo na razinu ugroženosti zbog krize izazvanom pandemijom i potresima nego i na mogućnosti oporavka i normalizacije rada u budućnosti koje zbog pravnog sustava te problema, izazova i potreba svakog pojedinog kulturno-umjetničkog područja nisu jednake za sve aktere. Iskustvo egzistencijalne ugroze zbog nemogućnosti rada otvorilo je priliku za široku raspravu o uvjetima rada u kulturi i temeljnim naknadama za rad u kulturi.

Preporuke:

- Osmisliti i implementirati mjere pomoći tijekom pandemije za održavanje radnih mjesta i zaštitu zaposlenika u cijelokupnom izvaninstitucionalnom kulturnom sektoru, u skladu s pravnim statusom i kulturno-umjetničkim područjem djelovanja aktera.
- Osmisliti i implementirati odgovarajuće mjere pomoći za sve aktere kulturnog sektora kojima je uslijed pandemije smanjena gospodarska djelatnost i posljedično smanjeni prihodi i kojima je potrebno kompenzirati gubitke.
- Osmisliti nove mjere i unaprijediti postojeće mehanizme koji će izvaninstitucionalnim akterima osigurati pristup raznolikim izvorima financiranja.
- Definirati troškove plaća te administrativne i materijalne troškove kao prihvatljive troškove u svim javnim pozivima za predlaganje javnih potreba u kulturi na svim razinama (državna, županijska, gradska, općinska).

- Osigurati odgovarajuću socijalnu i zdravstvenu zaštitu za sve aktere kulturnog sektora bez obzira na njihov pravni status.
- Definirati najmanji iznos pristojne i pravedne naknade za rad za sve aktere kulturnog sektora u skladu s njihovim pravnim statusom i kulturno-umjetničkim područjem djelovanja te osigurati poštivanje tih iznosa na svim javnim pozivima i natječajima.
- Modernizirati administraciju kroz pojednostavljivanje i transparentnost procedura te smanjivanje birokratskih zahtjeva u provedbi projekata financiranih iz javnih izvora, posebice onih koji se provode kroz Europske strukturne i investicijske fondove.
- Uspostaviti rezervni fond sredstava za pomoći koji se kontinuirano puni i može aktivirati u slučaju budućih kriznih situacija uslijed katastrofa.
- Definirati potrebne i potencijalne mjere pomoći u budućim kriznim situacijama (poplave, potresi, požari, boličanstvo, krađe i sl.) prema potrebama aktera kulturnog sektora s obzirom na njihov pravni status te kulturno-umjetničko područje djelovanja.

Nepotpuna decentralizacija

Podatci istraživanja potvrđili su centraliziranost hrvatskog kulturnog sustava i politike na nekoliko razina koje se tiču koncentracije teritorijalne zastupljenosti kulturnih djelatnosti (najviše područja kulturno-umjetničkog djelovanja u najvećoj mjeri zastupljeno je u Gradu Zagrebu), strukturnog fokusa na institucionalni status kulturnih aktera te usmjerenosti i ovisnosti kulturnih aktera o središnjem tijelu državne uprave nadležnom za kulturu – Ministarstvu kulture i medija RH. Istraživanje je pokazalo da su gradovi (osim zanemarivog broja

120 121

izuzetaka), a pogotovo županije (osim zanemarivog broja izuzetaka) podbacili u kriznom reagiranju i pružanju podrške kulturnom sektoru. Osnovne reakcije gradova na krizu uključivale su ukidanje programskih sredstava za realizaciju programa javnih potreba u kulturi te postotno smanjenje proračunskih izdvajanja za javne ustanove u kulturi. Gradovi su područje kulture tretirali nejednako tijekom krize, što je vidljivo iz niza mjera i poteza lokalnih administracija. Gradovi su, pritom, nominalni nositelji hrvatske kulturne politike u smislu da se najveći udjeli izdvajanja javnih proračunskih sredstava odnose na javne gradske proračune, jednako kao što su gradovi vlasnici i osnivači najvećeg broja javnih ustanova u kulturi. Problem zakazivanja lokalnih razina u pružanju brzih i konkretnih odgovora na krizu zahtijeva posebnu pozornost u budućem planiranju kulturnog razvoja Republike Hrvatske.

Preporuke:

- Jačati lokalne administracije u pružanju podrške lokalnim akterima kulturnog sektora tijekom i nakon pandemije.
- Potaknuti podnacionalne razine upravljanja na veću angažiranost u kriznom te poslijekriznom tretmanu kulture povećanjem ulaganja u kulturu i osmišljavanjem kriznih mjera pomoći i potpore za oporavak svih aktera kulturnog sektora.
- Izgraditi čvršću koordinaciju između nacionalne i podnacionalnih razina upravljanja u kulturi tijekom krize.
- Poticati disperziju kulturnih djelatnosti na teritoriju Republike Hrvatske.
- Osmisliti i implementirati mjere za provedbu postupaka javnih poziva za predlaganje programa javnih potreba u kulturi utemeljenih na načelima transparentnosti, nepristranosti, jednakog tretmana i nediskriminacije.

nacije na podnacionalnim razinama te provedbu cjelokupnog ciklusa (od raspisivanja poziva do ugovaranja i transfera sredstava) u jednoj proračunskoj godini za provedbu programa u sljedećoj godini.

Digitalizacija

Razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija u potpunosti su preoblikovali ekonomska i društvena kretanja te stvorili podlogu za digitalizaciju svih sfera života. Zaokret prema digitalnim tehnologijama u kulturnom sektoru započeo je prije pandemije utječući pozitivno i negativno na načine produkcije, distribucije i konzumacije, posebice u audiovizualnim djelnostima, glazbi, izdavaštvu i videoigramu (IDEA Consult i sur., 2021.). No digitalizacija je u kulturnom sektoru diljem svijeta, a tako i u Hrvatskoj, dobila zamah kao posljedica pandemije jer su akteri u nastojanju iznalaženja brzih rješenja kako bi ostali u kontaktu s publikom, fizički javni prostor zamjenili virtualnim. Kao što su pokazali podatci ovog istraživanja, i akteri kulturnog sektora u Hrvatskoj vrlo su se brzo snašli i prilagodili novim okolnostima, ali su, kao i drugdje u svijetu, i u Hrvatskoj bile vidljive prednosti i nedostatci digitalizacije u kulturi. Upotreba digitalnih tehnologija omogućila je kulturnom sektoru da, unatoč zatvaranju prostora za kulturu i/ili onemogućavanju javnih događanja, brzo, maštovito i interaktivno publici osigura dostupnost kulturnih sadržaja i pristup kulturi. Istovremeno se pokazalo da su kapaciteti aktera kulturnog sektora različiti, a ni resursi za digitalizaciju nisu bili dostupni svim akterima. Podaci istraživanja također su pokazali da prijenos u virtualno okruženje nije rješenje za ona kulturno-umjetnička područja kojima je upravo živa izvedba i izravna komunikacija s publikom u fizičkom prostoru jedini prirodan medij. Kao jedan od problema pojavilo se i pitanje zaštite autorskih prava u digitalnom okruženju jer zbog nezadovoljavajućeg pravnog okvira nije jednostavno ostvariti naknade za umjetnički i kulturni rad u virtualnom okruženju.

122 123

Preporuke:

- Osigurati uvjete te materijalne i ljudske resurse za digitalnu transformaciju u kulturnom sektoru uvažavajući sve specifičnosti kulturno-umjetničkih područja koja će biti utemeljena na visokoj kvaliteti kulturno-umjetničkog sadržaja.
- Razvijati digitalne platforme za kulturni sektor koje će omogućiti izgradnju održivih odnosa među digitalnim platformama, akterima kulturnog sektora i njihovom publikom.
- Ulagati sredstava u razvoj digitalne infrastrukture kulturnog sektora i digitalnih inovacija u kulturi.
- Osigurati potporu za razvoj digitalnih i hibridnih načina rada u kulturnom sektoru.
- Osigurati zaštitu autorskih prava u kulturi i omogućiti pravednu naknadu za kulturno-umjetnički rad u kontekstu digitalne ekonomije.

Mobilnost, suradnja i umrežavanje

Vrijeme zatvaranja i nemogućnosti kretanja potvrdilo je važnost mobilnosti u kulturnom sektoru. Nomadski princip rada u kulturi uvjetovan je nizom razloga, od globalizacije, projektne logike financiranja koja diktira prekogranične suradnje i razmjene do fundamentalnih prožimanja kultura kojim se afirmira interkulturni dijalog kao ključni alat kulturne raznolikosti, a time i temelj kulturnog razvoja i kulturne politike. Iz podataka dobivenih istraživanjem uočilo se da je nemogućnost kretanja, odnosno međunarodnih putovanja izrazito negativno utjecala

na pojedine aspekte rada kulturnog sektora, posebice aktera civilnog sektora koji u najvećoj mjeri sudjeluju i provede međunarodne projekte. To uključuje smanjeni tempo u provedbi međunarodnih projekata i suradnji, novu dinamiku međunarodne razmjene, odgađanje i otkazivanje međunarodnih putovanja, intenziviranje virtualne sfere za redovnu interakciju između partnera te održavanje aktivnosti i slično. Suradnja u domaćim okvirima, na nacionalnoj i lokalnim razinama, nadograđena je izrazima pomoći i solidarnosti, no svi ti oblici međusobne podrške ostvareni su kao neformalne i privremene prakse.

Preporuke:

- Poticati i investirati dodatna sredstva u razvoj interdisciplinarnih i intersektorskih suradnji i razmjena na nacionalnoj i lokalnim razinama u pandemijskim i poslijepandemijskim uvjetima.
- Osigurati finansijske mehanizme za siguran razvoj i unapređenje međunarodnih suradnji i programskih razmjena temeljenih na dugoročnom i održivom partnerstvu u pandemijskim i poslijepandemijskim uvjetima.
- Osigurati uvjete za sigurnu, zelenu i pravednu mobilnost umjetnika i kulturnih profesionalaca iz Hrvatske i u Hrvatsku tijekom i nakon pandemije.
- Podržati umrežavanje aktera kulturnog sektora na međunarodnoj razini u pandemijskim i poslijepandemijskim uvjetima u fizičkom, hibridnom i/ili digitalnom obliku.
- Na nacionalnoj i lokalnim razinama nastaviti s implementacijom finansijskih mehanizama za osiguravanje i povećanje udjela sredstava za sudjelovanje hrvatskih aktera kulturnog sektora u međunarodnim projektima podržanim iz sredstava programa EU-a i drugih međunarodnih fondova tijekom i nakon pandemije.

124 125

Sudjelovanje u kulturi

Društvene su mreže početkom pandemije bile zatrpane dijeljenjem objave u kojoj se svima onima koji smatraju da su umjetnici beskorisni predlaže da pokušaju karantenu provesti bez glazbe, knjiga, filmova i drugih umjetničkih djela i radova. Ta je poruka otvoreno pozvala na preispitivanje uloge kulture u svakodnevnom životu, a posebice u kriznim vremenima. Sudjelovanje u kulturi izravno je povezano s društvenom kohezijom, kvalitetom života, zdravljem (posebice mentalnim) te je potencijal kulture u pružanju utjehe tijekom izolacije postao još važniji (Anheier i sur., 2021.). Pandemija je pokazala da ljudi trebaju kulturu jednako kao što akteri kulturnog sektora trebaju ljudе. No jedan od najvećih izazova pandemije bio je upravo u iznalaženju novih rješenja i kanala putem kojih se ljudi mogu povezati s kulturnim i umjetničkim radom. Stoga je kulturni sektor s prvim danima pandemije i zatvaranja objekata za kulturu iznalazio alternativne načine za prenošenje kulturno-umjetničkog stvaralaštva do publike i time u vremenu obveznog fizičkog distanciranja umanjiti ugroženost kulturne demokracije.

Jedan od najvidljivijih učinaka provedbe protu epidemiskih mjera u kulturi vidljiv je upravo u sferi sudjelovanja u kulturi – od toga koliko kultura može značiti tijekom izolacije i fizičke udaljenosti i koliko nas može ujediniti, preko toga kako se kulturni sadržaj prenosi publici i postoji li pristup digitalnim sadržajima, do utjecaja na pad prihoda zbog nemogućnosti prodavanja ulaznica, smanjenog broja publike, straha publike od zaraze i općenito promjene ponašanja i navika publike. Unatoč povećanoj potražnji za kulturnim sadržajima većina je sadržaja publici bila dostupna bez naknade i u njihovim domovima, bilo da su do njih došli digitalnim kanalima, nekim drugim elektroničkim medijima ili izmještanjem umjetnika i kulturnih profesionalaca u blizinu njihovih domova. Sudjelovanje u kulturi do-

bilo je svoju novu dimenziju u iskustvu gledanja i slušanja kulturno-umjetničkih djela – nije više bilo potrebno izaći iz stana ili kuće i platiti ulaznicu da bi se prošetalo muzejom, pogledalo izložbu, poslušalo koncert, uživalo u kazališnoj izvedbi – svi su oni dolazili u “kućnu posjetu”. Povećano dijeljenje kulturnih sadržaja putem digitalnih kanala povezano je i s pitanjem pristupa svih onih skupina kojima je otežan pristup digitalnoj infrastrukturi. Nakon prvih tjedana karantene kada su sve kulturne aktivnosti prekinute kako u Hrvatskoj tako i širom svijeta, nastupilo je razdoblje prilagodbe kulturno-umjetničkih programa novim okolnostima prateći upute protuepidemijskih mjera.

Koncertna izvedba za samo 20 osoba, slušanje rock-koncerta sjedeći, kazališna predstava pred polupraznim gledalištem s najmanje 1,5 m između svakog gledatelja, disanje pod maskama, osjećaj izlaganja riziku zaraze itd. Stalne promjene protuepidemijskih mjera otezavale su akterima kulturnog sektora prilagodbu programa novim uvjetima. Istovremeno je promijenjeno iskustvo građana i njihove navike sudjelovanja u kulturi, što će imati dugoročne posljedice na načine funkcioniranja kulturnog sektora. Poznavanje i praćenje kako starih tako i novih navika i ponašanja građana i njihovog sudjelovanja u kulturi iznimno je važno za donošenje odluka i prikladnih mjera u kulturi. Imajući u vidu da je kultura izrazito važna za oporavak društva, njegovu otpornost i kvalitetu života, ključno je osigurati uvjete za sigurno sudjelovanje u kulturi kako tijekom krize tako i u uvjetima nakon pandemije.

Preporuke:

- Kroz participativni proces svih ključnih dionika unaprijediti smjernice za sigurno funkcioniranje kulturnog sektora u kontekstu provedbe protuepidemijskih mjera, razmotriti primjenu EU-smjernica za ponovno otvaranje

126 127

kulturnog sektora u Europi³⁴ te osigurati jasne i razumljive protuepidemijske mjere koje će biti prikladne, konzistentne i provedive u svakodnevnom radu svakog pojedinog kulturno-umjetničkog područja te omogućiti strukturiran i transparentan pristup informacijama o važećim mjerama.

- Osmisliti i implementirati financijske mehanizme koji će pomoći akterima kulturnog sektora siguran povratak i tranziciju iz digitalnog okruženja u fizičke prostore u pandemijskim uvjetima i uvjetima nakon nje.
- Osmisliti i implementirati mјere i financijske mehanizme koji će omogućiti šire sudjelovanje u kulturi tijekom pandemije.
- Osmisliti nove pristupe kulturnoj demokraciji koji će ponuditi inovativne demokratske odgovore u osiguravanju sudjelovanja građana u kulturi tijekom pandemije i smanjenje barijera u pristupu kulturi.
- Osigurati svima jednak pristup kulturi u digitalnom okruženju i osigurati subvencije za produkciju digitalnog sadržaja.
- Razvijati sustav praćenja i vrednovanja podataka o sudjelovanju u kulturi, posebno vodeći računa o lokalnim razinama (gradovima i općinama) kao mjestima kulturno-umjetničkih aktivnosti.

Izgradnja kapaciteta

I prije pandemije potreba za novim znanjima i stjecanjem novih vještina bila je izraženi imperativ za sve aktere kulturnog sektora kako bi se mogli snalaziti, biti održivi i nositi s novim trendovima i suvremenim načinima rada u kulturi. Mnogi su svoja znanja i vještine stjecali tijekom procesa rada i to primarno vezano za ekspertizu u njihovim specifičnim kulturnim djelatnostima i umjetničkim disciplinama, dok su znanja i vještine iz područja upravljanja i kulturnog menadžmenta dobivali ponекad sudjelujući u neformalnim obrazovnim programima u zemlji i inozemstvu koji su se bavili različitim temama u tim područjima. Pandemija je, što potvrđuju i podatci ovog istraživanja, ukazala na to da umjetnici i kulturni profesionalci ne mogu više opstati bez specifičnih znanja i vještina koji su neophodni ne samo u nestabilnom kontekstu i u prevladavanju svih izazova pandemije nego i zbog potrebe da se kontinuirano prilagođavaju svim nepredvidljivim, brzim i dinamičnim promjenama koje zahvaćaju kulturni sektor. S obzirom na brzinu tih promjena i novih zahtjeva koji se stavljuju pred kulturni sektor, potrebno je kontinuirano pratiti razvoj novih znanja i vještina koji su potrebni u sektoru, posebice onih koji nadilaze stručnosti jedne specifične oblasti i omogućavaju vođenje transformacijskih procesa te stvoriti različite prilike za cjeloživotno učenje i stjecanje tih novih znanja i vještina, međusobnu podršku i razmjenu znanja.

Preporuke:

- Mapirati i osigurati pristup informacijama o dobrim praksama kriznog menadžmenta razvijenog u kulturnom sektoru.
- Educirati zaposlenike i volontere o provedbi obveznih protuepidemijskih mjera.

128 129

- Razvijati znanja i vještine za upravljanje i vođenje u kriznim situacijama koje će osnažiti kulturni sektor i učiniti ga otpornijim.
- Jačati razvoj strategija upravljanja i menadžmenta ute-meljenih na prevenciji i spremnosti na brzu prilagodbu i odgovore na katastrofe i krizne situacije.
- Mapirati i kontinuirano pratiti razvoj novih znanja i vještina potrebnih umjetnicima i kulturnim profesionalcima za upravljanje i kulturni menadžment.
- Razvijati programe podizanja kapaciteta aktera kulturnog sektora u područjima iz upravljanja i kulturnog menadžmenta te kulturne politike.
- Osigurati pristup različitim oblicima edukacije za provedbu transformacijskih procesa na organizacijskoj razini i drugim područjima.
- Razvijati finansijsku pismenost aktera kulturnog sektora potrebnu za daljnje jačanje u osiguravanju dobrog pristupa financijama, diverzifikaciji financija i dobrog upravljanja financijama.
- Osigurati pristup edukacijskim programima putem kojih će se razvijati digitalna pismenost aktera kulturnog sektora, kao i razvoj njihovih kompetencija za snalažeњe u digitalnom okruženju te razumijevanje sveukupnih pozitivnih i negativnih utjecaja digitalizacije kako na društvo tako i na kulturu.
- Razvijati nova znanja i vještine potrebne za zelenu tranziciju u kulturi.

Zaključna razmatranja

Kriza je u kulturnom sektoru učinila vidljivim probleme koji su se nataložili tijekom protekla tri desetljeća, pri čemu dio tih problema seže u vrijeme prije hrvatske samostalnosti. Stanje je krize kontinuitet hrvatske kulture kao i društva, što je u skladu i sa suvremenim definicijama krize koja više ne označava specifično vrijeme intenzivnih poteškoća ili opasnosti te stanje u kojem se moraju donijeti važne odluke kako bi se riješila krizna situacija i donijele strukturne promjene. Današnje krize ne obuhvaćaju izdvojenu situaciju, nego trajno stanje, tzv. iskustvenu kategoriju, a rješenja kriza više ne pružaju put ka radikalnim promjenama, već potvrđuju postojeće principe koji strukturiraju društvo (Salazar, 2020.).

Strukturalna transformacija

Jedna od glavnih poruka mnogih dionika kulturnog sektora širom svijeta, od stvaratelja javnih kulturnih politika, donositelja odluka i administracije u kulturi, preko istraživača, do umjetnika, kulturnih profesionalaca, organizacija i ustanova u kulturi te publike, je da se "povratak na 'staro normalno' ne smatra održivom opcijom" (IDEA Consult i sur., 2021.: 83).

Naime, ranjivost kulturnog sektora vidljiva i prije pandemije zahtjeva hitnu provedbu strukturne transformacije koja će osigurati održivost kulturnog sektora u budućnosti, preispitati radne metode i rutine, kao i stvaranje nove društvene rezonance kroz kulturu. Pandemija je gotovo unisono prepoznata kao prilika za promjenu dominantne paradigme funkcioniranja kulturnog sektora te osmišljavanje i testiranje novih održivih rješenja. Jednako tako, u Hrvatskoj oporavak kulturnog sektora ne treba podrazumijevati povratak na prijepandemij-

130 131

sko stanje i načine funkcioniranja cjelokupnog sustava, već osigurati provedbu strukturne transformacije kulturnog sustava koji će ublažiti i s vremenom otkloniti nedostatke koji kulturni sektor u mnogim sferama čine nestabilnim i nesigurnim okruženjem. Tranzicijski proces treba voditi prema vidljivim promjenama i otvoriti nove perspektive, nove ideje i metode koje će unaprijediti uvjete iz vremena "starog normalnog". Ideja stvaranja novog sustava temeljni je pokretač za dugoročnu promjenu koja će stvoriti održiva i stabilna rješenja za sve aktere kulturnog sustava.

Važnost javnog ulaganja u kulturu

Rezultati istraživanja nedvojbeno su pokazali da se pitanje kulture u Republici Hrvatskoj još uvijek povezuje s idejom socijalne države, s javnim interesom, sa širokom dostupnosti kulture i slobodnim pristupom kulturnim sadržajima, s društvenom osjetljivošću, odgovornošću i agilnošću različitih dionika. Takva tumačenja kulture ulaze u domene prijepora između neoliberalnih vizija društva i demokratskih načela unutar kojih se upravljanje odnosi na uvođenje i očuvanje ravnopravnosti, dostupnosti i opće brige za društvo – institucije, organizacije i pojedince koji ga čine (Walby, 2021.). Drugim riječima, budući koraci u planiranju i (re)strukturiranju kulturnog sustava i politike ne bi smjeli zakoračiti u zazor ili redukciju podrške kulturi od strane javnih tijela uz argument ekonomski isplativosti i/ili osiguravanja tobožnjih tržišnih sloboda. Ranjivost kulturnog sektora temelji se na marginalnoj poziciji unutar općeg sustava javnih politika i društveno-političkih prioriteta, ali i na činjenici da tržišno pozicioniranje kulture u Republici Hrvatskoj nije dalje odmaklo od ne-promišljene i nerijetko štetne komodifikacije kulturnih resursa za potrebe uslužnih industrija poput turizma. Dakako,

taj se oblik rasprave može i treba razviti u puno većem opsegu od onog koji je moguć u ovakovom tekstu i vrsti dokumenta, ali iznimno je važno istaknuti činjenicu da se tijekom akutne krize kultura dokazala kao društveno dobro koje djeluje na opću dobrobit jednako kao što su se javna tijela svojom eksistencijom u kriznim reakcijama pokazala ključnima za održavanje društvenih interesa i dobrobiti.

132 133

Literatura

Anheier, K. H., Merkel, J. i Winkler, K. (2021.) *Culture, the Arts and the COVID-19 Pandemic: Five Cultural Capitals in Search of Solutions*. Berlin: Hertie School.

Barada, V., Primorac, J. i Buršić, E. (2016.) *Osvajanje prostora rada. Uvjjeti rada organizacija civilnog društva na području suvremene kulture i umjetnosti*. Zagreb: Zaklada "Kultura nova".

DZS (2021.) *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje*. Zagreb: Državni zavod za statistiku. Dostupno na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3uFlgik> (15. 7. 2021.).

ECF i CAE (2020.) *COVID-19 Solidarity and Emergency Response in Europe in Arts, Culture, Cultural heritage and Creative Sectors*. Amsterdam i Brussels: European Cultural Foundation i Culture Action Europe.

IDEA Consult, Goethe-Institut, Amann S. i Heinsius J. (2021.) *Research for CULT Committee – Cultural and creative sector in post-Covid-19 Europe: crisis effects and policy recommendations*. Brussels: European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies.

Jeannotte, M. S. (2021.) "When the gigs are gone: Valuing arts, culture and media in the COVID-19 pandemic". U: *Social Sciences & Humanities Open*; 3(1):100097, 2021. Dostupno na mrežnim stranicama: <https://bit.ly/3ETjvD9> (25. 6. 2021.).

Kantur, D. i Iseri-Say, A. (2015.) "Measuring organizational resilience: a scale development". U: *Journal of business, economics and finance*, 4 (3): 456–472.

Krolo, K., Tonković, Ž., Vidović, D. i Žuvela, A. (2020.) *Utjecaj pandemije COVID-19 i zagrebačkog potresa na OCD-e u suvremenoj kulturi i umjetnosti. Rezultati testne faze istraživanja*. Zagreb: Zaklada "Kultura nova".
Dostupno na mrežnim stranicama:
<https://bit.ly/3lVwxHm> (3. 7. 2021.).

Marshall, M. (ur.) (2021.) *Culture and the UN Sustainable development goals: challenges and opportunities. Brainstorming report*. Voices of Culture. Structured Dialogue between the European Commission and the cultural sector. Brussels: Goethe-Institut. Dostupno na mrežnim stranicama:
<https://bit.ly/3ES6lGq> (25. 6. 2021.).

Negus, K. (2018.) "From creator to data: the post-record music industry and the digital conglomerates." U: *Media, Culture and Society*, 41 (3): 367–384.

O'Connor, J. (2016.) "After the Creative Industries: Cultural Policy in Crisis." U: *Special Issue Cultural Economies and Cultural Activism*, 2016 (1).

OECD (2020.) *Culture shock: COVID-19 and the cultural and creative sectors. OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19)*. Dostupno na mrežnim stranicama:
<https://bit.ly/3AKCOMx> (9. 7. 2021.).

134 135

Pasikowska-Schnass, M. (2020.) *EU support for artists and the cultural and creative sector during the coronavirus crisis*. European Parliamentary Research Service. May 2020.
Dostupno na mrežnim stranicama:
<https://bit.ly/3pKjEOS> (3. 7. 2021.).

Rogers, J. (2017.) "Deconstructing the Music Industry Ecosystem". U: Sergio Sparviero, S., Peil, C., Balbi, G. (Ur.) *Media Convergence and Deconvergence*. Cham: Palgrave Macmillan. Str. 217–239.

Salazar, N. B. (2020.) "Existential vs. essential mobilities: insights from before, during and after a crisis". U: *Mobilities*, Volume 16. 2021, Issue 1: Pandemic (Im)Mobilities.

Slišković, A. i Burić, I. (2018.) "Kratka skala otpornosti". U: Slišković, A., Burić, I., Ćubela Adorić, V., Nikolić, M. (ur.). *Zbirka psihologičkih skala i upitnika, svezak 9*. Zadar: Sveučilište u Zadru. Str. 7–12.

TFCC (2015.) *Cultural and creative spillovers in Europe: Report on a preliminary evidence review*.
Dostupno na mrežnim stranicama:
<https://bit.ly/39ItXih> (9. 7. 2021.).

TUSEV (2020.) *The impact of COVID-19 outbreak on civil society organizations operating in Turkey survey report II. October 2020*. Third Sector Foundation of Turkey.

UCLG Culture Committee (2020.) *Culture, Cities and the COVID-19 Pandemic; Part One: Documenting the Initial Measured and Drafting Challenges Ahead*, UCLG Committee on Culture Reports, no 8, Barcelona, 8 June 2020.

UNESCO (2020.) *Culture in crisis. Policy guide for a resilient creative sector*. Pariz: UNESCO.

Dostupno na mrežnim stranicama:

<https://bit.ly/3zKOTsf> (15. 7. 2021.).

Wahba, S. i sur. (2020.) "Culture in the COVID-19 recovery: Good for your wallet, good for resilience, and good for you". *World Bank Blogs*, August 20, 2020.

Dostupno na mrežnim stranicama:

<https://bit.ly/3CSz1x1> (27. 6. 2021.).

Walby, S. (2021.) "The COVID pandemic and social theory: Social democracy and public health in the crisis". U: *European Journal of Social Theory* 2021, Vol. 24 (I). Str. 22-43. Dostupno na mrežnim stranicama:

<https://bit.ly/3oclJrq> (15. 7. 2021.).

136

ISTRAŽIVANJE

Impressum

NASLOV

Utjecaj pandemije COVID-19 i potresa na kulturni sektor u Republici Hrvatskoj.
Izvještaj o rezultatima istraživanja.

VODITELJICA ISTRAŽIVANJA

Dea Vidović

KOORDINATORICA ISTRAŽIVANJA

Marta Jalšovec

STRUČNA PODRŠKA

Nevena Tudor Perković
Dinko Klarić

BIBLIOTEKA

"Kultura nova"

IZDAVAČI

Zaklada "Kultura nova"
Ministarstvo kulture i medija
Republike Hrvatske

ZA IZDAVAČE

Dea Vidović
Nina Obuljen Koržinek

AUTORI

Dea Vidović
Željka Tonković
Ana Žuvela
Krešimir Krolo

UREDNUCA

Dea Vidović

IZVRŠNE UREDNICE

Tamara Zamelli
Marta Jalšovec

DIZAJN

Filburg

LEKTURA

Ad Hoc Centar za poduke i prevoditeljstvo

KOREKTURA

Marta Jalšovec
Dea Vidović
Tamara Zamelli

PISMO

Inter, IBM Plex Serif

ISBN 978-953-8224-03-4

ISBN 978-953-312-063-8

Zagreb, listopad 2021.

Zaklada "Kultura nova", Gajeva 2/6,
10 000 Zagreb, Hrvatska
Ministarstvo kulture i medija RH,
Runjaninova 2, 10 000 Zagreb, Hrvatska

Ovo djelo je ustupljeno pod Creative Commons licencom Imenovanje – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Croatia ako nije drugačije izričito navedeno. Sadržaj možete slobodno kopirati, prenositi i uređivati uz obavezno jasno istaknuto ime autora ako je navedeno i izvor članka te uz uvjet da ga potom sami ne zaštićujete autorskim pravom. Licencu možete naći na: <https://bit.ly/3pMXVYB>

PREUZIMANJE PUBLIKACIJE:

 <https://kulturanova.hr/>

 <https://min-kulture.gov.hr/>

